

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kő Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza

Főszerkesztő: Oláh János
E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, próza: Biró Gergely
E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Tanulmány: Rosonczy Ildikó
E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu

Vers: Szentmártoni János
E-mail: vers@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Nyitott Műhely: Ekler Andrea
E-mail: andrea.ekler@gmail.com

Európai Figyelő: Falusi Márton
E-mail: europeanobserver@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: Erős Kinga
E-mail: kritika@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7030

Tördelőszerkesztő: Molnár Csenge-Hajna
Borító: Zách Eszter

Ügyintézők, lapterjesztés: Cech Vilmosné,
Nagyne Neszor Gabriella, Szentmártoni Anikó
E-mail: adminisztracio@magyarnaplo.hu

Szerkesztőségi titkár, hirdetés, könyvterjesztés:
Zsiga Kristóf
E-mail: info@magyarnaplo.hu
elofizetes@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:
(70) 388-7034

Központi e-mail címünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (1097 Bp., Táblás u. 32.) Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlap@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7390 Ft, fél évre 3870 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj egy évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a UniCredit Bank Hungary Zrt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekkben elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Pannónia Print Kft. (1139 Bp., Frangepán utca 16.)

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

Címlapon:

László Noémi

(Sóti Dezső felvétele)

A szavak árulása

Az öregség az Emlékezés Háza. Kútja. Akinek vannak emlékei, hajlamos a bölcseségre. A tapasztalás révén össze tudja hasonlítani az események színét és fonákját.

Szülőfalumban – emlékeim szerint – nagy becsülete volt az adott szónak. Azt is mondhatnám, az adott szónak nagyobb becsülete volt, mint a földnek. Pedig a falumbeliek nagyon szerették a földet. Az irtásos dombhátaikon, köves hegyoldalakon már-már a Hargita térdéig kúsztak fel a szántók, a pántlikás szalagparcellák teraszokat képeztek, s hogy ne mossa el az eső vagy a tavaszi vad áradat a kősziklán a termőföldet, a teraszokat kőénybokrokkal szegélyezték. A föld volt létük aranytartaléka, ahogy a becsület az életüké. Hittek benne. Hittek és bíztak benne. Néha kézfogással is szentesítették a szót, de csak a nagy dolgok esetén. Gyermekkori emlékeim szerint nem kellett írásos bizonylat, úgymond, pöcsétes papír, mert szavatartónak tudták magukat. S tudták, a kimondott szó egyenlő a szentírással.

A Tízparancsolattal.

De az is lehet, hogy egy kicsivel több.

Eggyé ötvöződött a szó és a tett.

Az adott szónak aranyfedezete volt, az aranyfedezet mögött ott volt az illető ember egész élete, ki- és ki nem mondott szavai összessége, az „ember életében” pedig befelezve ott volt a mások véleménye.

A falu véleménye.

A falu véleménye, amely szentencia volt, a közgondolkodás gyémántja sűrűsödött esszenciájára. Pedig falum lakói a bölcsességüket nem a napkeleti bölcsek, Lao Ce vagy Konfuciusz tanáiból merítették – évszázadok egymásra rakott, már-már megkövült tapasztalásából. A nagyszülők, akiknek feladata volt a tapasztalat s a bölcsesség átadása, emberöltőről emberöltőre mentették át a szavak igazságát, fényezték azt, holdfényvel, csillagporral zománcozták. Igazságvágyuk istenhitükből és istenvágyukból fakadt, s egy kicsit a félelmükből is, ahogy a becsületességük is. Egyezkedtek Istennel, önmagukkal, a sorssal, de a közgondolkodás abroncsszorításában végül is nem alkudtak. Mert féltek. Hogy van valami, Sors, Isten, ami számon tartja földi tetteiket, s másik életükben vagy halálukban megbűnhődnek majd érte.

Akik eldobták Istent, a közgondolkodás béklyóiból akartak kilépni. Azt mondták, hitték, sőt vallották, évszázadok gúzsba kötöttségét oldják. Gondolatszabadságról beszéltek, az igazság szabaddá tesz – hangoztatták. Viszont a szavak útvesztőjében honnan tudható, hogy az igazság szabaddá tesz? És mi az igazság? Csak egy igazság van? Az én igazságom a te igazságod is? Öncélú az igazság is? Vagy netán ki akartak lépni a szokásrendből, amely erkölcsé, etikává sűrűsödött a századok során?

Elnézem a szemrebbenés nélküli mellébeszélés napszamosait. Megdöbbenek. Az igazságot, a tettek igazságát miért kell magyarázni?

A gondviselés csak lekönyököl a földre, s csodálkozik.

Akik a szavakat uralják – uralják a társadalmat is.

A társadalom megromlása a szavak jelentésének a megromlásával kezdődött. Akkor, amikor árulók lettek a szavak.

A szavak árulása azonban az írástudók árulásával kezdődött.

A Nagy Romlás pedig Isten, az istenhit megkérdőjelezésével.

A legfontosabb feladat visszaadni a szavak megkopott fényét, igazságát.

Konfuciusz azt idézem:

„Ce Lu szólt:

– Vaj herceg várja a Mestert, hogy a kormányzást átvegye. Mi legyen az első teendője?

A mester így szólt:

– A szavak helyes használatának helyreállítása.

Ce Lu szólt:

– Ez az egész? Most az egyszer a Mester hibázni fog. Miért kell a szavakat helyesen használni?

– Milyen együgyű vagy! A bölcs mellőzi azt, amit nem ért. Ha a szavak használata nem helyes, akkor a fogalmak értelme zavaros; ha a fogalmak értelme zavaros, nem lehet szabatosan cselekedni; ha nem lehet szabatosan cselekedni, akkor az erkölcs és művészet nem virágozik; ha erkölcs és a művészet nem virágozik, a büntetés értelmetlen; ha a büntetésnek nincs értelme, a nép nem tudja, hová lépjen, és mit tegyen. A bölcs első dolga, hogy fogalmait szavakká, szavait pedig tetteké tegye. Nem tűri, hogy szavaiban rendtelenség legyen. Minden ezen múlik.”

Lórinz György

Lőrincz György: <i>A szavak árulása</i>	1
---	---

LÁTHATÁR

Mezey Katalin: <i>A rajz születése; Akinek álom; Egyre gyorsabban</i>	3
Dobozi Eszter: <i>Három éger</i>	4
<i>kérni-kérni-kérni</i>	5
Antal Attila: <i>Kétszemélyes nyelv; Karácsonyi kívánságlista</i>	6
Somogyi György: <i>Kortárs szakrális festészet</i>	7
Takács Zsuzsa: <i>Jakabszállás; Az emlékezetről</i>	11
Filip Tamás: <i>Biztosan nem; Szökevény</i>	12
<i>Amit hallani akarok; Áldozat; Ügyelet</i>	13
Ladik Katalin: <i>Hvar; Hajnali nyálkába mártod arcod; Holdkőben látom arcod</i>	14
Marosi Gyula: <i>A viharokról</i>	15
Papp Für János: <i>azt hiszem; Ízek</i>	18
Farkas Gábor: <i>Félélet, félálom (Az identitásválság ábrázolása Csenger Levente novelláiban)</i>	19
Korányi Mátyás: <i>Ének éneke; átlátszó</i>	22
Potozky László: <i>Valahol, valamikor, háborúban</i>	23
Toroczky András: <i>Labirintus; Régi dal</i>	29
Cseke Péter: <i>Klasszikusaink testamentuma (Miként képzelte Páskándi Géza 1968-ban az írói mecénatúrát?)</i>	30
Jókai Anna: <i>Makkai Ádám hetvenöt éves?</i>	34
Makkai Ádám: <i>Randevű az eszpresszóban</i>	35
Szmadám György: <i>Két ősz Budapesten</i>	36
Turczi István: <i>Hiszkegy; Népdal</i>	41
Benedek Szabolcs: <i>Két történet Gyuriról és a szocializmusról</i>	42
Borsi-Kálmán Béla: <i>Busquets és Forlan</i>	45
Juhász Attila: <i>fehér</i>	48
Rosonczy-Kovács Mihály: <i>„Ablakomba besütött a holdvilág” (Az éneklésről és annak hiányáról Béres József Szép Magyar ének című kötetét forgatva)</i>	49
<i>[Sír az Isten Báránya...]</i>	51
Czakó Gábor: <i>A látás logikája, avagy a szem esze...</i>	52
László Noémi: <i>Egy szó</i>	54

NYITOTT MŰHELY

Erős Kinga: <i>Hányféle lehet a vers? (Beszélgetés László Noémivel)</i>	55
---	----

KÖNYVSZEMLE

Bakonyi István: <i>Mezey Katalin bolygópályái (Mezey Katalin: Bolygópályák)</i>	62
Prágai Tamás: <i>Üveggyöngyjátékok (Kelemen Lajos: Föltett igaz)</i>	63
Jakab-Köves Györpárka: <i>Eretnek rendszerváltás (Molnár János: Apokrif)</i>	64
Alföldy Jenő: <i>Ó, te mesebeli Afrika! (Diallo Julianna: Virrasztó éden)</i>	66
Kovács István: <i>A nagyvilág céltudatos magyar vándora (Margittai Gábor: Mi a madzsar?)</i>	67
<i>Szerzőink</i>	70

**Számunkat a Magyar Festészet Napja alkalmából megrendezett
Kortárs szakrális festészet című kiállítás képeivel illusztráltuk**

Szavazzon a hónap versére!

Honlapunk VERSEK rovatába havonta fölkerül néhány vers név nélkül, melyekre Olvasóink szavazhatnak. Azt a verset, amelyik a legtöbb szavazatot kapja, megjelentetjük a Magyar Naplóban! A februári lapszámba kerülő versre 2011. január 6-ig lehet szavazni. A legutóbbi versszavazás győztese Juhász Attila *fehér* című verse, amely lapszámunkban olvasható. Gratulálunk a Szerzőnek!

MEZEY KATALIN
A rajz születése

*Fehér házam sötéttel
takarja be az este.
Eltűnik, mintha evvel
mindennek vége lenne.
Felrajzolom emlékül
szobám fehér falára
lángoktól imbolygó
árnyékát. Legalább a
körvonalak foglya
legyen. Átsietett a házon,
eltűnt szemem elől.
Soká néztem utána.
A falra rajzolódott
alakja utoljára.
Lehet, hogy képzeltem.
Álmomat vetítette
a tűz szobám falára.
Ilyen szép ki lehetne?
Múlандó született,
múlандó óhajára,
a vesztes benne él,
temetve önmagába.*

Akinek álom

*Akinek álom nem jön a szemére,
egész éjszaka fáradtan forog,
először érti meg, magas a Kereszt,
alatta zúgva sötétlik a föld.
Hajnali hír jön, torkaszakadtan
kukorít a kakas,
kigyullad az ég és lángba borul.
Tündöklük a Nap.*

Egyre gyorsabban

*Egyre gyorsabban
forog a Föld alattunk,
egyre gyorsabban
futunk, csupán hogy
helyünkön maradjunk.*

DOBOZI ESZTER

*Három éger**A Merlint, a Vejnemőjnt szőlítő Tornai Józsefnek ajánlom*

*mint akiket kicsontoztak
félnótás, részeg hentesek
egy bűnös nagy tornak reggelére
még élve lefejtették róluk a húst
ahogy ' az idő fejt le
majd énünk elevenjét
úgy állnak itt
míg körül minden
zöld özönben
úgy állnak, mint
időtlen negatívokon
a megdermedt mozdulat
röntgenfelvételeken
a csontig átvilágított
ahogy földereng
világnagy képernyőkön a beteg
roncsolt szerveivel
úgy állnak ők
mint csont-bőr-soványan
fogyok az appellplatzon
kiket – mielőtt leléptek –
őreik otffeledtek
lágerudvarra odafagyva
egy befejezhetetlen háború robotosai
a megszámláltatások
végtelen óráiból
úgy állnak ők
mint lefülelt dezertőr
a kivégzőosztag előtt
hogy' történhetett?
naponta? percenként száradt le egy-egy levél?
beszűkültek az áramló nedvek
finom járatai?
fokként? egyszerre?
a mindenre elszánt
amikor azt mondja, elég?
s lehetek görcseik, mint a megvonásosoknak?
halálhörgéseik?
látta valaki ezt a haláltusát
vagy észrevétlen érte őket el a vég?
hogy itt álljanak
mint mives szobor
itt maradtak ők
megfejthetetlen korok hieroglifáinak
mementónak
az örök felejtés ellen
itt vesztegeljenek
mint megkövesült jajkiáltás
„Mert elhagyatnak akkor mindenek.”*

kérni-kérni-kérni

*hogyan szólhatnék Hozzád,
Te, Szólíthatatlan,
így-úgy mégis beszélek én,
ily s oly fabrikált nevekben
vélem elérni Orcád
ám dicséretedre szánt perceimben
rest vagyok én az áhítatra
mert szólásra kimért
és szűkre szabott az én időm
nem maradt erőm nekem
a Te magasztalásodra
mert csak kérni-kérni-kérni
sürget a kifogyhatatlan sóvárgás
hogy segítsd, oltalmazd
tartsd meg és emeld ki
fájdalmaikból a fájókat
a megszorítottak fejére
hozz vigasztalást
és tápláld kicsit a szűkölködőket
mert annyi a baj és annyi a bajba jutott
hogy megszámolni se volna mód
ki mindenekért vagyok színed elé járuló
hogy elősoroljam Ábeltől Zsuzsannáig
a megkínzottak, elveszettek
árvák és elfeledettek seregletét
hét nap, hét éjjel egybeszakítva is kevés
a magam keserve pedig
amúgy is ráadás volna minderre csak
ha lenne perc ezért
akkor se nyílna föl már a szám
s ha van, a Te könyörületed
a sokasággal talán
engem is magával sodor
így kérlek ódon fohászkodással
ne hagyd el a Terád szorulókat
ne veszejtsd el az elveszendőt
és hallgass meg engem őhelyettük*

ANTAL ATTILA

Kétszemélyes nyelv

*Mennyi meghitt szót
bizalmas jelentést
teremtünk csak úgy
játékból napra nap*

*remény s menedék
hol úgy vagyunk ketten
hogy belül maradunk
egy-ségünk falain*

*szól az anyanyelv
általunk s szivárog
mögüle saját
nyelvünk is azalatt*

*de kényes is egyben
e nyelv és esendő
széthull ha nem vagy
s ha eltűnök: kihál*

*vár fellegvára
sziget-mélyi titkos
kert ez nekünk
űri mentőkabin*

*mondd hát ki naponta
mondd sokszor hogy jöhet
Bábel-idő – velünk
nem lehet semmi baj*

Karácsonyi kívánságlista

*Az első havakkal
megjött az angyal*

*falon és fagyon át
vitte a listát*

*és mi hiába
lestük hogy csinálja*

*csak anyánk alakja
látszott pillanatra*

*amint a kert megett
kölcsonért sietett...*

*s már dobtuk volna
listánk a pokolba*

*de az égi herold
nem állt meg elloholt*

*hittük: a hideg
légben szárnya sziszeg*

SOMOGYI GYÖRGY
Kortárs szakrális festészet

Mint minden cím, a kiállítóké is arra szolgál, hogy érdeklődést, az érdeklődőben pedig várakozást keltsen. A „szakrális festészet” szókapcsolat értelemszerűen a lehető legnagyobb várakozást kelti, hiszen a szentség fogalmát a legbecesebb értékekkel társítjuk, és Istentől eredeztetjük. A „szakrális művészet” kifejezés évezredek át szószaporításnak számított volna, mert amit művészetnek tekintettek, az eredendően és szükségképp „szakrális” volt: az volt a tárgya, és arra irányult, ami érzeinkben túl van, ami kiemelkedik ebből az árnyékvilágból, és fölmúlja azt.

A kortárs jelző viszont a szakralist időben korlátozza, ami kicsit zavarba ejtő. S hogy ez a zavar nem indokolatlan, arról nemcsak maga a kiállítás, hanem már a meghívó, és még inkább a magyar festészet napja műsorfüzete is tanúskodik. Az utóbbiból megtudhatjuk, hogy az immár egy hétig tartó ünnepszorozattá nőtt eseményt megálmodói kilenc évvel ezelőtt Szent Lukács evangélista emléknapjához kötötték, akit – jóllehet orvos is volt – a festőművészek védőszentjének tekintünk. Ez a tekintet *hagyomány* alapszik, és ugyanez a hagyomány őrizte meg Szent Lukács mint festő képét olyannak, aki elmélyült figyelemmel és áhitattal – a festék fölött szemlátomást uralkodva – az *Istenszülő* képét festi. Ettől a hagyománytól azonban eltérő képzeteket kelt már az a szobor is, amely (ezúttal a Semmelweis Szalon előcsarnokában) Szent Lukácsot mint *impreszionista* – a saját, pillanatnyi benyomásaira vadászó – *plein air* festőt ábrázolja, de ez még hagyján. A magyar festészet napja betűképpen viszont a festék egyszerűen önállósította magát. A meghívón még csak lendületes pacákat ejtett a betűk fölé, de a műsorfüzet borítóján már a festő ingét és nadrágját is kisajátítva, az ember helyébe lépett. Ez a tébolyult fes-

tékszóró pisztoly a *modern festő* szerepét játssza. És ez a Gólem, ez a minden irányban festéket fröcskölő és sugárban hányó szörnyeteg, aki előtt nyilvánvalóan semmi sem szent, a hagyományt szembe köpve mégiscsak igényt tart arra, hogy önmagát Szent Lukács követőjeként – vagyis szentkép-festőként – értelmezze!

Erre az ellentmondásra a „szakrális” jelző (mint sok más, ködösítésre alkalmas „szakkifejezés”-ként használt, de valójában ködösítő, idegen szóhoz hasonlóan) igyekszik fátylat borítani. Azok viszont, akik a művészetben

kifejezhető *szentség* kérdését valaha is feszegették, valamennyien arra a következtetésre jutottak, hogy *a művészet hitelességéről előképek kezeskednek*. Valahogy úgy, ahogy a szentélyre és annak tartozékaira vonatkozóan az Úr Mózesnek sem azt mondja, hogy „csináld kedved szerint”, hanem hogy „arra a *mintára* készítsd, amelyet a hegyen mutattam neked” (Kiv 25,40). A legújabb korban Rudolf Otto és Mircea Eliade, Hans Sedlmayer és a kérdéskör sok más, kevésbé ismert szakértője is állítja, hogy *a valódi művészet mindig valamilyen örök rend letéteményét őrzi*. Aranykorra, egy elveszített Paradicsomra emlé-

keztet, és arra buzdít, hogy keressük, amit elvesztettünk. A modernizmus mint újítási kényszer viszont mindennek az ellentéte. A modern festészet – írja Titus Burckhardt – „a világban nem anyatermészetet, hanem élettelen anyagot lát”. „A szellem örök, változatlan valósága helyett a modern ember saját létére egy kilátástalan, minden szentségtől idegen magyarázattal szolgál.” Ezt tökéletes kakukktojás-próbaként szemlélteti a Corvina Kiadó tizenhat kötetes művészettörténeti sorozatának a műsorfüzetben is látható, a kötetek címlapját ábrázoló reklámja, melyen a vak is látja, hogy *Az expresszionizmustól a szürrealizmusig* és a *Legújabb kori művészet* című két kötet kakukktojás. A többi viszont – szegről-végről – mind arról tanúskodik, hogy művészetének története során az ember olyan képet alakított ki önmagáról, amely őt mint természetfölötti eredetű lényt jeleníti meg.

Az „utánzás” a műveltség történetében nemhogy bűnnek számítana, hanem minden alkotó lény számára kívánatos erény: a megmaradás és gyarapodás záloga. Ahogy ismétlés a tudás anyja, ahogy gyakorlat teszi a mestert, ahogy az alma nem esik messze a fájá-

A Magyar Festészet Napja alkalmából, Szent Lukács emléknapján a budapesti Semmelweis Szalonban nyílt kiállítás megnyitóján elhangzott előadás szerkesztett változata

tól, és az ének is úgy száll szájról szájra, mint a madár ágról ágra. Szépérzékünk abból táplálkozik, ami a természetben egy magasabb rendű, jelképekben megragadható, örök valóságra utal. Ez a magasabb rend létünk megbízható, hűséges és állhatatos elemeiben nyilatkozik meg: értékrendünket, képzeleteinket, fogalmainkat az *szentesíti*, ami természetes és mesterséges életterünkben egyaránt maradandó. Az újdonság önmagában nem értékfogalom: érték az, ami *időálló*. A képzőművészeti eljárások javát is az az igény szülte, hogy időállók legyenek: elsajátításuk mesterség, amelyet gyakorlat tesz, amelyben nemzedékek jártassága – a rajzeszköz, az ecset és a véső útjának ismerete – halmozódik fel. Ahogy egy szöveg nyelvi *épsége* is azt jelenti, hogy eredeti mivoltában őrizték meg, a nem nyelvi kifejezőeszközök téra is akkor *ép* és egészséges, ha sokan és sokáig sértetlenül őrzik.

A „szakrális” szó jelentéstartalmát is örököltük. A latin *sacramentum* főnévtől, amelynek egyik jelentése a „szentségi titok”. A Szent Jeromos által latin nyelvre fordított Ó- és Újszövetségi Szentírás (Vulgáta) szövegében a *sacramentum* szó legtöbbször ebben az értelemben fordul elő. A Bölcsesség könyvében a megszemélyesített Bölcsesség a legnagyobb titoknak (szakramentumnak) azt mondja, hogy az embert az Isten halhatatlannak teremtette, saját képére és hasonlatosságára alkotta meg (Bölcs 2,22), ám Ő, a Bölcsesség nem rejti el a titkot, hanem napvilágra hozza (Bölcs 6,22). Dániel könyve pedig azt nevezi nagy titoknak, hogy Isten számára semmi sem lehetetlen (Dán 4,6). Szent Pál a Kolosszeiekhez írt levelében közli, hogy Isten Jézus Krisztusban maga nyilatkoztatta ki ennek a titoknak a „dicsőséges gazdagságát” (Kol 1,27), az Efezusi levélben pedig azt, hogy Isten megtestesülése által „vált valóra az a titok, amely öröktől fogva el volt rejtve” (Ef 3,3).

Műalkotást – a szó valódi értelmében – csak a titok nyitját keresve, a teljességre törekedve lehet létrehozni. Az alkotó tudatosan vagy önkéntelenül – mindig arra törekszik, hogy valamiképpen a titok bűvöletében éljen, és a teremtés titka által megszentelt térben hasonlóképp

megszentelt műveket helyezhessen el. Ha ez a törekvése őszinte, akkor anyagában nemes és tartós, szellemi formájában maradandó értéket igyekszik létrehozni. A marandóság záloga pedig a *közösség*, nem az egyéniség.

A *szent* olyan jelekben mutatkozik meg, amelyek szétfeszítik a profán világ kereteit, és akik fölfogják – akiknek van hozzá szemük és fülük – azokat mintegy kiragadva ebből a világból, a *szentség* jeleivel jelölik meg. Ez megrendít és tiszteletet parancsol. Teremtőmennyiséget kelt, vagyis *alázatra* int. Arra figyelmeztet, hogy a titok nyitja az alázatban, vagyis *áldozat* vállalásában rejlik. És ez a „szakrális” jelző másik bibliai megfjtése: a *sacrificium*. Dániel könyvében a babiloni király által tüzes kemencébe vetett, mert bálványimádásra nem hajlandó, három ifjú *áldozata* Istennek tetsző cselekedet, a bűnbánati zsoltároknak pedig többször is olvashatjuk, hogy aki az igazságot keresi, az „az igazság *áldozatát*” hozza (Zsolt 4,6), és hogy Istennek kedves „a töredelmes lélek *áldozata*” (Zsolt 51,19). Mikor Jézus (Ózeás prófétát idézve) azt mondja, hogy „irgalmat akarok és nem áldozatot” (Mt 9,13), akkor is valójában a főparancsra, a felebaráti szeretet parancsára utal, amelyet másutt (Márk 12,33) a legnagyobb *áldozatnak* nevez. A művészi alkotómunka sem arra szolgál, hogy az ember „megvalósítsa önmagát”,

hanem inkább arra, hogy kiüressen. Ha az elvetett mag meg nem hal, magára marad, de ha belesimul az örök rendbe, akkor termést hoz azokban, akik hozzá azonos – közös – képzeletet társítanak.

A *szentség* kifejezőeszközei a fenséges, a magas, a varázslatos: maga a csoda, ami érthetetlen. De vannak érthető elemei is: a *szent* a teremtett világban mint a természetfölöttire utaló jel ismerhető fel. Minden megnyilvánulása paradoxon, amennyiben az, ami a *szentet* mint valami egé-

szent más hordozza, önmagában nem *szent*, hanem egy profán világ része – mondjuk egy festmény vagy egy kárpit – de amit hordoz, az *megszenteli*. Egy ilyen kép megítélések a forma- és stíluslemzés igényét messze megelőzi a téma és a jelentés iránti, ikonográfiai érdeklődés. Ez minden műveltségben így van, de a keresztény művészetben végtelenül: az a világ jelenségeit a végleg-

Molnár János: Bozgor (olaj, vászon)

tekig jelképesen értelmezi. Nemcsak egy növény vagy állat, nemcsak egy ember alkotta tárgy vagy egy mozdu- lat, hanem egy szín vagy egy mértani alakzat is egy- szersmind túlvilági, érzékfölötti valóságot jeleníthet meg. Hogy pontosan mit, azt viszont éppen a kiemelten „szakrális”-nak nevezett művé- szet feladata örökíteni nemze- dékről nemzedékre. A görög *szümbolon* szó eredetileg olyan tárgyakra vonatkozott, amelyek birtokában két vagy több ember összetartozása fejeződött ki, az összetartozásuk zálogát jelentet- te. Az ókori latin nyelvben a *sac- ramentum* főnév is jelentett ilyen összetartozást, elkötelezettséget, sőt hűségüket is. Szent Pál pedig a *sacramentum* és a *sacri- ficium* fogalmát egyesítve állít- hatja, hogy az alázatban rejlik „a jámborság titka” [1Tim 3,16] mint „áldozat a bűnökért”, hogy részvétellel lehessünk „a tévely- gők iránt” (Zsid 1–2).

Az ember egykor fölnézett az égre, és hálát érzett, hogy milyen kimeríthetetlen gazdagságból merít. Fölsimerte, hogy az égbol- ton, a lemenő nap fényében ragyogó láthatáron, a súrló fény- ben álló hegyek és fák gyönyörűségében az Örökkévaló- ság visszfénye csillog. Fölsimerte, hogy a természet a maga *időtilenségével*, változatlanságával tündököl. A Nap – nap mint nap – megújulva kel fel, de mégis ugyanaz a Nap. Az a folyó, amelybe Herakleitosz szerint kétszer nem léphetünk, mégiscsak ugyanaz a folyó. Nincs ugyan két egyforma hópehely, de más egyébbel egyik sem téveszthető össze. Lehet rájuk számítani – még arra is, hogy tartogatnak valami meglepetést. Az ember egykor fölsimerte, hogy az új mindig a régi friss hajtása, s hogy a változás mint valaminek az elmúlása nemkívánatos önféjűség, bűnbeesés következménye. Az Örök rend annyira változatos, hogy nincs szüksége változásra. Min- den valódi újdonság – mint a tavasszal kipattanó rügy – arra törekszik, hogy az eredeti, meg nem bolygatott ren- det állítsa helyre.

A *Szentírás* és a keresztény *szent* hagyomány tükrében a teremtett világ – s benne az ember – ábrázolása az Istenbe és Krisztusba vetett hit kifejezésének egyik lehet- séges módja. Ez a tanítás két hittételen alapszik. Egyik az, hogy az ember az őt teremtő Isten hasonmása, és

hogy valamilyen mértékben minden teremtmény a Teremtő létéből részesedik. A lét értelme az, hogy Teremtőjének dicsőségét, szépségét és szeretetét nyilvánvalóvá tegye. Az Ószövetségben nemcsak a teremtéstörténet, hanem töb- bek között *A bölcsesség könyve* is azt hirdeti: Isten az embert halhatatlanságra teremtet- te, és saját lényének képmásává tette (Bölcs 2,23). Az Újszövet- ségben, Szent Pál szerint nemcsak az ember „Isten képe és dicsősé- ge”, hanem mindaz, ami Istenben láthatatlan, „a világ teremtésétől fogva az Ő alkotásaiból megér- tetvén, megláttatik” (Róm 1,20). Ezek szerint mindaz, ami létezik, kapcsolat a látható és a láthatat- lan világ között, a *szimbólum* szó eredeti („összetartozás”) jelentés- tartalmának megfelelően. A zsi- dókhoz írt levélben Isten „építő” és „alkotó” (*tekhnitész* és *démiur- gosz*) (Zsid 11,10), az efézusiak- hoz írt levélben pedig az ember *poiéma*: Isten „költeménye” (Ef 2,10). Szent Ágoston szó- használatában a Teremtő „mű- vész”, és a teremtés „műalkotás”. A többi egyházatyá szerint is minden látható dolog mögött ott van Mindenek Alkotója.

Hittétel az is, hogy Krisztus maga az a kép, amely- ben Isten önmagát a világ elé tárja. Megmutatja azt az *ősképet*, amely bennünk már elhomályosult, és ezzel megnyitja a bennünk rejlő istenképmás kibontakozásá- hoz vezető, kegyelmi átalakulás útját. Ádám ugyan a maga bűnbeesett mivoltában nemzette gyermekeit, és saját bűnös létünk is az ősképe eltorzulása bennünk, de az Úr lelke által – írja Szent Pál a korintusiaknak – Krisztus ábrázatára formálódunk át, s ahogy viseltük a földi embernek (Ádámnak) a képét, úgy fogjuk viselni a mennyeknek (Krisztusnak) az ábrázatát is (1Kor 15,49). Az egyházatyák írásaiból az a meggyőződés sugárzik, hogy Krisztushoz mint ősképhez való hason- lóságra kell törekednünk. Ezt a törekvést tekintik „egyetemes istentisztelet”-nek (kozmosz liturgiának), amelynek része a *szentek* ábrázolása és a *szentképek* tisztelete is. A képtisztelettel kapcsolatos nézeteket összefoglaló Damaszkuszi Szent János szerint Isten csak addig volt az ember számára megközelíthetetlen, kife- jezhetetlen és ábrázolhatatlan, amíg Fiúistenként – mint az Atya képmása – meg nem jelent hozzánk hasonló,

Somogyi Győző: Feszület (tempera, fa)

emberi alakban. Megtestesülésével viszont megszentelte a húst és a vért, s tisztelet vágyát ébresztette bennünk az anyag olyan formái iránt is, mint az Oltáriszentségben átváltozni képes kenyér és bor, a tanítást őrző, *szent* könyvek vagy a megváltásunkat jelképező kereszt.

Krisztus halálával és feltámadásával az idők teljessége érkezett el, a teremtés műve fejeződött be. Így azt reméljük, hogy az egész teremtett világ „felszabadul majd a romlottság szolgaságából, Isten fiai dicsőségének szabadságára” (Róm 8,21). Az időt az örökkévalóság, a teret a végtelenség képzetével társítani tehát valóságos cselekmény is. E nélkül a képzettársítás nélkül mindennemű műélvezet és műpártolás hasonló bálványimádás lenne, mint azoké a civilizált, római polgároké, akik Szent Pál szerint „a teremtett dolgokat tisztelték és szolgálták a Teremtő helyett” (Róm 1,25).

Mindaz, ami a keresztény tanításból a képalkotásra – vagy az örökkévalóságnak, a megváltás örömhírének a megjelenítésére – vonatkozik, a hit nemes letéteményének része: *depositum fidei*. Az, amiről Szent Pál úgy írt: „örizd a rád bízott kincset”. Az, amit a „modern kori egyházatyának” tartott, immár Boldog John Henry Newman a XIX. század közepén úgy határozott meg: „Amit rád bízta, és nem, amit te fedeztél föl. Amit elfogadtál, és nem, amit te találtál ki. Nem okoskodás eredménye, hanem a tanításé. Nem olyasmi, amit az ember egyénileg értelmezhet, hanem ami közmegegyezés tárgya”. Ilyen letétemény nemcsak a *Szentírás*, nem is csupán a szájról szájra szálló *Ige*, hanem az ember valamennyi megnyilvánulása. Nem-

csak *szent szöveg* alakult ki az Isten által választott, történelmi időben és földrajzilag meghatározott térben, hanem a tanítást közvetítő, nem nyelvi jelek tárháza is. A liturgia megszokott fordulatait, a papi és a szerzetesi ruházat, a liturgikus mozdulatok, az egyházzene, az egyházi építő-, díszítő- és ábrázoló művészet elemei is tanújelek. Aki *szakrális* – azaz *szent*, vagyis a lehető legnagyobb becsben tartott – művek létrehozására törekszik, annak (Babits módján) a „régihangot” kell keresnie: az Istenről szólót, hogy szavai hibátlan hadsorra állván, mint Ő súgja, bátran szólhassanak. Úgy, ahogy az minden egészséges lélek számára érthető. Minden szakrális mű tanújel kell, hogy legyen: a hit letéteményének része. Ahogy Krisztus mint példakép követése is sokkal inkább *hagyomány*, semmint egyéni lelemény kérdése.

A szakrális jelképek, allegóriák és attribútumok az egyetlen *Szentben*, az Istenségben való összetartozásunk zálogai: azt hivatottak tanúsítani, hogy bennünket mint teremtményeket valóságosan csak a Teremtő kezében összefutó szálak tarthatnak össze. Miután az úgynevezett humanizmus ürügyén profanizált modern világ minden eszközével hirdeti ennek az ellenkezőjét, a képekben hordozott szentségnek – vagy hiányának – a felismerése, a jelképvilág megértése ma nem csekély szellemi erőfeszítést igényel. Ez a kiállítás a szentség felé való törekvésnek a nyomait igyekszik fölmutatni. Fogadják a titok, a *sacramentum* iránti alázattal, hogy még a szentséghez való csatlakozás pusztá óhajában is felismerjék a gyarló ember vágyát az üdvösségre.

Kisléghy Nagy Ádám: Feltámadt Krisztus (vázlat, olaj, vászon)

TAKÁCS ZSUZSA
Jakabszállás

*Saját tapasztalatból tudja már, hogy
 bárhol ottfelelhető, akár egy csomag.
 Hogy nem gyerek a lány, az asszony nem
 ember. Hogy csász és hojsz. Bagzik,
 megbúbolja jól. Borjadzik, malacozik, ellik.
 Hogy Marikánk gazdáinak családja ő.
 A kortalan, talpig feketébe bújt öregasszony
 tetszalott történeteit hallgatja a földszintes
 ház előtti lócán. Egy puskagolyótól ájultan
 az árokba zuhant, eltemették, de szolgálja
 kiásta a még meleg testet, hazavitte, és
 öt napra rá magához tért a honvéd százados.
 A száz évvel azelőtti kolerajárvány áldozatainak
 eseteirásai vacogtatják. Az apró temetőben*

*a lepattogzott kiírás: Itt nyugszik, aki kétszer
 halt meg, de egyszer temették. Vagy
 a gutaiütesben látszatra meghótt, de valójában
 a boncmester késétől elvérzett esperes esete.
 S a kocsis megostorozta gömbvillám bosszúja.
 Biztosra veszi, hogy anyját derékig földbe ásták,
 és azóta sír utána. Visszaemlékszik a képtelenségre,
 hogy késsel-villával ettek otthon, nem
 egy hosszú, masszívan összetakolt, szálkás
 asztalnál, a béresekkel együtt mindenki,
 fakanállal. Ezerszer valóságosabbak már
 a hajmeresztő történetek, mint az Alagútban
 szanaszét heverő német gyerek-katonák
 nemrég az orrát betöltő, édeskés szaga.*

Az emlékezetről

*Istenem, melyikünk apjának fejéhez
 nem szögeztek pisztolyt német vagy orosz
 katonák? Ki ne félt volna a magyarul
 elhangzott parancsszavaktól? Emlékezetem,
 a beomlott tárnában rekedt bányász elemes
 lámpával homlokán kijáratot keres. Felejtés
 fémese íze a szájban. Ez volna hát a keserű
 orvosság? Unokatestvéreim iskolájában, Kassán,
 a háború után a lábtörő a magyar zászló volt.
 Az emlék hevessége érzékenysgünk fokán
 vagy áldott tompaságunkon múlik. A józan
 ész sugallta megoldások ötlete lenyűgözött
 mindig. Hogy Skóciában letelepedett
 barátnőm váljon el összeférhetetlen anyósa
 miatt, akit viszont kisgyerek korában az apja
 – fegyelmezési okokból – rendszeresen
 kilógatott a hetvenöt ölnyi mélybe révülő
 világítótorony ablakán. A lámpa lidérfénye
 fokozatosan gyengül, de kialszik-e végül, ha
 – merő véletlenségből, vagy elrendelés folytán –
 elénk ereszkedik a hajnal szakadás szála?
 S megtart-e, amíg a napvilágra kivergődünk?
 Rettegek, hogy nem, és félek, hogy igen.*

FILIP TAMÁS
Biztosan nem

Tegnap lámpaoltás után az éj szelíd trónjára ült, és beszélni kezdett hozzám egyszerre sok hangon: fej, torok, szív; figyeltem, és közben a legpihentetőbb pózba próbáltam magam görbíteni. A lábaim megint didergő ősembereket játszottak a gyapjútakaró-barlang mélyén, elvonták figyelmemet, szerettek volna tüzet gyújtani, de nem engedtem nekik, érzék be azzal, hogy ide nem süvít be vihar, hogy van mit enni, inkább beszélgessenek halkán, amíg majd szépen elalszanak.

A világ tágul, csak a békés kis zugok húzódnak össze egyre jobban, mondta az éj, és egy sokszereplős hosszúpróza kellős kezdetén találtam magam, a testem kiűszott belőlem, bukdácsolt, mint egy rönkfá, árvizről készített gyerekrajzokon. A házak térdre rogytak, zsúfolt csónakok haladtak lassan, mindegyik más irányban, mintha nem látták volna, hogy én is ott kapálózok köztük. Gondoltam, ebből ennyi épp elég, ha tényleg fontos, reggelig biztosan nem felejttem el.

Szőkevény

Ma láttam születni a napot, egy hangyaboly mögül, mint örökkön égő ostya, olyan volt, átmelegítette lassan az egy helyben vándorló világot. A városban egész délelőtt faragták a katedrális, messzelátón át figyeltem: a kövekből hogy bújik elő a gótika. Délben láttam a harangszó hullámain, a réten feküdtem hanyatt-homlok, akár egy halom lekaszált fű, heverték egymáson tagjaim. És döngött a föld, tudtam, hogy itt van hatalmas seregével Tabu Kán, a csapatépítésben ő tényleg sokra vitte, szolgálnak neki okosak, ostobák, én füsttel takartam el magam, hogy meg ne lássák, mit gondolok, és elsétáltam az ásatásig, ahol újabban kék csontokat találnak, azt mondják, ez alighanem egy avatar kori temető. Épp jókor értem táborhelyemre vissza, mert hernyóselyem ejtőernyőjén leszállt az este, alábújtam, összegömbölyödtem, álmomban esett, vödröt húztam a csöpögés alá.

Amit hallani akarok

*Hajnalban álmok kiabálnak be
elmém sötét kamráiba, és azzal ébresztik
agyam lakóit, hogy házigazdájuknak gyorsan
egy abszurd darabot rögtönözzenek.
Az arcokon hullámzó értetlenség oly
természetes, mintha része volna az előadásnak.
Az egyik zavarában ciripelni kezd, mint
egy tücsök, a másik ollóval
próbál biciklit szerelni,
banánhéjat tesznek a konyhakőre,
és zakatolnak, mint a vonatok, összevissza tekeregve.
És ekkor a mennyezetből esni kezd,
hálónak hurkolódó sugarakban.
Mintha egy végső zavart kéne legyőznöm,
közéjük lépek szelíd ostorommal,
a gondolataikat eltérítem, és átveszem az irányítást.
Akarom, mind éhes csecsemőként sírjanak, vagy
nem is: inkább legyenek néma zenekar,
hangszerek nélkül játsszák el azt a művet, amit
hallani akarok ma reggel.*

Áldozat

*Zihál a kimerült gép, az elgurult
sisakban még ott lobog egy fej
elhagyott melege, aztán átadja helyét
egy szúróbb, hegesztő melegnek,
amelytől felsisteregnek a feliratok,
és elpárolognak a versek.*

*Mintha egy árnyék-céltáblára
lődözné utolsó nyilait, de
elvéti az összes napkorongot.*

*Hajótöröttként tudott a vízből
sziklát fakasztani, de ez a hangorkán
most nem csitítható, minden
ártalmatlan szó egy mondatba forr:
Tiporjátok el az alázatost!*

Ügyelet

*A rácson át egy néma gyógyszerész.
Tőlem is csak egy biccentésre futja,
ahogy az életmentőt átveszem.
Egy másról nem tudunk semmit.
Egy betegnek most nagyon kell a mérge,
én meg majd valamit írok erről,
miután hazaértem. És ahogy
zihálva futok, eszembe jut, hogy
szeretni kell. A szívem percenként
százszor. És nemcsak én, de engem is.
Valaki úgy lélegez ki, hogy általa
élő pára leszek, gomolygó testetlen
rohanás, a dermedt téli fák alatt.*

LADIK KATALIN

Hvar

*A süllyedő szigetről egy kecske égbe lendül,
ezüstös lángban hamvad el,
ám kifogja a fagyos égből a holdat,
ki bódultan az estbe tart, a pusztulásba,
uszonyával megsimítja a szigetet,
miként hópihe a holt gyermeket.*

Hajnali nyálkába mártod arcod

*Nyirkos kabátban virágzó leanderek
imbolyognak. Rózsaszínné oldódik bujaságuk.
Hajnalban, elhalván éji szemekből,
sötét mérgektől ittasult meztelen csigák
nyújtózkodnak, mintegy kéjes ölelésből.*

Holdkőben látom arcod

*Éjjeledik megint az arcod.
Kicsapódnak sötét pofájú ablakok.
Kéklőn dereng a lepedő, lélegző fák alatt,
melyre a gyönyör harmata olvadt.*

Técsy Judit: Pantokrator (pamut, bársony)

MAROSI GYULA
A viharokról

Sok gyönyörűsége-félelmetes vihart láttam életemben. Különösen a nyolcvanas évek közepe óta, mikor is felépült egy Duna melletti hegy derekán a házunk: innen napkeltétől napnyugtáig tartó hatalmas eget látunk, csak a hátunk mögötti északiság marad takarásban. Ezen az óriási színpadon minden nyáron jó néhány emlékezetes előadás zajlik. Minden bemutaton ugyanaz a darab kerül előadásra, de mivel sok múlik a színészek aznapi formáján, a bábész közönség lelkiállapotán, az ebben a színházban kiemelt jelentőségű fővilágosító szeszélyein, sok a véletleneken, a szerencsén, nincs két tökéletesen egyforma előadás, sohasem unatkozunk.

Az igazán emlékezetes, kitanult dramaturgiával előadott, minden létező instrumentumot felvonultató, zajos sikerű előadások tulajdonképpen ritkák. Hogy az ezekhez szükséges feltételek összejöjjenek, azt bizony ki kell várni. Mivel nagyrészt nyáridőkben történnek, mondhatnám úgy is: ki kell érdemelni. Két-háromhetes, napról napra forróbb és szárazabb időszak után, amikor már-már gyűlölni kezdi az ember a Napot kegyetlensége miatt, amikor a test tízlépésenként fáradtan rogy le, levegőt kapkodva, már szinte lázas és időnként hallucinál, amikor elhallgatnak a madarak, és az élő fűnek is szénaillata van, akkor egyszer csak szürkülni kezd az ég, a feszülő elektromosságtól zizegni a levegő, felhangzanak nyitányként, pincében gurigázott hordók hangján a távoli mennydörgések.

A viharok hozzánk általában nyugat, délnyugat felől érkeznek, ezért legelőbb a Prédikálószték tűnik el valami éjhez hasonló sötétben: felhőzet nem látszik, csak ez a baljós sötét. S hogy közelít, nem is igazán érzékeljük, míg egy váratlan ostorcsapásként fel nem támad a szele: cserepek borulnak, nyitott ajtó- és ablakszárnyak csapódnak, ágak hajlanak, minden pattog és ropog, nyüszítések hangja hallik – de ez még csak a szél, még látszik a poros fátyolon át a Duna világos csíkja. De hogy ez már Ő, a megérkezett Vihar, tudtukra adja a fejünk feletti hatalmas csattanással: meghasad az ég, a hirtelen fénytől szinte megvakulunk.

Lehull az első esőcsepp: sűrű és kövér, szinte felrobban a terasz betonján. Magába szippant az addig távoli sötét, eltűnik a Duna: végképp magunkra maradunk. Akkor aztán leszakad az ég, már nem cseppekben, de zsinórban esik, mintha egy óriási zuhanyrózsa nyílt volna meg felettünk. A küszöb aljáig kavargó a víz, vízi magával a leánderek virágait. Kopog, dobol a

palatetón, talán jég is van benne – jaj Istenem, csak azt ne! Ha beszélni akarnánk egymással, csak üvöltve tudnánk. Most már minden tizedik szívdobbanásra dörren fel az ég, a hanghullámok lökései megremegtetik alattunk a talajt, a mélyből sötét morajlás tör fel válaszul, nyögdecselnek a faház gerendái. Az ég magasságában cikkanó villámok egyre gyakrabban csapnak le a földre, úgy érezzük, percről percre közelebb hozzánk: furcsa, fémízű illatok libbennek.

Milyen hamar, milyen kicsike tud lenni az ember!

Aztán a rengeteg vízzel együtt leszakad a sötétség is: esik még, de már jóindulatú zápor módjára. Lassan feldereng az ég, mély, de világosodó kékekkel biztatva. A fenti világ megjelenését követi az alanti: ismét a Duna szalagja, a visegrádi hegyek kontúrjai, az előmerészkedő járművek mozgó lámpapontocskái. Távolodik, erőtlenedik a mennydörgés is, sokszor szemmel már nem látható távolságból is visszamorog. Lehűlt a levegő, könnyű, kábító a lélegzet, a korábban kiszikkadt, felhevült talaj azonnal párologni kezd. Pipálnak a hegyek, páradunnát húznak magukra a laposok, gőzöl a Duna, feltölti a hegyek közti keskeny szorost, egyre nagyobbak mutatja magát. Már csak szemerkél, és amint előbukkan a Nap, megjelenik, mint egy katarzis utáni feloldozás, a szivárvány. Előbb csak bártortalan haloványan, aztán kihívó, hét színben tündöklő asszonyi szépségben. A tőlünk látható széles égbolton hatalmas ívű szivárvány: a fellegvár mögötti gerinctől a verőcei templomdombig érő, lapos földi világunkat befedő kupola. Ritkán, de előfordul, hogy kettős: fölötte egy újabb, már az angyalok lábát érintő kupola.

A viharok működése alatt kifordul magából az idő. Az egyes jelenetek belső futamidejét ugyan érzékeljük, tarthatjuk a szokásosnál hosszadalmasabbnak vagy akár elkapkodottnak, de hogy ezek milyen arányban állnak a csillagok járása szerint felosztott idővel, azt nemigen. Nemcsak a zuhanó légnyomástól, a feldúsuló ózontól, de másképpen ver a szívünk, másként veszünk levegőt, bizonyára vérünk és minden testnedvünk összetétele megváltozik. Hiába parancsolunk rá eszünkre, a viharokat mindig valamilyen éber félálomban éljük át, és ebben a félálomban visszafoglalnak ösztöneink. Nincs az a biztonságos hely, ahol ne félnénk kicsit, ne húznánk össze magunkat, ne jutnának eszünkbe ígéretetek, ne kezdenénk el valamilyen imádságfélét, ha nem is tudunk, legalább kitalálni.

A viharok a mi emberszabására berendezett világunkban általában károkat okoznak. Elviseljük, mert kénytelenek vagyunk – a bővérű ostobák ilyenkor káromolják az Istent: nem szükséges, hogy szavunk legyen hozzájuk. De léteznek kimondottan gonosz viharok: jéggel elverik

a termést, lekapják a házokról a tetőt, elöntik a pincéket, lemossák, patakmederré változtatják a hegyről levezető utat, villámaikkal szétroncsolják a trafóházakat. Olyanok, mint azok az emberek, akik úgy hiszik, azzal tehetik magukat emlékezetessé, ha kifordítják sarkaiból a világot, szétdúlnak mindent, ami hatalmukba esik.

Előfordulnak formabontó előadások. Mint amikor például a hátunk mögött, a Börzsöny takarásában vonul fel az egész társulat, szinte mit se tudunk az ottlétükről, és akkor egyszer csak mindenki berohan a színpadra, a legmagasabb hőfokú nagyjelenetével kezd: zuhog ránk a víz, fölöttünk őrzöngve csapkod az istennyila – előttünk, míg a szem ellát, süt a Nap, békésen aszalódik a táj a rezzenetlen forróságban.

Bár ilyenkor a szivárvány gyönyörűségéről le kell mondanunk, különleges hangulatuk van az éjszakai előadásoknak. A maguk teljességében mutatkozhatnak meg a villám-kompozíciók, a cikkek és a cakkok, és éjszaka valahogy sistergősebbek is. A vaksötétben elvadultabbak a szelek, gátlástalanul barbárok és alattomosak. Ilyenkor fel-felvillanó vakufényben látjuk a tájat, a kertet, a szobában lévő tárgyakat, még egymás arcát is: minden milliányi látásból ismerős, de a pillanatokig tartó megvilágosodásokban valahogy más is. Mintha a napfényben rejtett titkokra derülne fény. Mintha a tükör általi homályos látás után pillanatokra megmutatkozna az álmok nélküli keményebb, igazi valóság.

Egészen különleges, egy életnyi idő alatt csak néhányszor látható előadásnak számít az éjszakai vihar telihold idején. Ahogy a felhőzet kotródik elfele, előbb csak homályosan átdereng, a fényt érzékelő képességünk kezdő határán járunk, születésünk után először nyitjuk szemünket a világra, még nincsenek árnyékok, aztán hirtelen, teljes kerek pompájával felragyog a megtisztult égen. És a birodalmán túli széleken felragyognak a csillagok. Az éjszakai viharokat követően mindig sűrűbb a csend, mint a nappaliak után, és ha még lehet, ez fokozottabban érvényes telihold idején: ilyenkor nemcsak a szívünk dobbanásait halljuk, de a szempillák rezdülésének halk surranását is. A hevület utáni csendes megnyugvásban figyelve a Hold finom ezüstjében párolgó tájat, elbizonytalanodunk: itt, a Földön vagyunk-e még, vagy a világmindenség bármely hasonló bolygóján? Ebben az életünkben-e? Egy vihar utáni teliholdas éjszakán a legkifinomultabb természetimádók számára megengedett a csendes könnyezés.

A legizgalmasabb előadásokat úgy tíz évvel ezelőtt éltük át. Unokányaink még kicsik voltak, hosszabb nyári időket töltöttek velünk a faházban: az előadásokat ölünkbe kuporogva, a teraszajtó zárt üvege mögül lestük. Még nem ismerték a darabot, a főszereplők termé-

zetét, a dramaturgiát, nem tudták, mi lesz a zajos történet vége, kíváncsiak voltak ugyan, de mertek még leplezetlenül félni. Üldögéltek az ölünkben, ölelő karunkat szorítva, egy-egy nagy csattanás után elfordított arcukkal belénk bújva, szívdobbanásaink összehangolódtak, testünk összeforrt, és ahogy szívták ki belőlünk a biztonságérzetet, úgy szivárgott át belénk a félsz. Mint ahogy annyi minden más dologgal is történt, az ő szemükkel nézve újra felfedeztük a világot.

És azokban az időkben voltak legpompásabbak a szivárványok!

Visszatérve ezekre az időkre, újra érzem ölemben puha, könnyű kis testüket, rám csillannak a bizalommal teli szemecskék, árad a gyermekillat – akkor, ott a faházban még a mieink voltak, csak a mieink! Lopakodik az idő, lassan már kamaszlányok, apró, kínos eseménykékek jelzik, megkezdődött az elszakadási folyamat. Ami bármily természetes is, azért keservesebb a szüleinktől, gyerekeinktől való elszakadásnál, mert életünkben ez az utolsó: ezután már elszakadni sem lesz kitől. Erre előkunkorog valahonnan egy kósza gondolat: „Ó, ha újra legalább hatvanéves lehetnék!” Rövidke bambulás után a tudat feladatához híven értékeli ezt a sóhajást, giccsesnek és nevetségesnek tartja. Nevetnem kell. Intelligenciája magasabbrendűségét bizonyítandó, odavág egyet a gúny ostorával: „És húszéves már nem is mernél lenni, igaz, vén bolond?” Valóban: ez már röhejes. Röhögcsélek, röhögcsélek magamon, de azért valahogy szomorú... annyira szomorú az egész.

*

Minden viharok közül a legemlékezetesebbet még diákkoromban, az érettségét követő nyáron éltem át. A helyszín ugyanaz, mint a csaknem fél évszázaddal később átélteké: a Dunakanyar. Lehet persze véletlen is, de ez esetben megfontolandó a mondás, miszerint nincsenek véletlenek.

Az uszodában ismerkedtem össze egy magam korabeli fiúval, edzés után néha együtt baktattunk a szigeti bejárón át a Margit hídi villamosmegállóhoz. Közben persze fecsegtünk: talán a két oldalunkon folyó Duna látványa tette, egyszer megemlítettem, hogy nyaraim jórészét a folyó mellett, feljebb persze, a Kanyarban töltöttem. Egészen lázba jött: mindig szeretett volna egy csónaktúrát tenni, de se csónak, se társ... olyan, akinek tapasztalatai vannak... Telefonszámot cseréltünk, aztán elfeledkeztem róla: az érettségi évében már nem jártam le az uszodába. Addigra kiderült, nincsenek olyan adottságaim, amelyekkel úszóbajnok lehetnék, és egyébként is, sikítanivalóan kérdéses-e vált, vannak-e egyáltalán valamiféle adottságaim.

Aztán egy jó évre rá, úgy nyár elején felhívott: tud hajót, sátrat, pokrócot, bográcsot szerezni, szóval mindent, ami kell, megyek-e vele? Hát persze.

Leányfalura kellett kibumlizni, valami ismerőséhez a felszerelésért. Ott derült ki, hogy a hajó egy egypár evezős facsónak, lapos orrú, lapos fenekű, tocsog a víz az aljában, az ismerős csak pecázni járt ki vele... a sátor öreg, repedezett ponyva... Igaz, akkoriban még nem léteztek a mostaniakhoz hasonló, drága és firlefrancos sporteszközök, nem is voltak elkényeztetve, de azért többet vártunk... viszont ha már ott vagyunk, hát kalandra fel!

Húztuk a nehéz csónakot, mint a gályarabok, a partközeli alig sodorban is nehezen haladtunk felfelé. Pokoli

meleg volt, szakadt rólunk a víz, estére vérhólyagos lett úrfi tenyerünk. Nem beszéltünk róla, de nyakig ültünk a kudarcban. Aztán vettünk néhány üveg sört egy parti büfében, egy néptelen helyen tüzet raktunk, főztünk valamit, amíg főtt, úsztunk egy nagyot. Nem szedtük elő a csónak orrába gyömöszölt sátrat, meleg volt az este, raktuk a tüzet a ránk boruló sötétben, söröztünk, beszélgettünk még éjfél tájban is, egy pokrócba csavarodva aludtunk a meleg homokon. Rájöttünk: jól van ez így, elvégre nem kell mennünk sehova.

Reggelente ébredve húztunk úgy délig, akkor kikötöttünk, úsztunk, dögöltünk a fűzfák árnyékában. Ha jó helyet találtunk, maradtunk éjszakára, ha nem, estig még kerestünk másikat. Tüzet raktunk, főztünk. Napközben alig váltottunk szót, de amint ránk sötétedett, a tábor tüzet táplálgatva fél éjszakákat át dumáltunk.

Barátomnak a nőkkel voltak problémái. Hogy ilyenek meg olyanok, és miért kell nekik ilyenek meg olyanok lenniük? Főként egyvalakiről beszélt – ilyenkor képes volt teljesen beavadulni –, aki mindent engedett, csak azt nem, sőt, csinált is mindent, csak azt nem, merthogy „szűzen akar az oltár elé állni.”

Engem kevésbé érdekelték a nők: végeszakadt a tanulóéveknek, és fogalmam se volt, mi következik ezután. A világ átrendezésével voltam elfoglalva – nyilván oly módon, hogy nekem is helyem legyen benne –, zavaros eszméket forgattam a fejemben és adtam elő igen meggyőzően, legalábbis a magam számára, a fel-fellobba-

nó tűz körüli vaksötétben. Gyors és visszavonhatatlan véleményt alkottam barátom nőjéről, kicsit undorodtam is tőle, de ameddig ő beszélt, csak felületesen figyeltem, akkor is a magam mondandói jártak az eszemben. Utólag visszagondolva, barátomnak alapvető bajai alighanem az anyjával lehettek: róla is sokat beszélt – elvált asszony, a hisztériáig öntudatos –, de akkor csak az a szűzkurva jutott el az agyamig. Azt hiszem, ő se igen figyel rám: a Duna partján töltött csillagfényes éjszakák végtelen eszmecekeréi valójában monológok voltak, afféle öngyógyító kibeszélések.

Így ment ez egy jó hétig. Minden nappal, ha lehet, növekedett a forróság, víz nélkül talán el se lehetett volna viselni, és a Duna is jól láthatóan vagy egy mé-

Somogyi Márton: *Az első lovas (freskó)*

ternyit apadt. Aztán egy késő délután a Kanyar nyugati határán megjelent a fal. A víz szintjétől a beláthatatlan magasságokig állt, sárgás-szürke mocsokszínével kimutatta gonoszságát. Láthattuk: negyedóra alatt mindenki elhordta magát az addig népes partokról, eltűntek az evezősök, a motorcsónakok. Lett volna még időnk valamelyik partra kijutni, a ladikot a fövenyre vontatva kis cókánkunkkal eljutni valami védett helyre, vasútállomásra, kocsmába, egy rozoga szénapajtába legalább, de hát épp ilyen esetre volt velünk a sátor – amit addig elő se szedtünk, hát kalandra fel!

Egy homokzátonyon táboroztunk, kézzel nyomkodtuk a laza talajba a cövekeket. Feszésre húztuk a köteleket: állt a sátor, mint Katiban a gyerek, kutyakaparásos módszerrel még vízlevezető árkot is ástunk köréje. Alig hordtuk be a szükséges holmikat a csónakból, amikor ránk tört a vihar: mintha egy gyorsvonat útjába kerültünk volna, az első szélhökés kitépte a homokból a cövekeket, és már rogyott is ránk a sátor. Fürdőnadrágra vetkőzve, hogy maradjon száraz ruhánk, kimásztunk. A sűrűn csapkodó villámok miatt a fémfejú baltát nem mertük használni, a ponyvát egy tuskóval dolgozva sikerült legalább annyira rögzíteni, hogy el ne vigye az orkán a fejkül. Az eső úgy szakadt, hogy a hónapok óta száradó homok se bírta beszívni: csillámló patakok futottak a meder felé. Bölcsességünk, hogy majd száraz ruhába öltözünk, álmodásnak bizonyult: az öreg, töredezett ponyvára zuhogó

vízcsapok egy része ránk hullott, mint a permet. Talán húsz fokot is zuhant a hőmérséklet, fájni kezdtünk vizes gönceinkben. A villámok fénye átütött a sátorponyván, ilyenkor felnyögtünk, talán sikkantottunk, vártuk a csattanást: attól féltünk, hogy a kopár területen előbb-utóbb belénk csap a következő. Erre talán volt is esély, de mindenféle más, megnevezhetetlen félelmek is ránk törtek, józan ésszel kizárható eseményektől való félelmek – de hol volt már a józan eszünk? –, például, hogy a Duna percek alatt több méterrel megárad, és úgy sodor el minket mindenestül, mint egy korhadt fatörzset: holttestünket majd csak hetekkel később, a Filatorigátnál találják meg.

De nem emiatt legemlékezetesebb ez a vihar.

Mikor már csendesedett, a vacogás mellé belénk mart az éhség: fő étkezésünk, a vacsora kimaradt, ettől, s talán a stressz miatt is, maró gyomorsavat büfögtünk fel. Egymásnak hátat vetve a nyirkos pokrócok alatt, végül mégis elaludtunk. Amikor felébredtem, csak négykézláb tudtam kimászni a sátorrom alól.

A Nap néhány ujjnyival már a Naszály felett állt. A korai napkeltekor szokásos, a víz felszínén végigfutó aranyhíd már tóvá terebélyesedett: vakító aranya felvetült az égre, szétszóródott a kékségben, ettől minden puhává, lággyá változott. Megszűnt a forróság, enyhe légáramlat járt, hűvös-kés langymeleg, csak annyira érezhetően, mint mikor egy szerelmes szemvilla véletlenül megérinti az arcod. Nyirkos ruhámban nem fáztam, nem voltam ál-

mos, sem fáradt, nem éreztem éhséget, mintha a test nyúgeit levetve könnyedén lebegtem volna. Csend volt, szokatlan, a biztonságérzet mosolyát előhívó csend. A vihar kitakarította a világot, nemcsak az eget, a környező hegyek zöldjeit, de eltüntette az emberi jelenlét mocskos nyomait is: úgy lépkedhettem a szűz homokon, mintha én lennék az első ember, aki rajta jár, az első és az egyetlen.

Olyan volt ez a reggel, mintha egy hosszú, félelmetes és fájdalmas haldoklást követő megsemmisülés után újrászülettem volna. Testi formámban ugyanaz maradtam, de ez a viharos haldoklás a lelkemet is kitakarította: félelmek, gátlások, szorongások nélkül olyan lettem, mint amilyen mindig is szerettem volna lenni előző életemben. Az a reggel mintha a boldogságos feltámadás ígéretének beteljesülése lett volna.

Valamivel később barátom is előmászott, leballagott a vízhez, leguggolt, kezét mosott, vagy csak bámulta, nem tudom. Észre kellett, hogy vegyen, de nem jött oda hozzám, még csak nem is intett. Nem terveztük meg előre, mennyi ideig leszünk a vízen, de a vihar után úgy gondoltuk, jó végszó volt, ideje hazamenni. Lefelé könnyű volt haladni, csorgott a nehéz ladik, estére Leányfalun voltunk. Útközben azt beszéltek, igazán nagyszerű volt ez a túra, és hogy jövőre megismételjük. De aztán soha többé nem hívtuk egymást: azt hiszem, túlságosan is kiadtuk magunkat, később már szégyelljük.

Egyre gyakrabban jut eszembe az a reggel. Néha még álmodom is róla.

PAPP FÜR JÁNOS

azt hiszem

*zápor után csak úgy ülni
súlytalan erkélynyi csöndben
figyelni ahogy elszivárog a víz
mázsás csatornafedelekek alá
minden cserépen felkel a nap
és a fény a házak falára
(festékes körmű szürrealista)
felhordja a színeket
formákba szorítja a várost
csak ülni és nézni
mindenhol passzos rám a nyugalom
ha megreccsen a szék alattam:
tudom hogy én következek*

Ízek

*Megterítesz, tányért, kést raksz
porcelánfehér reggelen.
Ragyogó, piros almát darabolsz
(ilyen az otthon íze).
Kávéillatot kavarsz,
de csak csöndesen;
nehogy felébressz.
Halkan kilépek a szobából,
jéghideg csempére hült valóság.
Oldalára borult üvegpopóhár a reggel.
Mezítláb érkezik a felismerés:
nekem kellett volna terítenem,
és a spájzban az almák
már túl ráncosak.*

FARKAS GÁBOR
Félélet, félálom
 Az identitásválság ábrázolása
 Csender Levente novelláiban

Az embernek több kötődése lehet, de identitása csak egy. Az identitás magában foglalja a kulturális, vallási, etnikai és lokális önazonosságot. Nem lehet egyszerre két kultúrához, valláshoz, etnikumhoz, területhez tartozni, legfeljebb érdeklődni, együtt érezni, kötődni. Ezért vannak nehéz helyzetben, akik az identitásukat meghatározó országtól, néptől, kultúrától, vallástól önként vagy erőszakkal elszakadnak: hiszen „aki két országban él, annak csak fél ideje van mindkét helyen, csak két fél életet él az egy egész helyett, és azt is valahogy úgy, hogy egyik helyen a teste, másikon a lelke. És pont ott nincs, ahol épp akkor lennie kéne” – fogalmazza meg Csender Levente *Tranzitváró* című novellájában a kétlakóság okozta identitásválságot.

Csender Levente (1977, Székelyudvarhely) 1991 óta él Magyarországon. 2003 óta három novellakötete jelent meg a Magyar Napló Kiadónál (*Zsírnak való*, 2003; *Szünőföldem*, 2006; *Fordított zuhanás*, 2010). Novelláiban a történetek átél, sokszor családi emlékek formájában ábrázolják a tragikus élethelyzetben keményen és reménnyel küzdő egyszerű emberek kalandjait. Személyes sorsokon keresztül társadalmi keresztmetszetet vázoló koncentrált, pátoszmentes stílusa az erdélyi széppróza hagyományait követi, és ilyen módon köthető – habár XXI. századi nyelvi stílus jellemzi – Tamási Áron, Székely János vagy Sütő András epikájához. Írásai tükrözik mestereit, akik nem a ma oly divatos nyelvi virtuozitás által teremtett próza képviselői közt keresendők. „Az író főleg Budapestre vetődött hőseinek (vagy inkább antihőseinek) hit és eszmény nélküli, roppant sivárrá zsugorodó élete emlékeztethet Tar Sándornak a városi, ipari roncsársadalom sivár emberi vegetációira”¹ (*Utolsó éjszakám, Keresés, Várászló, Sanyi utazása*), balladisztikus hangneme Bodor Ádám szürreális látásmódját követi (*Borostyán, Síró asszony, Orvok árnyéka*), anekdotázó realizmusa Tamási Áront idézi (*Magyarország messzire van, Fehér Oltcit*), tömörsége pedig Móricz prózájával rokon. Az íróelődök világának „jelenléte” Csender írásaiban inkább erény: jelzi, hogy a szerző kiforrott stílusa, érett látásmódja mellett is kötődik a próza hagyományaihoz.

Csender Levente generációja gyermekként élte meg az 1980-as évek kemény diktatúráját, majd a forradalmat. A kilencvenes évek Magyarországon érett gondolkodó íróvá, tapasztalta meg a szülőföldtől való elszakadás és a kétszínű (*ál*)demokrácia visszasságait, hogy írásaiban lenyomatot adjon minderről. Nem akar megbotránckoztatni, mint a kilencvenes években induló *transz-közép* nemzedék (gondolok itt Sántha Attila vagy Orbán János Dénes korai köteteire), de világszemlélete megkülönbözteti az idősebb nemzedékektől is: dokumentál, nem foglal állást; novellái éppen ezért kordokumentumokként is értelmezhetőek. Szereplői típusok, nemzedékeket, korszakokat mintáznak. Csender a narráció helyett gyakran választja a jelenlét személyességét: mintha a történetek mind hozzá, vagy családtagjaihoz kötődnének. Éppen ez a személyesség teszi általánosíthatóvá történeteit: nincsenek kivételek, bármelyik (nem csak erdélyi) család átélheti az alkoholizmus, a kilátástalan anyagi helyzet, az idegenbe szakadás, általában a tradicionális értékek szertefoszlásának kegyetlenségét.

Bemutakozó kötetének történetei mind a rendszerváltás előtti nyolcvanas évek társadalmi metszetét ábrázolják. Nem a Ceaușescu házaspár faluromboló, megfélemlítő diktatúrája áll a novellák középpontjában, hanem annak hatása az emberek mindennapjaira gyermeki perspektívából. Ez a nézőpont egy kicsit mindent megszelidít, magától értetődővé, természetessé tesz. Hiszen a gyermek (normális körülmények között) minden tragikumot a felnőttek szűrőjén keresztül tapasztal. Csender Levente gyermekszereplői azonban lélektani, mentális szempontból felnőttek. Vagy azért, mert a felnőtt minta nem követhető, és ezért szükséges a gyorsabb felnőtté válás például a *Műanya* című történet féltestvér főhősei számára, vagy a környezet kezeli idejekorán felnőtként a gyermekeket, mint például a *Magyarország messzire van* című novella suhancait.

A kötet hét hosszabb-rövidebb novellát tartalmaz. Tematikájuk összefüggő, Csender beszédmódja kiforrott stílust jelez. A történeteket több szempontból is a kettősség jellemzi. Általában két főhőse van a történeteknek, akiknek nemcsak személye, de egymáshoz és a környezetükhöz fűződő viszonya is szimbolikus. A kötet nyitó novellájának, a *Hat fekete kakócának* nagymama–unoka párosa, valamint a mellékszereplők, az udvarló öregember, a házsártos szomszédasszony nem személyében fontos, hanem viszonyrendszerük utal az erdélyi falu mindennapi tragikumára: az elszegényedésre, az elvándorlásra, az előregedésre és a kihalásra. A címszereplők, a kakasok sorsa is ezt jelképezi. Pusztulásuk predestinált, szinte elkerülhetetlen – azonos a járványt is elszennedő falu sorsával.

1 Pécsi Györgyi: *Kivándorlók haldoklása*. In: *Irodalmi Jelen*. 2007. március.

Az Isten lába, a Harmat és vér, valamint a *Műanya* című novellák ellentétekre épülnek. Utóbbi szemantikai rétegei is ellentéteket képeznek: a cím denotatív jelentése utal a főszereplők technika iránti érdeklődésére, a motorok iránti rajongásra, konnotatív jelentése pedig az utált mostoha szülőt jelöli, tehát rajongás és ellenszenv feszül a szóösszetétel jelentésrétegeiben. A főhősök, a féltestvér-pár személyisége is meghatározó a köztük feszülő ellentétekben, amelyek evidens módon meghatározzák a mű tragikus végkifejletét, az indulatból elkövetett gyilkossági kísérletet. A *Harmat és vér* szemantikai ellentéte egyértelmű: a harmat áttetsző színe áll szemben a vér vörösvével és feketéjével – a tisztaság a szennyel, az ártatlanság a bűnnel. A kutya alkalmatlansága az őrzésre, fölöslegessége szimbolikus, egyrészt a minden helyzetben a felnőttek jóindulatának vagy kegyetlenségének kiszolgáltatott gyermeket jelképezi (gondoljunk itt az ókori Spártára, ahol a harcra berendezkedett társadalom számára alkalmatlan gyermeket szintén megölték), másrészt utalhat a kisebbségi lét kiszolgáltatottságában élő erdélyi magyarságra is. A védtelen állatokat leölő rokon balesete értelmezhető a sors büntetéseként. *Az Isten lába* című novella jelen idejű közlésmódja, személyes hangneme, egyszerű, lejegyzés jellegű stílusa meghatározza az elbeszélte történetet is: a befogadó mintha Erdély mindennapjairól gyermeki perspektívából látna riportfilmet. Több humor, kevesebb tragikum jellemzi, mint a könyv többi novelláját, egyben tükrözi Csender már első kötetére is jellemző stiláris sokszínűségét. A humor, a groteszk attitűd a címadó novellának is jellemző sajátossága. *A Zsírnak való* igen sokat lefed a kötetből. Van egy komolyabb mondanivalója és van egy humoros rétege. Előbbi azt próbálja megragadni, ami a nyolcvanas évek végéről jellemzően elmondható, így például azt, hogyan vált a zsír 'főszereplővé' abban a korszakban. Utóbbi viszont a konkrét kondér zsír történetének komikumából ered.² *A Magyarország messzire van* című elbeszélésben is jelentős stílusárnyalat a groteszk. A történet antihősei személyiségükkel, körülményeikkel tükrözik azt a korszakot, amelyet az abszurditás, a züllés és a nyomor jellemez, és amelyből kitörni (a történet alapján szó szerint) lehetetlen.

„Nincs már család, ezt már nem lehet összerakni, ez a régen családnak nevezett valami már nem létezik, mint-

ha egy zsák lisztet szórtak volna szét, atomjaira hullt, mindenki külön, a szálak elszakadtak, s mindig az erősebb kutya baszik, az egyik elhullt, a másik elzüllött, a harmadik megalkudott, abba gebedt bele, fölösleges is számolni a pusztulás fajtáit, csak az a baj, hogy az egészből hiányzik az emberi méltóság, és ez az egész olyan kilátástalanul megy a pusztulás felé” – így foglalja össze saját tematikáját Csender Levente második, *Szűnőföldem* című kötetének első novellájában (*A pusztulás örvénye*). A könyv „az 'alulsó Magyarország' még alább taszított és lejjebb züllő, kilátásaitól megfosztott és életerejét eltékoztató kisembereiről tudósít.”³ *A Szűnőföldem* című kötet a napjainkra egyre inkább jellemző identitásválság megrázó szociográfiája. „Legnagyobb erénye a tömörség” – jegyzi meg Ferdinandy György a könyv ajánlójában, és ez az, amelyben a két Csender-kötet leginkább megkülönböztethető: az írások – bár elbeszélések – nem történeteikkel mutatnak a lényegre, az „Erdélyben kisebbség, Magyarországon román” kilátástalan léthelyzetre, hanem a lételemzéssel felérő rövid leírásokkal: „Az új iskolában az első mondat, amit Eleknek mondtak a diákok, az volt, hogy üssük meg a román géci. Aztán megkérdezték, hogy honnan tud magyarul” (*Keresés*). A történetek tehát keretek a léthelyzet bemutatásához, amelyet a folyamatos, megállíthatatlan pusztulás jellemez. A legszemélyesebb hangnemű *Szűnőföldem* és *Fehér Olteit*, valamint a szimbolikus jelentésrétegeket is tartalmazó *Orvok árnyéka* című novellákat kivéve az ábrázolás középpontjában az alkoholfogyasztás áll, mint oka és következménye a kilátástalanságnak. Csender elbeszéléseiben nem az alkoholizmus a tragikus, hanem annak okozója: az értékek eltűnése, felülírása egy olyan korban, amelyben „az emberi méltóság is megszűnőben van, sem az agrárfaluban, sem a konzumtársadalomban, a cityben nem lelhető fel, innen az ábrázolt világ és hőseinek kisszerűsége, az ember alatti léthelyzetek, a kiszolgáltatottság különböző verziói.”⁴ A szenvedélybetegség variációinak ábrázolása talán monotonná teszi a kötet tematikáját, de egyben élesen rávilágít a társadalmi értékvesztés és az individuális identitásválság globális méretű – tehát nem csak Erdélyre vagy általában a kisebbségi léthelyzetben élőkre jellemző – folyamataira. Vagyis az alkoholizmus ok-okozati viszonyban áll az általános emberi értékek, az erkölcs, a hit és a család értékének megkérdőjelezésével. Ahogy ez az identitásválság a kötet címadó novellájának kilátástalanságot tükröző, megválaszolatlan, önreflektív kérdéseiben megfogalmazódik: „hiába éltem le Pesten a fél életem, akkor most mit csináljak?, hogy leszek én így boldog? (...) mi az, hogy otthon, haza?, mama, ahányszor csak kimondom ezt a szót, mindig

2 Ekler Andrea: *A hazám, az otthonom bennem van. Beszélgetés Csender Leventével*. In: *Magyar Napló*. 2003. október.

3 Nagy Gábor: *Prózamesterek (Oravecz Imre, Rott József, Csender Levente)*. In: *Magyar Napló*. 2008. január.

4 Pieldner Judit: *Variációk a pusztulásra*. In: *Napút*. 2007/9.

ezerfelé esik szét a fejem, már oda is hazamegyek, ahol csak egy éjjel hálók, most akkor én legyek boldog, vagy inkább a nő?, vagy menjünk egy harmadik helyre, ahol majd egyikünk se, aztán megoldás ez mama?”

Csender Levente harmadik kötetének címe ellentmondásos, az emelkedéssel összekötött leesést kifejező *Fordított zuhanás* kifejezésmódját, stiláris és tartalmi jellemzőit tekintve nem határolható el a korábbi kötetektől, mégis más megközelítésben, más perspektívából, a részben kívülálló szemszögéből ábrázolja ugyanazt: az identitásválságot egy széteső világban. A történetek hősei azonban igyekeznek felülemelkedni, nem azonosulni ezzel a világgal. Tragikumuk, hogy ez a mentális felülemelkedés fiziológiai szempontból mégis bukáshoz vezet. Az erkölcsi igazság megléte mellett is elkerülhetetlen a halál.

A kötet első novellája, a *Barbárok vagytok, emberek!* a *Zsírnak való* című kötet történeteire hasonlóan gyermeki perspektívából mutatja be az 1989-es romániai forradalmat, kihasználva a groteszk ábrázolás lehetőségeit is (ilyen például a tévé kidobásának megakadályozása vagy a szomszéd gyermek vasút-mániája). A címről jogosan juthat eszünkbe Móricz Zsigmond *Barbárokja*, és a címben kifejezett tartalmak között is párhuzam vonható: mindkét mű az ezzel a szóval kifejezhető emberi magatartást elemzi, amely felmenthető a társadalmi meghatározottság vagy az adott szituáció magyarázatával, az általános etika és dialektika érveivel pedig elítélhető. A narrációt mindenestre nem váltja fel reflexió, tehát az erkölcsi döntést az olvasóra bízta a szerző.

A *forradalom hőse* című novellában már jelentősebb a szerzői jelenlét. A Székelyföldön élő magyarság forradalom utáni léthelyzetét saját nagybátyja történetén keresztül bemutató Csender Levente bár mindvégig megtartja dokumentáris stílusát, a mű végén mégis ítéletet fogalmaz meg, még ha átvitt értelemben is: „*Gyilkosként halt meg, noha soha nem ölt embert, az öngyilkosok közé temették, noha kétséges, hogy az volt-e, szabadnak érezte magát a forradalom után, noha a diktatúra helyett az (ál)demokrácia fordította tragikusra a sorsát*”.

A címadó *Fordított zuhanás* szociografikus témáját a személyesség és a zárókép misztikus-szimbolikus jelentésrétege ellenpontozza. Az egykori tanárno meglátogatását a hallott információk által kiváltott sajnálat és kíváncsiság indokolja, de a befogadó számára később nyilvánvalóvá válik, hogy a sorsán felülemelkedni képes főhős nem ad okot sajnálatra. A tanárno életének zuhanó szakaszából tudott a hit segítségével visszafordulni, tehát a cím – bármilyen furcsa – nem jelképes, hanem témamegjelölő. A mű végén az öngyilkosság cselekményéből kifejtett átváltozás szimbolikussága

mellett magyarázható a keresztény dogmatika feltámadás-mítoszával is.

A *Retúrjegy*, a *Görcs* és a *Debilek* című novellákat a deviancia különböző formáinak az ábrázolása jellemzi. A *Retúrjegy* Bélájának emberölésbe torkolló alkoholizmusa mellett a novella kifejezi a szülői szeretetet, a segítségre szoruló gyermekhez és a szülőföldhöz való ragaszkodást. A *Görcs* a normálistól eltérő anya-gyermek kapcsolatot, általában a nevelés elméletét teszi nagyító alá. Érdekes a novella időkezelés-technikája: a befogadó számára a címben kifejezett állapot csak a narráció előrehaladtával, egyben a múlt folyamatos felidézésével válik indokolttá. A *Debilek* szereplői: Saci, Dezső, Ilona és Géza egészségi állapotukban jelképesen megjelenítik sorsukat is; sőt, falujuk és védenceik, az intézeti gyermekek sorsát is. Így a cím nemcsak a bezárásra ítélt otthon és iskola lakóira vonatkozik, hanem kifejezi a szereplők aktuális léthelyzetét is. A *Sanyi utazása* című novella egyszerű és groteszk cselekménye mellett kitágul a tér és az idő, így válik a budiban zajló utazás sorsábrázolássá.

A kötet három utolsó novellájából eltűnik a korábbiakra jellemző nyomasztó, megrendítő jelleg, és a dokumentáris hangnem is személyesebbé válik. A *London* tulajdonképpen élményekre, benyomásokra épülő úti napló. Londont mindvégig a munkát kereső és folyton kudarcokat átélő, idegenségét megrázóan, mégis könnyed stílusban rögzítő főhős perspektívájából látjuk. Mind témáját, mind attitűdjét tekintve ez a novella eltér a kötet többi írásától. Hogy mégis helyet kapott, arra az egyik utazó szereplő mondata ad magyarázatot: „*Olyan országba megyünk, ahol nem várnak minket*.” Ez is – mint a könyv összes alkotása – a mindenütt (szülőföldön, „Magyarban”, külföldön) létidegen, destruktív, embert próbáló körülményeket dokumentálja.

A *Tranzitváró* a legkevésbé epikus, egyben a leginkább poétikus mű. A szöveg keretét a nagyapa halála, gerincét a szakrális alapokra épített belső monológ adja, amely lényegében vallomás arról, hogyan éli meg a főhős (a szerző) erdélyiként a Magyarországon választott sorsot. A tranzitváró ezért szimbolikus: a se-itt-se ott létezés kilátástalan helyzetét jelképezi.

A könyv utolsó *Földni ofszetlemezzel* című novellájában a cselekmény egyszerűségét, hétköznapiságát (a régi háztető felújítása) a tér és az idő kitágításának írói technikája ellenpontozza. A hegyen álló régi kőházról háromszáz év történelmére asszociál a szerző úgy, hogy a ház több „régijeléhez” (tető, kőfalak, tálas stb.) köt kisebb történeteket. Természetesen a középpontban megmarad a kis ház mint „főszereplő”, de a mű végére a befogadó számára lényegesebbé válnak a történelmi anekdoták, mint maga a felújítás. Ennek a novellának is

vannak szimbolikus jelentésrétegei: az ellopott régi tálas és a padok, az Adriai Biztosító táblája mind egy letűnt kort jelképeznek, melynek értékei a jelenben megkérdőjeleződnek. A Monarchia korának említésekor is akaratlanul a boldog békeidőre asszociálhat a befogadó – arra a korra, amelyben Erdély még Magyarországhoz tartozott. A háztető felújítása is eléggé kétértelmű: a ház ugyan megújul – tehát jobb állapotú lesz – az új földésnek köszönhetően, de a fedőanyag, a nyomdai ofszetlemez az erotikus képekkel mégis elcsúfítja a hagyományos értékeket képviselő épületet. Tehát az új, a modern egyben értékromboló.

Csender Levente esztétikai szempontból érett írásművészete hiteles, hiszen „íróként abból az életvilágból profitál, amit emberként megél. (...) A hangulatjelentésnek, állapotrajznak, életminőség-tudósításnak, közérzet-analízisnek egyként tekinthető írások a kívül-belül elnyomorodásnak az emberi egzisztenciát elsorvasztó, megrázó dokumentumai.”⁵

5 Kődöböcz Gábor: „A határhelyzet bennem van”. *Portré Csender Leventéről*. In: *Pályatükörök. Húsz portré fiatal alkotókról*. Szerk.: Ekler Andrea, Erős Kinga. Bp. 2009.

KORÁNYI MÁTYÁS

Ének éneke

*Énné felkel és iszogat.
Énné gépeket nyitogat.
Reggelit készít, vacsorát.
Énné soha nincs odaát.*

*Én bácsi teszi a dolgát.
Magából mindenbe hord át.
Sejti, talán van odaát.
Tárgyából áll az apparát.*

*Ének este lefekszenek.
Nézik egymást beteg szemek.
Énné, mint sokzsebes kabát –
Én úr ott keresi magát.*

*Álmában Énné tulipán.
Sétáló illat, hegyi lány.
Én úr álmában indián.
Skalpot nyúz Isten kisfián.*

átlátszó

*apa üvegyöngy.
anya üvegyöngy.
apa sötétzöld. anya kék.
kopognak a parkettán gyorsuló ütemben.
elszakadt a nyakék.*

*játszok a gyöngyökkel. rám kiabálnak.
kérek ne zörögj kisfiam.
apa sötétzöld. anya kék.
piros nincs. nem vagyunk annyian.*

POTOZKY LÁSZLÓ
**Valahol, valamikor,
 háborúban**

Vendégszeretet

„Szürke, borús nap volt, alacsonyan úsztak a felhők, így a repülőik nem szállhattak fel. Ennyiből állt az öregember szerencséje, meg abból, hogy a macskák tudnak gondoskodni magukról.”

Ernest Hemingway

Az öregember a padlástérben ücsörgött egy felfordított mosóteknőn. A szétlőtt tetőről jól rálátott a gyümölcsösre, a földön összevissza heverő, derékba lőtt fatörzsekre, a szét-pattogott friss forgácstól fehér földre. A távolban ágyúk tüzeltek. Már a harmadik faluban jártak a felszabadítók.

Istenem, ha tudja, hogy ilyen hamar visszatérhet! Három napig sem tartott az egész. A közeli folyón átvezető pontonhídnál várta ki: ült a porban, hallgatta a faluját sújtó tüzérségi vihart, és az állataira gondolt. Egy katona megpróbálta meggyőzni, hogy menjen tovább, de ő csak beszélt magában, hol a kecskéiről, hol a macskáiról, mint aki süket. Úgy érezte, ha átkel a hídon, végleg elszakad tőlük, és hátrahagyja őket a bevonuló csapatoknak.

Kecskéi így is eltűntek az istállóból. Biztosan elvezették őket a katonák. Talán a tejükért, talán a húsupért. Ki kellett volna csapni mindkettőt, úgy talán megúszták volna.

A macskák miatt viszont nem aggódott. Tudnak azok gondoskodni magukról. Tökéletes ragadozók. Büszke volt rájuk, különösen a kandúrra. Akkor kandúrt még sosem látott. Mint egy kisebb kutya. Vagy inkább párduc. Pontosan olyan szépen hullámszik a háta, mint az esőerdőben lépkedő rokonainak. De még nem jött vissza. Csak a nőstény. De biztos, hogy a kandúr is hazatér.

Csak azt nem tudta, ezentúl honnan szerez nekik tejet, most, hogy kecskék nélkül maradt. Lemászott a padlásról, pulóvere nyakát az orrára húzta. Teleszarták az udvart, a gazemberek! De akik most jönnek, azok sem jobbák. Csak a nevükben különböznek, és éppen másvalaki hazugságát követik. Ürülékcupacokat kerülgetve ment ki a kapu elé, elnézte a verandára felfuttatott szőlőt. Még zöld, mégis kikezdték, aztán fostak tőle. Vadbarmok.

Tankok, teherautók húztak el az úton. Egyik terepjáró kivált a sorból, lefékezett. Az anyósülésen, fél lábát hanyagul átvette az ajtón, tiszt terpeszkedett, egy fűszálat rágszált. A háta mögött ülő katona géppisztolyt fogott az öregemberre, és kiáltott valamit. Ő nem értette a nyelvüket, csak állt egy helyben, mire a katona kibiztosította a fegyverét. Most a tiszt ripakodott rá.

Az öregember kitérte a nagykaput, a terepjáró behajtott

az udvarra. A tiszt kiszállt, lesimította egyenruháját, látszott rajta, magas rangú, nagyképű, és csatában még nem volt. Letört egy szőlőágat, de el is dobta, miután észrevette rajta a kemény, zöld szemeket. Körbejárta az udvart, a pajtát, a házat, aztán visszatért a terepjáróhoz, zászlót meg hozzá való rudat vett elő a hátsó ülésről, az öregember kezébe nyomta, és a tető felé kezdett mutogatni.

Felkapaszkodott a gerendák közé, kitűzte a lobogót. Nem fúj szél, rúdja roskadva lógott a zászló. Ennek örült. Innen fentről látta, hogy az egyik katona már a gyümölcsösben sétál, rugdossa a forgácsot, és ép gyümölcsöt keres a földön, térsora pedig a szőlő ágait tördeli, és fanyalog az éretlen szemektől. A tiszt az udvar sarkában, egy jászminborkor mellett guggolt letolt nadrággal. Dolgavégeztével belépett a házba. Az öregember hallotta, amint fiókokat ránt ki, és evőeszközök hullnak a cementpadlóra, majd bevágódott egy ajtó, üveg csörömpölt. Mielőtt lelépett volna, a mosóteknő alól kivett egy üveg tejet, alján kékes üledék, felrázta. Két székért vette egy tehenesgazdától, akinek elégett az összes bútor. Alkalmi vétel.

Most mindkét katona a szőlő körül idétlenkedett, a tiszt a kocsiban ült, és valami papírokat vizsgálgatott. Az öregember bement a konyhába, átlépett a szétszórt késeken, villákon, és elővett egy levesestálat. Szép darab volt, fehér porcelán, szegélyén virágmintával. Szólongatni kezdte a macskákat, a nőstény jött is apró, gyors lépésekkel, nyávogva, de még mindig egyedül. A kandúr sehol. Talán valami baja esett. A kandúr nélkül a nőstény szinte semmi, csak fele egy egésznek. A verandára vezető lépcsőre tette a tányért, beleöntötte a tejet, a macska hozzálátott, de alig lefetyelhetett párat. Csapódott az autó ajtaja, léptek kop-pantak a deszkán, majd egy csizma rúgott a macskába. A tiszt vigyorogva felemelte a tányért, és szabad kezével játékosan megfenyegette az öregembert.

– Egészségére, egészségére – bólogatott szolgálatkészen az öreg, és belépett a házba egy konyharongyért. A tiszt mohón ivott, állára, nyakára csordult a tej. – Egészségére, egészségére – ismételte az öregember, és odanyújtotta a rongyot a tisztnek, aki megtörülte a száját, bőfögött, aztán visszaült a terepjáróba.

Hátrament a pajtába, oda szoktak bújni a macskái, most is ott találta azt az egyet. Leült a jászolra, és az ölébe vette. Hallgatta a dorombolását, fűtült mellé, és közben arra gondolt, hogy a nőstény egymagában semmit sem ér. Simogatta, nézte a kényeztetés gyönyörétől összeszűkülő szemeket, míg egyszer csak a macska vonaglani kezdett, vadul, mintha meg akarná támadni gazdáját, de ő nem engedte, gyors mozdulattal kitekerte a nyakát.

Hóféhér, az orránál fekete foltos macska volt. Már nem mozdult. Csak a bajszához tapadt tejcsépp ringott még egy ideig.

Családterápia

Az utolsó lövések visszhangja is elült. Előreküldött tankok, teherautók zúgtak el az utcán, üldözték a visszavonuló csapatokat, hogy egy kicsit még megritkítsák őket, amíg azok csak a hátukat mutatják. A gyalogság, a nem motorizált egységek csak később érkeztek.

A házaspár előbújt a pincéből, ahol a harcok idejére húzták meg magukat. Sípolt a fülük, és mindketten remegtek. A konyhában az asszony begyújtott a kályhába, odatett föni egy lábas vizet, aztán elővett még egy edényt. A katonák azt szeretik, ha sok van, ha már elég sosem lehet. Férje az ajtóban állt, a falu fölé kapaszkodó füstoszlopokat bámulta, találgatta, vajon kinek a házát érte találat.

– Kéne hozz egy veder vizet – szólította meg az asszony.

A férfi lassan, a füsttel együtt emelte tekintetét az égre.

– Nem – mondta.

– Miért?

– Zavaros a víz. A bombázásoktól belepergett csomó homok.

– De akkor miből főzök?

– Elég lesz egy lábassal. A mocskoknak.

– Hátha ezek rendesebbek lesznek.

– Csak rosszabbak ne legyenek – dörmögte.

Nézte a kályha körül sürgölődő nőt. Még harminc sincs, gyermeket nem szült. Amikor férfibüszkeségből elvette, nem érdekelte a hozománya, sőt még az sem, hogyan fognak egyezni. Sokan próbálkoztak nála, mégis az övé lett, a mai napig nem tudta felfogni, hogyan. Mondjuk meg is szenvedett érte rendesen.

– El kéne menekülni – mondta.

– És mégis hová? – kérdezte felesége a parazsat piszkálva.

– Nem tudom. Csak úgy mondtam.

Felfőtt a víz, az asszony teafüvet szórt bele. Mentát, csipkebogyót, kakukkfüvet, áfonyát, mindent, amit a nyáron gyűjtött. Ki tudja, ha ő akkor nem kíséri el gyógyfüveket szedni, mit csinálnak vele azok a katonák? Így sem biztos, hogy tőle riadtak vissza. A tiszt tisztességes ember volt. Bárcsak mind ilyen lenne, akik most érkeznek!

Félelemmel teli, alázatos csöndet termelt a falu, az ő udvarukon is ilyen ült. A férfi arra gondolt, ha lenne rá hatalma, se azok, akik menekülnek, se azok, akik most bevonulnak, nem érnék meg a holnapot. Egyenként kínozná halálra őket. Lenne türelme és gyomra hozzá, ereje meg végképp. Adna a gyűlölet. Azzal az örmes-terrel kezdené, aki náluk volt elszállásolva. Csak azért nem rontott egyből az asszonynak, mert így akarta megkülönböztetni magát az alája beosztott porbafingó ba-

káktól. Mérnök volt, értelmiségi. Tiszthez méltóan udvarolt, még ha a szép szavak, gesztusok mellett egy kicsit többet engedett is meg magának. És ő, a férj, mindent el kellett tűrjön, le kellett nyeljen, mert, bár gyáva nem volt, de azért félt a főbelövetéstől. Amit csak lehetett, megpróbált felesége helyett elvégezni, de a tiszt gyakran kikötötte, hogy az asszony szolgálja ki őt. Ilyenkor ő, a férj csak állt a sarokban, mint egy pesztra, a katonák meg röhögtek rajta. Hiába, háborúban az jár jól, aki csúnya nőt vett feleségül.

Felhúzódkodott a kerítésre, szétkémlelt. A határ irányából porfelhő kapaszkodott a magasba. Jönnek! Berontott az első szobába, lerántotta az ágyról a lepedőt, és az asztalra terítette. Mit is kell ilyenkor magukkal vinni? Visszaszaladt a konyhába. Felesége átnedvesedett, idomait kirajzoló ruhában állt a teagőzben.

– Gyere, pakolj! – kiáltott rá.

Az asszony értetlenül meredt az arcába.

– Micsodát?

– Amit kell! Megyünk!

– És hová?

– Át a határon!

– Ha elfognak, agyonlőnek.

– Nem fognak! Gyere már!

– Nyugodj meg – mondta az asszony, és meg akarta ölelni, de ő durván eltaszította. Más után érintse meg? Azt már nem! Sosem beszéltek arról, bombázásokkor nem ilyesmiken vitatkozik az ember a feleségével.

Nézte a nőt, amint fél merőkanálnyi teát önt egy csuporba, megcukrozza, és csücsörítve fújja a gőzölgő folyadékot. Nagyon szép volt. Sajnos.

– Tessék, igyál – kínálta az asszony.

– Abból nem, amivel azokat a disznókat akarod kínálgatni! – Kiütötte felesége kezéből a csuprot, és kirohant.

Az udvarról meghallotta a közeledő hadoszlop robaját. Itt vannak! A pincébe sietett, a fal egyik félreeső részénél kirántott egy meglazult téglát. Repeszgránátokat húzott elő a lyukból. Előző vendégeik hagyták hátra véletlenül, ő meg elrejtette őket.

A konyha ajtajából látta, felesége fészülködik (szépíti magát a katonáknak!), majd a fészében ragadt hajszálakat a tűzbe dobja, hogy amikor meghal, az ördög ne küldhesse vissza a másvilágról összegyűjteni az életében szétszórt hajszálait. Hasznos hiedelem, gondolta, kibiztosította egyik gránátot, és felesége felé gurította a cementpadlón. A tűzharcokban is történhetett volna. Kevesebb fájdalommal jár mindkettőjüknek.

Leült egy fatuskóra, szemben a kapuval. Kezében gránátok. Most már jöhetnek, a disznók!

Erőszakgyermek

A kórházba menekültünk a bombázás elől.

– Hülyeség kint maradni – mondta a társam –, a tudósítást a robbanások alapján is meg lehet írni, úgysem látni egyebet, csak villanásokat meg port. Nem éri meg játszani az életteddel. A lényeg úgyis a támadás hozadékán van.

Olyan helyen akartuk meghúzni magunkat, ahol nem helyeztek el betegeket, de nemcsak a folyosókon, étkezdékben, raktárakban kínlódtak sebesültek, hanem még a kazánházban és a zuhanyzóknál is, a kórtermekről nem beszélve. Olajlámpások és a szomszédos templomból összegyűjtött mécsesek világították be a helyiségeket. Deszka, karton, vizeletfoltos matrac védte az ablaknyílásokat a kinti világ repeszeitől, törmelékétől és marasztotta bent a fényt, hogy éjjel ne tudják könnyen bemérni az épületet; így nemcsak a világosság, de az elhasznált levegő is bennrekedt. Társam zsebkendőt szorított az arcára, én nem. Úgy éreztem, ezzel szemrehányást tennék a sebesülteknek a szag miatt, amelyet gennyedző tagjaik árasztanak.

Nem láttam, milyen sérülése van annak a férfinak, akit a társam megszólított. A falnak dőlve ült, nyakig pokrócba burkolózva. A pokrócon kéz- és lábtájékon vérfoltok ütöttek át.

– Ezt meg kell írni – mondta a társam. – Nincsen nálad a riportfonod? Kurva jó anyag.

– Kifogytak az elemei – hazudtam.

A férfi halkán beszélt, álltomban nem hallottam, mit mond. Teste olykor megrándult a pokróc alatt.

– Kérdezd meg, nincs-e szüksége valamire – szóltam társamnak.

– Mindjárt – felelte jegyzetfüzetébe mélyedve, és körmölt tovább.

A közelben csapódhatott be egy bomba, megremegett a folyosó, üveg csörömpölt, a keletkező huzatban kialudtak a mécsesek. A sebesültek, akik addig visszafojtottan nyöszörögtek, most jajgatni kezdtek. Nem mertem mozdulni, nehogy rálépjek valakire.

– Bassza meg, a jó rész csak most következett volna – dühöngött a társam.

Álltunk és szoktattuk szemünket a sötétbe. Végigsiklaltam ujjaim a zsebemben lévő riportfon gombjain. Ha most megnyomnám a felvevőt, és rögzíteném ezt a folyosón vergődő, egyetemes pánikot, az lenne csak az életségű tudósítás.

Csoszogó léptekkel közeledett valaki, majd egy tapogatózó kéz ütközött nekem.

– Maguk miért állnak? – kérdezte a férfi.

– Mi nem vagyunk sebesültek. Újságírók vagyunk.

– És mit keresnek itt?

– Ide húzódtunk a bombázás elől.

– Vagy úgy. Akkor tegyék magukat hasznossá. Menjenek el a folyosó végére, és nézzék meg, mitől van ilyen huzat. Biztosan kitörte az ablakot a légnomás, csak egy matrac tartotta hátulról. Tegyék vissza. Adok egy zseblámpát, de csak akkor villantsák meg, ha tényleg szükség van rá. Nem lehet elemet kapni a városban.

Én mentem elől, társam a vállamra tette kezét, úgy követett. Egyszer felvillantottam a lámpát, de annyira elborzadtam a sebesültek felsápadó arcától, hogy inkább a tapogatózást választottam. Egyre hűlt és tisztult a levegő, ahogy közeledtünk a folyosó végéhez, megtaláltuk az ablakot. Géppuskák tüzeltek a város körüli dombokon, nyomjelzős lövedékeik úgy cikáztak az éjszakában, mint megkergült szentjánosbogarak. Lever-tük az üregcserepeket a matracról, és miközben visszaállítottuk a tokozatba, hogy a belső ablakkeretet rácsukva rögzítsük, társam elmesélte, miről beszélt neki a fal tövében ülő férfi.

– Tudtad, hogy külön hordályon szállítják el a kezeket és ugyancsak külön hordályon a lábakat bombatámadás után? Azt mondja, látott egy pasast, aki addig kereste egy ilyen halomban a saját karját, amíg ki nem vérzett.

Észrevettem, hogy ragad a tenyerem, a nadrágomhoz kentem. Éles fájdalom hasított belé, biztosan megvágott egy üvegcserep.

– Köszönöm – mondta az orvos, amikor visszaérkeztünk.

– Vérzek – mondtam, és visszaadtam a zseblámpát.

– Hol?

– A tenyerem.

– Segítsenek újragyújtani a gyertyákat. Utána ellátom.

Ügyeltem, nehogy a földön fekvő betegek csöpögjön a vérem. Társam megállt az egyik gyertyánál, és a lángjánál cigarettára gyújtott.

– Oltsa ki – förmedt rá az orvos –, nem elég rossz így is a levegő?

Társam elnyomta, és olyasmit dörmögött maga elé, hogy ez a hála.

Hirtelen émelygés fogott el. Mintha megmozdult volna a tenyeremben egy apró üvegcszilánk. Lerogytam a lépcsőre.

– Itt várjanak, hozom, amit kell – mondta az orvos.

A közelben felordított egy nő, valakik biztatták.

– Nem akarom, nem akarom! – sikoltotta.

– Nyomja csak, mindjárt kint lesz!

– Nem akarom, nem érdekel, dögöljön meg!

Aztán felsírt egy újszülött. De a nő őrjöngése túlharogta.

– Fogják le! A babát meg vigyék innen! Gyorsan!

Az orvos a társamnak adta a zseblámpát, hogy világítson vele a kezemre. Csak most láttam meg tenyere-men a mutatóujjamtól a csuklómig húzódó vágást; a bőröm árokszerűen, legalább fél centi mélyen felhasadt.

– Ne félj, ez hamar fog gyógyulni, csak vágás, nem roncsolás – okoskodott a társam.

– Sajnos érzéstelenítő nélkül kell összevarnom, ilyen könnyű sebre nem pazarolhatom a xilint – mondta az orvos. – Hat-hét öltéssel megússza.

Egy tekercs gézbe haraptam, de hamar megszoktam a fájdalmat, kiköptem, csak egy-egy fájdalmasabb öltésnél szisszentem fel.

Elkésett virágok

– Ez lesz az – állt meg nagyapám a hevenyészett fake-reszt előtt.

– Hozom a szekeret – mondta nagybátyám, és el-sietett.

Még csak két hónapja jártam iskolába, de ismertem már annyira a betűket, hogy ki tudtam olvasni apám nevének a kereszt fájába karcolt kezdőbetűit. Málló áll-szíjú, rozsdás sisak hevert a már csak enyhén domboro-dó, helyenként fűfoltos sírhanton.

– Ez az övé volt? – kérdeztem.

Húgom, aki akkor még pólyás csecsemő volt, felsírt anyám ölében.

– Igen, igen, jaj, jaj – mondta anyám. Nem tudtam eldönteni, hogy ez nekem szánt válasz volt-e, vagy csak a húgomat csitítgatta.

Nagyapám magához vette a sisakot, forgatta, hüm-mögött, majd a fejébe húzta.

– Mi nem ilyent használtunk a másik háborúban – mondta. – Asztat talán nem ütötte volna át a srapel.

A sisak homlok részén kicsi, hosszúkás lyukat vettem észre. Szóval így halt meg apám, gondoltam.

Két katona húzta meg magát a dombon álló kunyhó-ban. Egyikük, az őrmester látszóval kémlelte a szem-közti, bokros oldalt. A völgyben tankok vonultak. Az őr-mester, le sem emelve szeméről a látszóvet, odaszólt a mellette guggoló rádiósnak:

– Szóljon le a tankosoknak, hogy álljanak meg és hú-zódjanak vissza. Lehet, hogy tűzéréség van a dombol-dalban.

Aztán percekig nem történt semmi. A rádiós elővett egy fényképet a zubbonya zsebéből, rápillantott, és gyorsan visszatette. Bármennyire is vágyott rá, amikor félt, nem bírta családja fényképét nézegetni, mert egy-folytában az járt a fejében, hogy soha nem fogja már

– Miért ordított olyan csúnyán az az asszony? – kér-deztem az orvostól.

– Nem asszony az, csak lány. Tizenhét éves. Most szült, és meg akarta ölni a gyermekét.

– Meg akarta ölni?

– Igen. Úgy maradt állapotos, hogy hét katona meg-erőszakolta.

Megrebbent a lámpa fényköre. Társam keze reme-gett. Tudtam, hogy neki is van egy vele egykorú lánya.

– Na, ezt írd meg, haver – mondtam két szisszenés között. – A végtagkupacokat pedig hagyd a fenébe.

viszontlátni őket. Utolsó szabadsága óta valahogy biz-tos volt ebben.

– A családja? – kérdezte az őrmester még mindig lát-szóval a szeme előtt.

– Igen.

– Mennyi?

– Kettő. Két lány.

– Az jó – mondta az őrmester szórakozottan. – Három ágyúcső – és bediktálta a koordinátákat. – Mondja meg nekik, direkt lőjenek, ne próbatűzeljenek, mert bemérnek minket.

Valahonnan a hátuk mögül megszólaltak a saját ágyúik. Por csapott fel a szemközti domboldalra.

– Mellé! Újra! Még... – de a porfelhőt villanások színezték meg, jóformán nem is hallották tüzelni a szemközti ágyúkat, minden más hangot elnyomott a lövedék becsapódása, amely telibe találta a kunyhót.

Nagybátyám kötőféken vezette a szekér elé fogott lova-kat. Ásókat vett le a szekérderekből, kirántotta a földből és félredobta a keresztet, nagyapámmal munkához láttak. Anyám szífogott, nagyapám is végighúzta kezét jó néhányszor a homlokán meg az arcán, mintha csak verej-téket törölne le. Pedig nem is izzadt, késő ősz volt.

– Remélem, jó helyen ásunk – mondta nagybátyám.

– Ott a neve a keresztben – felelte nagyapám, és meg-szívta az orrát.

Nagybátyám kiköpött.

– Itt ne – szólt rá nagyapám.

– Jó.

Az őrmester már a robbanásakor szörnyethalt, vagy az összeomló kunyhó zúzta halálra. A rádióst is kikaparták a törmelék alól, elsőre úgy tűnt, csupán légnymást kapott, és csak akkor vették észre homlokán a gyűszű-nyi sebet, amelyből furcsamód egyáltalán nem szivár-gott vér, amikor a sisakját lecsatolták.

– Ez rendszeren bement – vizsgálta a felcser. – Fordítsuk hasra. Igen, hátul kijött, itt vérzik. Visszafordíthatják. Még fog élni egy darabig.

A rádiós egy kút mellett tért magához.

– Szomjas vagyok – mondta. Valami gond volt a halásával. A közelben zajló csata lövései, robbanásai, de még a saját hangja is szakadozva, hosszabb-rövidebb kiesésekkel jutott el hozzá. Valaki megitta. Ehhez fel kellett emelni a fejét, mire sötét foltok villantak fel a látóterében. Amúgy nem voltak fájdalmi, csak a homloka meg a tarkója sajgott, mintha beverte volna a fejét egy alacsony mennyezet gerendájába.

– Az őrmester – rebegte.

– Meghalt – jött a válasz valahonnan. Hiába forgatta a szemét, nem tudta, honnan beszélnek hozzá.

– És én?

– Maga nem. Agyrázkódás.

Megpróbálta kigombolni zubbonya mellső zsebét, de nem tudta irányítani az ujjait.

– Mit akar? – kérdezte a hang.

– A fényképet a zsebemből.

Szeme elé tartották a fényképet, de nem látott rajta egyebet, csak szétfolyt foltokat.

– Nem látok jól – mondta. – Biztosan por ment a szemembe. Ki kéne mosni.

– Kitisztul az magától. Mi van a képen?

– A családom. A feleségem. A gyermekeim. De nem jut eszembe a nevük.

– Beverte a fejét rendszeren. Mondtam, agyrázkódás.

Próbáljon elaludni. Nem álmos?

– Nem. Meg fogok halni.

– Nem fog.

– De igen.

A pokrócok színe alig különbözött az agyagos talajtól. Nagyapám és nagybátyám tétovázva hajolt le érte, nem tudták, hogyan fogják meg. Végül valahogy csak kihúzták a gödörből. Anyám hangosan zokogott, nagyapám a homlokát meg az arcát törölgette. Én csak arra vártam, hogy félre-

húzzák végre a pokrócokat és megpillanthassam az apámat.

Sorban kerültek elő ütött-kopott bakancsai, a lábszára, poros térdei, rozsdás övcsatja, véres zubbonygallérja, végül a feje. Arcvonásai kissé eltompultak, szétfolytak, olyan volt a bőre, mintha gumiból lenne. Ez nem az én apám!

– Nézd, egyáltalán nem oszlik – mondta nagybátyám.

– Fagyos volt a föld – mondta nagyapám.

– Tegyétek már a koporsóba! – kiáltott rájuk anyám.

Szél támadt, ahogy megemelték. Haja felborzolódott, szélirányba hajolt, majd szálanként hagyta magát szétfújatni. Mire szekérré került a koporsó, szinte teljesen megkopaszodott. Most már tényleg nem ő volt. Megöregedett.

A szakaszvezető a kút kávjára támaszkodott.

– Kint van? – kérdezte a rádiós mellett virrasztó közlegénytől.

– Még csak két perce.

– Láttá orvos?

– Még nem. De biztos.

A szakaszvezető pokrócot hozatott, leteríttette.

– Temessék külön sírba. Inicialékat a keresztre. Ismerem a családját. Utánajönnék.

Hazafelé hosszú falvakon mentünk keresztül. Egyszer csak egy öregasszony lépett a szekér mellé, és virágot tett a koporsóba.

– Az én fiam is – mondta. – Meg a húgomé is.

Ahogy haladtunk, egyre több ember jött oda virággal a kezében. Először apám teste, aztán a koporsó tűnt el, végül az egész szekérderek megtelt virággal, már hely sem maradt, ahová ülünk. Anyám sírt, és vele együtt bömbölt a húgom is, nagyapám kendőzetlenül törölgette a könnyeit, nagybátyám összeszorította a száját, álla remegett. Egyedül én nem sírtam, sőt nem is voltam szomorú: csak örülni tudtam a sok virágnak.

Papp Sándor Balázs: A halál életté változik (olaj, vászon)

Pályaválasztás

A két fiú egy bokorban hasalva figyelte a tankot. Ruhájuk átázott a nedves földön, fáztak, mégsem mozdultak.

- Na, gyere!
- Menjél.
- Be vagy szarva?
- Persze...

A tank középen megtört, kókadó ágyúcsövére madár szállt.

- Látod, még a madár sem fél.
- Még szép, hogy nem. Nincsenek benne.
- Honnan tudod, okostojás?
- Biztos. Különben nem szállt volna oda az a madár.
- Tényleg. Na gyere, egyszerre!

Kúszva közelítették meg a kilőtt harcocsit, akár a katonák.

- Jelentést!
- Miért te vagy mindig a parancsnok?
- Majd legközelebb te leszel. De most jelents!
- A terep tiszta!

Felálltak. Csak most vették észre, hogy ruhájukhoz agyagos sár és fonnyadt levelek tapadnak.

- Juj, nézd meg magad!
- Te is!
- Anyám szétszed, ha meglátja!
- Majd azt mondjuk, hogy az oldalban voltunk, és becsúsztuk.
- Mind a ketten?
- Inkább, mint hogy a tanknál jártunk.

Felkapaszkodtak a tank testére, onnan pedig a lövegtoronyra. A fedélzeti nyílást nyitva találták.

- Szerinted bennégték?

– Nem hiszem. Akkor nem lenne nyitva. Be vagy tojva?

- Dehogy, csak kérdeztem.

Kíváncsian néztek a lyukba, de semmit nem láttak a benti sötétségben.

– Én bemegyek – mondta a merészebbik, és be is mászott. Aztán hirtelen megmozdult a lövegtorony, belülről elfojtott nevetés hallatszott. A kint maradt fiú rémülten leugrott.

- Mit csinálsz, te hülye?

Társa csak a fejét dugta ki a lövegtorony nyílásán.

– Mondtam, hogy be vagy tojva. Mássz vissza, ne félj! Tudom forgatni a csövet.

Olyan volt, mint egy lassú ringlispíl. Később, némi vonakodás után a kint maradt fiú mászott be és kezelte a lövegtornyot, a másik a csövön ült.

- Ha ezt anyámék látnák! – kiáltotta a kint ülő.

– Nem érdekel! – nevetett mámorosan, félelmét feledve a tank gyomrában a másik.

Amikor megunták a játékot, körbejárták a tankot.

– Itt lőtték meg, látod? A hernyótalp is leszakadt – mondta a merészebbik, és végighúzta ujját a szétroncsolt páncélzaton. – Én tankos leszek.

- Én orvos.

– Jó az neked, úgyis mindentől félsz.

– Francokat félek. És az orvosok bátrak. Az a sok vér, meg felelősség...

– Az semmi ahhoz képest, mint amikor gépfegyverrel lövöldözöl a lövegtoronyból.

– Én sebész leszek. Oda ügyes kéz kell. Az nem semmi.

- Hülyeség.

Erre nem volt mit tromfolnia, és különben már nem is figyelt oda: valami hegyes, az agyagos földből félig kiálló tárgyra meredt.

- Né, mit kaptam! – húzta ki a földből.

– Vigyázz vele – szólt rá a merészebbik.

- Beszartál, nagy hős tankos?

– Nem, de ezzel nem kell játszani.

- Ne félj, be van dögölve. Figyelj!

A fiú, amelyik orvos akart lenni, meglódította a karját, hogy a tankhoz vágja a gránátot. Társa érezte, az egész világ megdördül és egy villanás a hátára veszi őt, aztán csak száguldott, száguldott, végül pedig odacsapódott valamihez, és nem érzett semmit.

Az égbolt egy darabja tapadt a szemére, párat pislogott, felkelt, a sűrű füstből kirajzolódó tank felé indult.

– Gyere, kelj fel – szólt a tank előtt térdelő, mereven maga elé bámuló fiúhoz, és feléje nyújtotta a kezét. Csak akkor vette észre, hogy a másik, ha magánál lenne és akarná, sem tudná mivel megfogni.

TOROCZKAY ANDRÁS

Labirintus

*Csak tudnám minek
megyünk a Labirintusba
én a fizetésemért
ott dolgozom oké
a kiutat mondjuk nem tudom
ki már rég nem jutok
álmomban is eltévedek
szóval akkor csak tudnám minek
csak egyre beljebb és beljebb
felé lefelé valakihez
de te miért? ugyanazért?
én ott dolgozom*

*mondom még egyszer
mint minotaurusz értsd
az én fejem fogják levágni
te meg a csaj vagy tudod de
fejemre szarvaim nem te csókoltad
Ariadné vagy akárki
akit az a pondró Thészeusz
Erekhteusz fia
azt hiszem nem vesz végül el
nem tudom én már lemaradtam erről
csak testvéred és áldozatod voltam*

*de egy athéni fazon azt mesélte
tegnap hogy ő az apja
ennek a Thészeusznak
meg hogy azért van itt
a szerencsétlen mert fia
összekeverte a feketét a fehérrel
az ilyen meg is érdemli*

*sámánunk szerint egyébként a vájatokat
a statikus csak papíron ellenőrizte
ezért is potyog le minden
a szarvakra folyton
román villanyszerelők is bénáztak itt
meg néhány japán szellem is bolyong
de nyugodj meg túl fogjuk élni
ezt is túl fogjuk remélem
csak a telefonod odalent
nem fog működni
és hat után
a lámpákat egy szálíg leoltjuk
hogy eljártsszuk újra az egészszet
de minek megyünk oda egyáltalán?
nem értem*

Régi dal

*Mint gyászoló japán
turista bekapcsolva
felejtett gépe, fárad-
hatatlanul és feleslegesen
rögzíték minden részletet,
míg végül le nem merülök,
vagy ki nem kapcsolnak.
Éppen mint ahogy Isten
néger angyala lassan
és titokban részegen
szaxofonját fújja meg
az aluljárói fagyban,
mert ismerős, régi dalba kezd.*

CSEKE PÉTER

Klasszikusaink testamentuma

Miként képzelte Páskándi Géza
1968-ban az írói mecenatúráját?

Emlékképek

Negyven évvel ezelőtt, egy szép májusi napon Panek Zoltán arra kért: ha falujáró riportútjaim során netán Szatmár vidékén is megfordulnék, készítsek egy vérbő beszélgetést Gellért Sándorral az Igaz Szó szatmári összeállítására. A „mikolai remetéről” akkoriban nemigen lehetett hallani semmit: 1957 óta nem jelent meg kötete, az asztalfiókban várták a „jobb időköt” kéziratos művei. Alighanem Németh László ébresztett újólag érdeklődést iránta, aki utolsó erdélyi útja során 1969-ben így fordult a marosvásárhelyi írók társaságához: „Mondjátok, mit csinál az a sámán tekintetű, lobogó szemű Gellért Sándor?”

Hogy mit csinál, arról a folyóirat 1970. évi decemberi számából maga Németh László is értesülhetett. Látogatásomról *A való és a kellő közti feszültségben* cím alatt számoltam be. Beszélgetésünk a könyvtárszobában zajlott, ahol a szó szoros értelmében könyvek tartották az aládúcolt mennyezetet. Amint Sándor észrevette, hogy tekintetem a *Holdbumerágra* esett, kérdeznem sem kellett, rögtön emlékidezésbe kezdett: „Páskándit tanítottam volt annak idején Szatmárnémetiben. Azt mondja, hogy egyszer kikapott tőlem. Lehet, hogy így volt. Nem emlékszem. De ha kikapott, megérdemelte.” Hogy miért? „Mert mindig hasalt...” – hangzott a válasz.

Gellért Sándor akkor a sokat olvasó, nehéz helyzetekben magát feltaláló diák Páskándit jellemezte, de megjegyzése azóta tágabb értelmet is nyert: későbbi pályafutása során Páskándinak bizony sokszor kellett „hasalni”, hogy el ne hasaljon; hogy valamiképpen túljárhasson az őt megfigyelők, illetve (a kettő egyre megy) a cenzorok eszén.

1971 májusában a kolozsvári Káposztás vendéglőbe kísértem el Beke Györgyöt. Az éppen ott ebédelő Páskándinak ő mutatott be engem. „Szóval, te voltál az, aki az Igaz Szóban *lebuktatott*”?! El nem tudtam képzelni, mi következik ezután. Aztán ahogy parolára nyújtotta a tenyerét, már azt is tudtam: nemhogy megsértődött volna, inkább hálás, amiért a Gellért Sándor iránti adósságunkból valamelyest törlesztettem. Helyette is talán.

Bár Kolozsváron egymás közelében laktunk, egyetlen alkalommal fordultam meg a lakásában. Egy Budapestről érkezett küldeményt kellett átadnom, közvetlenül az áttelepítése előtt. Akkoriban már nemigen járt be sem az Utunk, sem a Kriterion szerkesztőségébe. Érdekes, hogy nem a távozó Páskándi alakja él a mai napig bennem. Hiszen az is csak jóval később derült ki, hogy 1974 elején voltaképpen új szakasz kezdődött az életünkben: az elmenőkében és a maradókéban. Páskándi vallomásaiból tudjuk: neki *másként volt nehezebb* Kolozsvár utáni élete. Itthon „csak” arra kellett vigyáznia, hogy megfigyeltként ne hozzon bajt szűkebb és tágabb környezetére. *A megvallás* című 1999-es posztumusz művében olvasható: „A börtönben azt az egyetlen – de legfőbb – erkölcsi célt tűztem ki: *az én tanúskodásom alapján senki sem kerülhet börtönbe...*” (P. G. kiemelése).¹

Áttelepedésének történetével nemcsak ebben a kötetben, a halálát követő évben megjelent „begyűjtött vallomásaiban” is találkozunk. Miután kérését első próbálkozásra visszadobták, másodjára egy ifjúkommunista korából ismerős, „jóindulatú, magyar érzelmű pártpotentát” volt a segítségére. A KB-titkári és miniszterelnök-helyettesi rangot is megért Fazekas János úgy intézte a dolgokat, hogy Páskándi Géza instanciázása olyankor kerüljön N. Ceaușescu asztalára, amikor a pártvezér és államelnök külföldi útra indul, és nincsen ideje a részletesebb indoklás meghallgatására. (Hogy a ’89 decemberében kivégzett diktátor kézjegyével juthatott át csak Magyarországra, ezt Páskándi a rá jellemző történelemfilozófiai szemlélettel így kommentálja: „Mindebben újfent volt valami háttorzongató. Mint persze a történelemben is – általában.”)² A Fazekasnak előadott érvelésére már csak azért is érdemes odafigyelnünk, mert a *Medvebőrben* című 1980-as Páskándi-dráma genezisére ismerhetünk a történetben: „Jobb nektek is, ha elmegyek. Látjátok a sajtót, piszkálnak megint. Ha vehemens természetem okán újra vád alá helyeznének, inkább föbe lövöm magam, semhogy börtönbe jussak. [...] Ha újra megvádolnának, vajon mellém állnátok-e? Ha igen, meggyúlne a bajotok a párttal, hogy nem vagytok lojális kisebbségi politikusok. Ha viszont elítélnétek ti is, úgy meg erdélyi mieink mondanák, hogy janicsár-magyarok vagytok. Egyik rosszabb, mint a másik. Nekem is, nektek is jobb, ha áttelepülök.”³

Hogy a sajtó újból támadta? Ne feledjük, hogy a ’68-as romániai „nyitás” viszonylag rövid életű volt, a „zsarnok liberalizálása” (Bodor Pál) gyakorlatilag csak hatalmának a megszilárdításáig tartott.⁴ (A palackból

1 Páskándi Géza: A megvallás avagy: van-e lélek-röntgen? Vallomások, emlékiratok. Nap Kiadó, Bp., 1999. 187.

2 I. m. 123–124.

3 Uő: Begyűjtött vallomásaim (Egy észjárás emlékiratai). Antológia Kiadó, Lakitelek, 1996. 135–136.

4 Bodor Pál: A zsarnok”liberalizál”. Magyar Média, 2000. 1. 50–56.

kiszabadított szellem erejéből egy ideig persze még futotta a hatalom kijátszására s az utóvédharcokra is.) Az 1971-ben meghirdetett kulturális forradalmat 1974-ben a jóval drasztikusabb követte. Az első a román szellemi elit sem vette komolyan („apa trece, pietrele rămân” = a víz szalad, a kő marad), de Páskándit akkor már nem vigasztalta az ősi román bölcsesség. Joggal tartott attól, hogy előbb-utóbb visszatérnek az ötvenes évek ideológiai-kultúrpolitikai reflexei. Hiszen a párt ideológiai szöcsövének számító bukaresti hetilapban, a *Contemporanul*-ban 1971 nyarán ezt olvashatta: „Az utóbbi időben filozófiánktól, a marxizmus-leninizmustól idegen áramlatok, irányzatok kaptak lábra. Gyengül az ideológiai szilárdság, a kérlelhetetlen szigor bizonyos drámai művekben. [...] Az egyik példa Páskándi Géza *A bosszúálló kapus* című darabja, amely az emberi feltételek, helyzetek sötét, komor, reménytelen képét kínálja csak úgy általában [...] Az abszurd színház általánosító konklúzióit használja, mindent a hatalomért és létért való harcként bemutatva...”⁵

Budapesten is minden kettőzött éberségre intette. Tartott a csapdától, a „testvéri diktatúrától” a magyar fővárosban is utána nyúló kezektől. Talán ebből eredeztethető bizonyos – 1974 után született – műveinek „túlírtsága”. A kádári rendszer túlélésére készítő alkalmazkodási kényszer esetenként csapongást és terjengősséget eredményez, a redundancia és sekélyesség veszélyét nem tudja elkerülni – írja Borcsa János a hetvenes-nyolcvanas években született Páskándi-esszék kapcsán.⁶ A egyensúlyhelyzet 1989 végén áll be. 1992 karácsonyán ezzel a sóhajjal fejezi be 1975-ben elkezdett „adomáját”: „de jó lett volna – felnőtten – 1989-cel kezdeni e tájon!”⁷ (A feljegyzés egy bécsi intermezzót juttat eszembe, ami a bennem élő Páskándi-képet véglegesítette. A Bornemissza Társaság megalakulásának 30. évfordulóján voltunk, a politikai rendszerváltás után. Amikor is a rendezvényre meghívottak élő klasszikusként ünnepelhetők a pódiumra lépő Páskándit.)

Az esszéíró Páskándi az Utunkban

Az esszéíró Páskándi műhelyébe az író halálának tizedik évfordulóján, 2005-ben megjelent *Mesterek kortárs szemmel* című kötet nyújt bepillantást.⁸ Ezek az írások többségükben a nyolcvanas években születtek. Ihlető-

jük egy-egy alkalom kapcsán a klasszikusok: Ady Endre, Illyés Gyula, József Attila, Kós Károly, Németh László, Tamási Áron és mások. Borcsa János kritikus és irodalomtörténész így jellemzi az esszéíró Páskándit: „Általában távoli pontból indítja esszéit [...], és nagy gondolatövezeteket jár be, igazi eszmei és stíláriis-nyelvi kalandokba bocsátkozik, hogy valamely általa fontosnak tartott kérdést becserkésszen, minél teljesebben feltárja annak kapcsolatait, összefüggéseit. A járt utat a járatlan kedvéért gyakorta elhagyja, az állandó használatból már-már megkopott fogalmakat kerüli, s az ismert kategóriákat igyekszik egyéni megközelítésből bemutatni. [...] Elemzéseiben történelmi, lélektani, stilisztikai és nyelvi tényekre-megfigyelésekre építő argumentációt egyaránt találni. Ha saját művének forrásaira talál a mesterekében, azokat megnevezi, más alkalmakkal meg olyan opciókra mutat rá valamely hőse esetében, amelyekben személyes döntései, választásai motívumait fedezheti fel az olvasó.”⁹

Kevesen tudják ma már, hogy az esszéíró Páskándi szellemarca 1956-ban tűnt fel először az *Utunk* hasábjain. (Közbevetőleg: 1953 és 1957 között a Bolyai Egyetem bölcsész-, illetve jogi karának hallgatója, miközben az *Utunk* egyik legtermékenyebb szerzője.) Akár pályaképmeghatározónak is tűnhet az a körülmény, hogy a magyar forradalom kitörése előtt vált műfajt, és a súlyosan megvádolt Dsida Jenő védelmében lép pástra.

Aligha csupán lokálpatrióta önértetből. A humanizmus sérelmét látta meg a holtában meggyalázott „angyali költő” kálváriájában. A Dsida-életmű értelmezői (Láng Gusztáv, Pomogáts Béla, Sas Péter) azóta is számon tartják ezt a sarkalatos Páskándi-esszét. A *Mesterek kortárs szemmel* megjelenése után írja Bertha Zoltán: „Dsida Jenő szellemi hagyatéka az erdélyi és az egyetemes magyar líratörténet legértékesebb kincsei közé tartozik – a második világháború után, a diktatúra idején azonban hosszú évtizedekig nem foglalhatta el méltó helyét az irodalmi kánonban; sem az olvasói köztudatban, sem a hivatalos értékrendben. Amikor Dsidát különféle otromba támadásokkal üzték ki az irodalmi örökségből, a legnehezebb, legvadabb időkben, 1956-ban Páskándi Géza mértékadó vitáikban védte meg a nagy formaművészt. Még ezután egy újabb évtizedig sem jelenhetett meg Dsida-kötet Romániában. De Páskándi (a Dsida Jenő „ébredését” szintén kezdeményező

5 I. m. 234.

6 Borcsa János: Az esszéíró Páskándi. Irodalmi Jelen, 2006. június. Ua. in: B. J.: Merítés. Kritikák, tanulmányok, jegyzetek, 2005–2008. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2009. 59–62.

7 Uő: I. m. 227.

8 Páskándi Géza: *Mesterek kortárs szemmel*. Válogatta, a szöveget gondozta, és az előszót írta Páskándiné Sebők Anna. Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2005.

9 Borcsa János: I. m. uo.

Panek Zoltánnal együtt [Utunk, 1956. 38.] váltig szorgalmazza a költő verseinek közzétételét (Szilágyi András [Utunk, 1956. 40.], Méliusz József és mások véleményének ellenében). S nemcsak a kivételes formakultúrájával, alaki és tartalmi szépségeivel (»zenévé légiesült képeivel«) megigéző, inspiráló (»ragyogóan jó költő«) Dsidát igyekszik – a kor obligát frazeológiájával – »objektív«, vagyis szakavatott, méltányos és valóban irodalmi-esztétikai megítélés alapján rehabilitálni, hanem azt is megkockáztatja, hogy ő még a *Psalmus Hungaricus*ra sem fogná rá semmiképpen sem az irreddentizmus vádját, mivelhogy megbélyegzéssel (»ráfröcskölt elfogultsággal«) bonyolult kérdéseket nem lehet elintézni.”¹⁰

Börtönevei és közlési jogának visszaszerzése után, 1965-ben jelentkezik újra esszéivel az Utunkban. Mintha csak ott folytatná, ahol abbahagyták vele 1957-ben. Egy ugyancsak megalázott, „báróságát nem viselő” íróról, Kemény Jánosról szól megfontoltan *A megépítettség sikerében* (Utunk, 1965. 45).¹¹ *A megvallásból* azt is megtudjuk, milyen belső indítékai voltak ennek: „Tény az, hogy az 56-os forradalom tett bennem erőssé minden körvonalat. Másokat előhívott a homályból vagy a vak-sötétből. 56 és ami utána következett. Olyannyira, hogy még a börtön se tudott túlzottan elgyávítani. Azért a hatvanas, főleg a hetvenes évek sajtóvitáiban egy-két mondatot vagy gondolatmenetet asztalra tettem. Igen, akkor – olykor újra – vakmerő lettem. Amikor túl sokat kezdtek emlegetni, hogy a román állam mennyit segíti az irodalmat (legyünk hálásak, legyen az alkotó értelmiséginek kisebbségi érzése, büntudata, lelkipurdalása) – akkor azt írtam: *Minket a klasszikusaink tartanak el, senki más.* Ergo: nem a román állam. Petőfi, Madách, Jókai, Mikszáth, Ady, József Attila és mások újra- megújradása. Amire szükség van, mint a kenyérre is. Nekik pedig – írtam – van egy láthatatlan, de soraikból mégis kiolvasható testamentumuk: azt akarják, legyen magyar író, irodalom azután is, ha mi meghalunk. Így műveik jövedelmét két igazságos részre osztják: az egyik az olcsó tankönyveké, végül is a gyereké, az ifjúságé – a másik az élő irodalomé, amelynek élnie kell a folytonosság, a megmaradás érdekében.”¹²

10 Bertha Zoltán: Transzszilván „lélekmentők”. Páskándi Géza esszéi modern erdélyi klasszikusokról. In: B. Z.: Sorsjelző. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2006. 81–109.

11 Páskándi Géza: A megépítettség sikere. Utunk, 1965. 45.

12 Uő.: A megvallás avagy: van-e lélek-röntgen? Vallomások, emlékiratok. Nap Kiadó, Bp., 1999. 187.

13 Bodor Pál: Könyvkiadói gondok, örömök. Utunk, 1968. 12. p. 1–2.

14 Uő.: Melyik szélmalomban örölkünk? 1968. 44. p. 2–3.

Az Utunk ’68-as könyvvitája

Bodor Pál, a bukaresti Irodalmi Könyvkiadó nemzetiségi osztályának 1967-ben kinevezett főszerkesztője (korábban az Utunk szerkesztőségi főtákar) kiadói gondjait és nagyra törő terveit osztja meg 1968 tavaszán az irodalmi lap olvasóival. Mindenekelőtt arra hívja fel a figyelmet, hogy a Ceaușescu-korszak első éveiben növekszik a magyar kiadványok száma (1966-ban: 52, 1967-ben: 75, 1968-ban: 117), e tendenciát pedig jelentős tétellel erősíti a Romániai Magyar Írók, illetve a Magyar Klasszikusok sorozatban megjelenendő művek részaránya. Cikkéből azt is megtudjuk, hogy készül a Romániai Magyar Írók sorozatában kiadandó művek távlati terve, amely felöleli a két világháború közöttiek újradadását, illetve a korabeli irodalmi áramlatok és műhelyek bemutatását – mintegy pótolva az ötvenes években megrekedt intézményes irodalomtörténeti kutatást.¹³ (A vita során később az is kiderül, hogy Ceaușescu hatalomátvételének évében mindössze három magyar klasszikus jelent meg az Irodalmi Kiadó gondozásában. „Akkor az volt az elv – rögzítette a korabeli tényállást Bodor –, hogy a kultúrcsere-egyezmény alapján a magyar klasszikus műveket behozzuk.”¹⁴)

Huszár Sándor kérdéseire válaszolva ugyancsak Bodor fejt ki 1968 nyarán az *Utunk* hasábjain, hogy véleménye szerint a romániai magyar könyvkiadás anyagilag is képes lehetne az önállósodásra, amennyiben a magyar klasszikusok és a világirodalom alkotásai nagyobb arányban szerepelhetnének az összkiadásban. Ötlete is van hozzá: a kellő példányszámok biztosítása érdekében – írja – „meg kellene szervezni a könyvbarátok (előfizetési rendszerű) klubját”, hogy „a közönség olvasmány- és olvasmányosság-igényét a lehető legmagasabb színvonalon és példányszámban elégítsük ki”¹⁵ (Semmi új a nap alatt: a módszert a *Tizenegyek* próbálta ki 1923-ban, egy évvel később pedig az Erdélyi Szépművészeti Céh alkalmazta – nem kis anyagi és erkölcsi sikerrel.)

A hiánylistával először Balogh Edgár áll elő az Utunkban: „Iskoláinkban, népkönyvtárainkban jórészt hiányoznak Kemény Zsigmond, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Tolnai Lajos, Krúdy Gyula, Gárdonyi Géza, Kosztolányi Dezső, Móricz Zsigmond, Németh László,

15 Huszár Sándor: Az író asztalánál – Bodor Pállal. Utunk, 1968. 29. p. 2. – Itt jegyezzük meg, hogy H. S. 1969-ben a bukaresti Irodalmi Könyvkiadónál kötetben is kiadta *Az író asztalánál* (Beszélgetések kortárs írókkal) című Utunkbeli interjúsorozatát. Ám ebben nem szerepel a Bodor Pállal készített beszélgetés. Aminthogy a sorozat budapesti újradadásában (Irodalomalapítók és utódaik. Az erdélyi magyar irodalom dilemmái. Pont Kiadó, Bp., 2003.) sem.

Tamási munkái...¹⁶ Később Tamás Gáspár sorjázatja: „Adósok vagyunk Tamási Áron novelláinak teljességre törekvő kiadásával. Elfelejtettük Szántó Györgyöt, meg kellene nézni, mit érdemes most kiadni Bánffy Miklós munkáiból, Nyíró novelláiból, Makkai, Ligeti írásaiból. Össze kellene gyűjteni Karácsony Benő rövidebb írásait, szatírát.” [...] „Milyen élmény lenne együtt látni a két háború közt élt (vagy már akkor is élt) költők: Tompa László, Áprily Lajos, Reményik Sándor, Salamon Ernő, Bartalis János, Szentimrei Jenő, Horváth Imre, Szemlér Ferenc, Szabédi László, Kiss Jenő, Salamon László, Endre Károly jelentős verseit. Költeményekkel szerepelhetnének Olosz Lajos, Ormos Iván, Arató András, Korvin Sándor, Walter Gyula és mások is.”¹⁷

Ha ekkora „elfekvő készletünk” van klasszikus értékekből, akkor mégis miért *ráfizetési az élő irodalom?* A kérdést a drámaíró Páskándi Géza tette fel, és menten cáfolta is az ezzel kapcsolatos aggodalmakat:

„Meg kell mondanom, hogy én ezt a ráfizetést nagyon is viszonylagosnak tartom, még ha a csavaros statisztikák szerint százszor is ki lehet mutatni. Egyrészt ez a ráfizetés – csakis a statisztika szintjén –, úgy gondolom, csupán a rossz könyvgazdálkodás eredménye lehet. Miért? Mert az élő irodalmat olyan könyvekkel terhelik meg, amelyek nem közérdekűek, amelyek nem népszerűek (gondolok itt egyrészt a műfordítás-irodalom legunalmasabb darabjaira, másrészt az irodalmi dilettánsok tűzön-vízen át kiverekedett könyveire). A statisztikailag kimutatható ráfizetést tehát a felére lehetne csökkenteni ötletesebb kiadói tervekkel és főként szigorúbb szelekcióval.”

Ezt követi a Mikszáthtal, Shakespeare-rel, Agatha Cristivel, Verne Gyulával, Jókaiival, Eminescuval, Balzac-kal, Lev Tolsztojjal, Petőfivel folytatott fiktív írói levélváltása, ami egészében és részleteiben is valószínű írói *trouvaillé*.

Mikszáth „válasza”: „A régi irodalom szívbeli mecénása az irodalomnak. Az irodalom mecénása maga az irodalom.”

Shakespeare – Páskándinak: „Sir! Mindig is azért dolgoztam, hogy drámáim jövedelme kihúzza a csávából a népszerűsége még nem jutott élő kollégáimat. Ez számomra a legfőbb vigasz ebben az eléggé unalmas halhatatlanságban.”

Jókai – P. G-nek: „Szépreményű Öcsém! Azt kellene elintézned, hogy ennek a jogutódlásnak törvényes alapot szerezzetek céhetek által. Más szóval, amit a kiadó a sokat olvasott, klasszikus irodalmon nyer, ne tekintse a maga

jövedelmének, hiszen ez kizárólag az élő irodalmat illeti meg. Ölel: Jókai.”

Eminescutól: „Épp eleget nyomorogtam életemben ahhoz, hogy egyetlen céloom legyen: ne lássak többé nyomorgó írókat. A világ legtermészetesebb dolga, hogy minden újra-kiadásom nyereségét az Önök élő irodalmára testáljam.”

Balzacól: „Tisztelt Uram! Az irodalom nem ráfizetéses. Az irodalom egy folytonosság is. Vannak írók, akiket életükben kevesen olvasnak. Haláluk után azonban milliós példányszámban adnak ki. Igazságtalanság lenne nem adni annyi elégtételt egy halott íróknak, hogy ezt a síron inneni jövedelmet ne azokra testálhassa, akik szívének a legkedvesebbek: az élő írókra. Sok szerencsét: Balzac.”

„Ahogy belegondolok – írja visszaemlékezéseiben Páskándi –, ezt sem akármiféle hőzöngő bátorságból: nagyon jól körülbástyázva tettem. Először is: régi írókra utaltam, ami nem oly veszélyes. Másodszor: egy jelképes testamentumot emlegettem (mást nem is tehettem), vagyis költői szintű maradt az érvelés. S harmadszor: a közoktatásra hivatkoztam, amelyre ők is mindig hivatkoztak, tehát úgymond éberségük »elaludt«, ha ismerős szavakat hallottak. Nem hámozták ki belőle, hogy egy szuverén szellemi, kulturális kört akarunk, amely még gazdaságilag sem függ a román hatalomtól, a párttól.”¹⁸

A vitában megszólalt még – mások mellett – Szöcs István, Tamás Gáspár (újólag), Baróti Pál, Bodor Pál (újólag) és Nagy Pál. Valamennyien igazat adnak Páskándi elmés írásának: ők, az egykor élt nagyok tartják el az utódokat. „Ők tehát a vérbeli, igazi mecénások” – ezzel zárta a vitát az irodalomkritikus Nagy Pál. Ámde ezt is hozzáfűzte: „Csupán az kérdéses még, hogy a maiak – Páskándiék – eltartják-e majd az ötven és száz év múlva nyomukba lévő utódokat?”¹⁹

Érdemi válasz alighanem csak Sütő Andrástól érkezett, aki Pusztakamaráson így morfondírozott: „Bizonyos mai olvasói közönyre legyintve Páskándi írta volt, hogy sebj, klasszikusaink majd eltartanak. A szándék mindenkor meg is volt bennük. Kérdés, hogy múltbeli jégcsapos közönyök még elfekvő emlékköveit mikor fogjuk közös erőfeszítéssel a talpukra állítani” (S. A.: *Sírkövek. Pusztakamarás*). A Tamási-életmű hazatalálásához utat nyitó *Rendes feltámadás* és a Kemény Zsigmond ébresztését szolgáló *Özvegy és leánya* megjelenése kapcsán ugyanő hangoztatta: az lenne üdvözítő, „ha minden valamirevaló írónk elszegődne bojtárnak egy-egy klasszikusunk mellé”²⁰

16 Balogh Edgár: Kétszerkettő és irodalompolitika. Utunk, 1968. 40. p. 5.

17 Tamás Gáspár: Könyvkiadásunk közös gondjai. Utunk, 1968. 40. p. 4–5.

18 Páskándi Géza: A megvallás avagy: van-e lélek-röntgen? Vallomások, emlékiratok. Nap Kiadó, Bp., 1999. 187.

19 Nagy Pál: A szerkesztő, Mátyás király és a kölcsönkért írógép. Utunk, 1968. 44. p. 2.

20 Sütő András: A bölcsőhely parancsai. Válasz Beke György néhány kérdésére. In: S. A.: Istenek és falovacsok. Esszék, újabb úti tünődések. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1973. 135–154.

JÓKAI ANNA

Makkai Ádám hetvenöt éves?

...A földi időben, anyakönyv szerint, igen: 75. Ez ad alkalmat, hogy köszönhetjük Öt. Mert ez tudható; s csak ez tudható pontosan. Egyébként kortalan lélek, gyakorlott Kozmosz-vándor, a lét-spirálon kimunkált szellem-izmai segítik egyre följebb és följebb. Ismeri az utat, s talán nagyon is előreszaladt. Ezért törvényszerűen magányos. Nyomában „csillagpillanata”, Ágnes: vigyáz rá, hogy amíg kell, a matériában megtartsa.

Makkai Ádám – Ignác Rózsa Erdélytől messze üzött fia – 1956-tól él a hazájától távol, a zajos Chicago után most Hawaii közhelyszerűen giccses kék ege alatt. Tenger, pálmafák, egzotikus virágok bódító illattal, csillámhomok és szívárvány – ez a környezet más, gyenge embert a pusztá életélvezetbe minden bizonnyal belelustítana. Makkai Ádámmal nem ez történt, nem ez történik. A tomboló napfénynek sem sikerült a szívéből kiszáritania Magyarországot. Világhírű nyelvészprofesszor, költő és esszéista – aki önzetlenül megjelentette az *In Quest of the Miracle Stag* című magyar versantológiát, líránk a kezdetektől napjainkig terjedő nagyszabású gyűjteményét, angol fordításban. Majd *A csodaszarvas nyomában* az itthoniak élvezetére is megszületik. Nem tudom, elég hálás volt-e a magyar irodalmi közvélemény a páratlan nehézségű és ragyogó színvonalú vállalkozásért, de Makkai Ádám irodalomtörténetünkben kihagyhatatlan, ő az az alkotó, aki nemcsak önnön eredeti tehetségét bontakoztatta ki, de ezzel párhuzamosan egy nemzet teljesítményét is fénykörbe emelte. Kereste, ami a nagy egésszel összeköt – de a sajátosságok fűszeres zamatát is megőrizte. Makkai Ádám nem kozmopolita (a tarkabarkává, pancsolt illatúvá zagyvált „nyugati” változat), nem internacionalista (a kilügzött egyéniség szintelen-szagtalan „keleti” típusa), hanem *univerzális ember*. Alázatos Istengyermek, Földet formáló Földlakó, hűséges hazánkfia, szabad akaratában felelős Én-ség. A majdani Halhatatlan Individuum III. évezredbeli előhírnöke. Költészete életfeladatát maradéktalanul leképezi. A bálvány szerepében nem tetszeleg; a patetikus lelkesedéstől és a merev doktrinárségtől kipusztíthatatlan kamaszos kíváncsisága egyaránt megóvja. A jelenlegi ember- és világ-állapotban oly természetes tragikum-érzetet a védőruhának használt iróniával oldja. Prózájában, verseiben a „fekete lyuk” szédítő-bénító vonzását ismeri, de szívóhatásának nem enged. Az emberiség makrokozmikus, de még nem önálló tudata után mélyen megszenvedti a már mik-

rokozmoszba sűrűsödött lény saját értelemre ébredt sorát, hogy a nagyidőben újra eljövendő (kiküzdött) makrokozmikus tudat – már önálló! – birtokosa lehessen.

Makkai Ádám megpróbálja a fókuszba visszahe-lyezni, ami félresiklott. *A kétarcú rációban*, korai ver-sében írja: az életünkbe megértés helyett betüremlik az értelmezés; az értelmezéssel bejön az ideológia, az ideológiával bekúszik a titkos rendőrség..., s hogy ezzel mi jön be?! Nos, láthattuk a közelmúltban. A történelem közborzalommá vált, a naplók a magánborzalom lenyomatai. Amit az anyaméh életre nyel el – a sírgödör a halálba szippantja. A mozgás a pusztán horizon-tálisban *semmit* eredményezne – ha a szellem szüntelen igyekezete feljebb nem emelné a láthatárt, végre verti-kális irányba.

A lehetőség – süllyedésre, emelkedésre – egyaránt megvan. A kockázat óriási. Ahogy Makkai Ádám láttatja a jövőt – ha elpackázuk az Univerzum által kirótt fenséges feladatot – Hamvas Béla „Csirihau”-látomásá-val rokon. 100 millió év – és pókok és tintahalak, a sárkánymadár veszi át a selejtté vált bolygónkon az uralmat. Győz – nem az állat! – az állatnál állatibb démon. (L. Rudolf Steiner: *Az állat alatti ember*.) A menekedésnek, a majdnem-angyalivá válásnak azonban van biztos útja. A démonival szemben, a fekete lyuk vonzásával szemben az egyetlen „anti-anyag”, a Szent Varázslat, Krisztusnak Jézusban véghezvitt keresztáldozata. A magyar versirodalom egyik legkülönlegesebb, misztikumá-ban is legreálisabb, gyönyörű, érzelmi, értelmi, akarati egységben fogant poémája: *Jézus és a démonok imája*. Makkai Ádám szellemi végrendelete. A kétarcú Sátán – Lucifer és Ahrimán – imája valójában átok: gyilkosok, terroristák, uzsorások hatalmát dicsőíti. De Jézus megfordítja a rettenetes szavakat:

„Lásd, könnyű az embert kísértésbe vinni –
szabadíts meg ettől s taníts Benned hinni!
„Ahrimán-Lucifer” – Sátánt kötnéd fékre.
Szabadíts meg, Isten, a gonosztól végre!
Tied minden ország, hatalom s dicsőség –
örök Ámen-t zeng az angyali díszőrség...”

A költő az isteni terv munkatársa. Makkai Ádám hisz a költészet, az alkotás erejében:

„Taníts fölényrel veszteni, veszteni –
taníts örömmel vérzeni, vérzeni –
mit ért a tankok armadája
hogya Te, Cimborá, ránk szavaztál?”

(56 és József Attila)

Látja a hosszú évtizedek sanyarú Magyarországot.
Semmit nem szépít – de semmit nem lök ki az emléke-
zetéből.

„Undor és honvágy, miként
keveredhet.”

(Kutyapest)

S szinte csoda, hogy már 1958-ban, messzi tájakra
szakadva, még félig gyermekként is érvényesen vallja
meg vágyát-hitét a szeretett édesanyához, Ignác
Rózsához címezve:

„Újakkal toldva a régi selejtjét
így teszünk helyére minden szent követ.

*S én lennék ebben a csodás kis országban
Az Új-Világbeli Nagykövet.”*

(Teremtsünk egyszer)

Lám, – papírforma szerint – Ádám már 75 éves! Készü-
lődik – de hiszen már kora ifjúságában is ezt tette. A *Csil-
lagvilágban* írta, 1952-ben, s 2002-ben véglegesítette:

„...*S az arany-Göncöl tisztán, s úgy visz el,
mint ezüst korcsolya, ha fut a jégen.”*

Ádám, ne siess!

A szekérrúd ugyan nem a mi kezünkben van – de az
égi Göncöl kerekét még sokáig fényesítgesd, hogy a
kődökön is átragyogjon.

MAKKAI ÁDÁM

Randevú az eszpresszóban

*borzolt értelem darabokra hull már:
elhullunk – látom – maszatokká mállunk
s némán innom kell nyomorult csészémből
ezt a szorongást – – –*

*nem látjátok tán hogy a lánykám sápadt
elfáradt arcán nem erő a bíbor
lappangó lázak szerelemre gyújtják
s retteg a csóktól?*

*szánjátok meg nők – ti felém sötétlő
kávémérések ruzsozott lakói
szánjátok meg őt ki nem él csak lelkem
rég kalandja!*

*mert jobb volna tán ha nem élne tényleg
ámde élünk mind – szuszogása hallik –
mindjárt itt is lesz, s az a rebbent ajka
rámnevet: Ádám!*

*s borzolt értelembe darabokra hull majd
elhulok, tudom, merevült vak óriás
módján járom tűz-tehetetlenségben
csókjai táncát*

SZEMADÁM GYÖRGY
Két ősz Budapesten

Ezerkilencszázötvenhat őszen, október huszonkettedikén, az Ady Endre utcai általános iskola harmadik osztályos tanulójaként igazgatói intőt kaptam.

Ez úgy történt, hogy az egy nappal korábban írott dolgozatom kettes lett, ami számomra nagy szegény volt, mert akkoriban négyesnél rosszabb osztályzatot nem nagyon szereztem, s ráadásul ezt a dolgozatot otthon alá kellett volna íratnom imádott édesanyámmal, akinek – tudtam – ezzel nagy szomorúságot okozok. Én ezt nem tettem meg, s másnap, amikor az iskolában el kellett számolnom az aláírt dolgozattal, azt hazudtam, hogy elfelejtettem magammal hozni. Paula néni rögtön átlátott rajtam, kiállított a padból, és egy osztálytársamat utasította, hogy kutassa át az iskolatáskámat, amiből persze rögtön előkerült az aláíratlan dolgozat. (Maga az eljárás nem lepett meg, amelyről utólag úgy gondolom, hogy nagyon jellemzi azt a kort, amelyben felnőttem, ám azt máig érthetetlennek tartom, hogy miért is hurcoltam magammal a „bűnjelet”).

Bűnömet – amelyet hazugság is tetézt – Paula néni azzal torolta meg, hogy ellenőrző könyvembe beírta: „becsületét elvesztette”. Súlyosbító büntetésként pedig nekem magamnak kellett az ellenőrző könyvet felvinnem az igazgatói irodába, hogy pecséttel is nyomatékossítsák stigmatizációm. Persze porig alázva, zokogva álltam ott, míg az igazgatói intőt megkaptam, s egyáltalán nem csodálkozom azon, hogy most – ötvennégy évvel később – csaknem ugyanolyan fájdalmat okoz az emlék felidézése, mint akkor.

Egyébként Paula néni – aki pedagógusnak végképp alkalmatlan elmebeteg lehetett – nagyjából fél évvel korábban, földrajz órán riasztó példaként állított osztálytársaim elé, mert az általam kicizellált égtáj-keresztet „nyilaskeresztnek” definiálta, amiről azt sem tudtam, hogy micsoda.

Akkoriban persze rengeteg dolog maradt előttünk homályban, mint ahogy családom engem még arról sem tájékoztatott, hogy vezetéknevem – amit akkoriban Semadamként írtak (lásd még: Simonyi Semadam Sándor miniszterelnök), s csak első személyi igazolványomban jelent meg fonetikusán, Szemadámként – túl sok mindent jelent szüleim generációjának. A régi vágású „jó magyaroknak” a trianoni béke idején miniszterelnökséget vállaló hazaárulóét, az újdonsült bolshevikoknak pedig a kipusztítandó „úri osztályét”. Egyszóval: úgy voltam halmozottan hátrányos helyzetű, hogy erről nekem senki

nem beszélt. Szüleink ugyanis – önvédelemből – kénytelenek voltak profi módon elsajátítani a múlt eseményeinek elhallgatását. Tudom például, hogy apám ezerkilencszázötvenhat őszen harcolt a hazánkat lerohanó szovjet csapatok ellen, de erről ő a harminckét évvel ezelőtt bekövetkezett haláláig soha nem beszélt nekem. Ma már úgy tűnik számomra, hogy felmenőink körében a túlélés egyik záloga a felejtés (és felejtetés!) volt.

De térjünk vissza ezerkilencszázötvenhat október huszonnegyedikére, amikor édesanyám nem az intőért járó szigorral ébresztett, hanem azzal, hogy aznap nem kell iskolába mennem. Még azt is éreztem a hangján, hogy az egy nappal későbbi születésnapom szépségén sem a kettes, sem az igazgatói intő nem ejt majd csorbát! Akkor valami olyan euforikus boldogság vett rajtam erőt, ami kiterjedni látszott az egész városban. Általam érthetetlen indítékból az emberek tömegestől mentek ki az utcára, s láttam, ahogy a szemközti párházból kiszórták az ott fellelt iratokat, a marxengelszeninsztálinok képeit és szobrait, s akrobatákat megszégyenítő ügyességgel verték le a vörös csilagokat még a legmagasabb helyekről is.

Mi a Mártírok útja és a Keleti Károly utca sarkán álló épületben laktunk, ami akkoriban nagy könnyelműségnek minősült, mert nem volt afféle „belövésbiztos” ház. Manapság ugyan különösnek tűnhet ez a kategorizálás, de akkoriban bizony jóval több pénzért lehetett eladni egy olyan lakást, ami nem sarokházban volt, s különösen úgy, hogy nem az utcára nyíltak az ablakai. A miénk ugyan udvari lakás volt, de sajnos sarokházban, mert a második világháború során leégett a mellette lévő épület, s csak a földszintes „Szomjas” elnevezésű étterem volt alattunk.

Mellesleg nagyon szerettem ezt a „Szomjast”, mert édesanyámmal – vasárnaponként – néha ott ebédeltünk egy igazi ulánus lovastisztával (legalábbis ezt állította magáról), s nyaranta a kerthelyiségből csodálatos mulatózások hangjai szűrődtek fel hozzánk. Hozzá kell tennem mindehhez – s ennek később magam is részese lehettem –, hogy az akkori cigányzenészek még egy ilyen budai kertvendéglő közönségét is méltatták annyira, hogy képességeik legjavát nyújtsák.

Ez volt akkoriban a Margit körút legjobb vendéglője, házunk másik oldalán pedig ott állt a valaha volt Átrium – az én gyermekkoromban pedig már Május 1. – filmszínház, amelynek a hajdan jobb napokat megélt (értsd: deklaszálódott) perecárusa a keresztapám volt, aki számtalanszor biztosított számomra helyet az amúgy túlszűfolt és drága (egy jobb hely akár hat forintba is került) moziban.

Egyszóval: nagyszerű helyen – a Mártírok útja 51/53 szám alatt – laktunk, aminek hátránya számomra csak november eleji események során mutatkozott meg.

Újabb mellékösvényekre tévedve el kell mondanom azt is, hogy harmincnégy évvel később egy gyerekképző rádióriporter arról faggatott szinte már vádlón, hogy miért nem jó nekünk a Mártírok útja elnevezés, és miért akarjuk mi az amúgy a Margit-szigetre ívelő, Margit hídhöz vezető utat Margit körútra visszanevezni.

Az egykor volt börtönt egyébként az ezerkilencszáthatvanas években én magam is megjártam, ami akkor már a „Klement Gottwald” gyár egyik részlege lett, s ahol az úgynevezett öt plusz egyes oktatás keretében, gimnazistaként, lakatos szakmát tanultam.

Sok emlék fűz tehát engem Budának ehhez a vidékéhez, s mindehhez ráadásul édesanyám elbeszéléseit is idéznem kellene. Például azt, hogy Budapest ostromakor a Margit körút másik oldalát – ahol leendő édesapám élt – a németek, édesanyámék oldalát pedig az oroszok birtokolták, s hogy utóbbiak elől miként bújtatták el édesanyámat, aki mindennek ellenére sem volt hajlandó szüleitől átköltözni a Mechwart tér melletti, úgynevezett Regent ház biztonságosnak tartott óvóhelyére, amiben igaza is lett, mert az épület felrobbant, ami alatt meghalt édesanyám két unokatestvére. Állítólag a robbanás után napokkal is hallottak az emberek zajokat a romok alól, de menteni nem tudtak, mert a „felszabadító szovjet csapatok” ágyútüze alatt állt a terület.

Persze ezt mind édesanyámnak kellene megírnia, aki most – nyolcvanhat éves korában – ezt már nem fogja megtenni. Kár!

Visszatérve azokra „a sajnálatos őszi eseményekre” – ahogyan e napokat nem sokkal később szemérmesen emlegették –, gyerekként nem voltam igazán informált. Hallottam ugyan valamit az ávosok rémtetteiről meg a Magyar Rádió (aminek akkor még tekintélye volt, s álmában sem jutott volna soha senkinek az eszébe, hogy egyszer majd emeregynek csúfolják) és a Parlament előtt történt tömeggyilkosságról, de bennem csak a szokatlan szabadság és felszabadultság élménye maradt meg, amit valahogy a felnőttek hangulatából is éreztem. Állandóan szólt a Szabad Európa Rádió, a házban lakó felnőttek összejártak és hozták-vitték a legújabb híreket, mi – gyerekek – pedig mindenféle játékkal szórakoztattuk magunkat, amelyekből bennem leginkább a gombfoci-csaták emléke maradt meg. De néha még a Széna térre is elmerészkedtünk, mert tudtuk, hogy ott vannak Szabó bácsi legendás forradalmárai, akik többnyire svájcisapkát és viharkabátot (reménytelennek tűnik a számomra, hogy ezt a bádoggeménységű ruhadarabot – ami egyébként még nekem is volt – megismeressem azokkal, akik soha nem hordták) viseltek, cigarettáztak, és rettentő veszélyesnek tűnő fegyverek voltak.

Házunk hetedik emeletén lakott egy nálam nem sokkal idősebb fiú – lehetett úgy tizenöt éves –, aki beállt

Szabó bácsi harcosai közé, s már napok óta nem járt otthon. Szülei félőrülten keresték mindenütt, édesanyja éjszakákon át sírt, édesapja pedig megesküdtött, hogy ha előkerül a gyerek, hát agyonveri. Aztán egyszer csak megjelent a fiú kialvatlanul, elkoszolódva, büdösen, egy egész fegyverarzenállal. Illendően köszönt, komótosan lerámolta a politúrozott ebédlőasztalra a fegyvereket, felhívta a figyelmet még arra is, hogy a kézigránátok veszélyesek, aztán elment fürödni. A szülők dermedten néztek egymásra. Agyonverésről szó sem lehetett.

Közben nagyapám is megérkezett Kaposvárról, s így már négyen voltunk nagyanyámmal meg édesanyámmal, amikor november negyedikén arra ébredtünk, hogy a macskaköves Margit körúton szovjet tankok lánctalpai csikorognak.

Nagyszüleim és édesanyám gyakorlott túlélők voltak, hisz alig múlt el egy évtizednél több, amikor is ugyanebben a házban vészelték át néhány szovjet alakulat látogatását, ezért – legalábbis emlékeim szerint – nem mutattak túlzott riadalmat. Nagymamám – vasárnap lévén, s afölött érzett bánatában, hogy még templomba sem tudott elmenni – pótcelekvés gyanánt ünnepi étket készített. Rántott halat sütött, s bár már erősen ágyúztak, mi odaültünk a konyhaasztal mellé ebédelni. A halat márpedig nem lehet kapkodva enni, mert még félre találna nyelni az ember egy szálkát, amitől pedig az Isten mentsen meg.

Egyszóval: mi voltunk a házunkból az utolsó lakók, akik lemenekültek az óvóhelyként korábban már jól bevált pincébe. Azt hiszem, hogy az első emeleten jártunk, amikor házunk több belövését is kapott, s a leomlott falon át az egyik vaktában lövöldöző szovjet tanknak még a torkolattüzét is alkalmam volt látni. Édesanyám rám borult, hogy a testével védjen, de a légnyomás hullámaintól betört lépcsőházi ablakok szilánkjai így is belefúródtak az arcomba. Amikor leértünk a pincébe, mindenki elszörnyedve nézte vérző sebeimet, de én szinte még büszke is voltam rájuk, amelyeket – akkor így éreztem – a haza védelmében szereztem. Amikor pedig Krompaszky néni – aki különösen sokra becsült amiatt, hogy naponta akárhányszor találkozunk, mindig jó előre és harsányan köszöntem neki kezicsókolommal – megkérdezte, hogy fáj-e, úgy mondtam neki nemet, mint egy igazi férfi.

Az a nagyobb pince, ahol a fahasábokon sikerült vagy harmincadmagunkkal hálóhelyet találnunk – nagyapámnak mint „létszám fölöttinek” csak ülöhely jutott –, egy olyan kövér és idős nénié volt, aki elképesztő méretű bundabugyikat hordott, amit onnan tudtam, hogy a nénit – aki jóval felettünk lakott, s néha elmulasztott felső ruházatot venni – többnyire alulról láttam. Már napok óta tanyáztunk az ő pincerészában, amikor a néni egyszer

kiállt középre a negyvenwattos villanykörte fénykörébe, s miközben a szovjet tankok lövései – amelyek a liftaknán keresztül hatalmas dübörgéssé erősödtek – rengették a házat, félelmetes szózatot intézett a félhomályban vacogó emberekhez: „Mindenkit figyelek, és látom, hogy lopnak! Percről percre fogy a fám. Csak annyit mondok, hogy ennek még következményei lesznek.”

De ott volt házunk egyik legendás személyisége is – az időtlenül öreg Mattyasovszky néni –, aki még ennél is nagyobb riadalmat okozott azzal, hogy remegő hangon, éjjel-nappal imádkozott. Róla azt kellett tudni, hogy a második világháborúban, amikor a pincének azt a részét, ahol tartózkodott, egy jól irányzott találat érte, egyedül ő maradt életben. Állítólag a belövés után csak a legedzettebb, katonaviselt férfiak mertek lemenni a helyszínre, hogy egykor volt lakótársaik maradványait nagyjából fel-, le-, és összetakarítsák, amikor egy betonoszlop tövében ülve, ott találták a sértetlen Mattyasovszky nénit, aki a Miatyánkot imádkozta. Ez a nyilvánvalóan kiválasztott szent asszony most is ezt tette, s az egyik legfőbb katolikus erény – az éberség – élő megtestesüléseként szemlátomást nem volt szüksége alvásra, de még fekvő testhelyzetre sem. Bennem – és szerintem a ház pincelakóinak többsége is így volt ezzel – Mattyasovszky néni helytállása sokkal nagyobb félelmet keltett, mint a „ruszlik” – mert egy idő múlva azt is megtanultam, hogy valójában így hívják őket –, akik néha lövik a házunkat.

Különös volt az is, hogy ezek a „ruszlik”, amikor a Mechwart téren a tankjaik mellett álldogálnak, velünk – gyerekekkel – különösen barátságosan viselkedtek. Nagyokat nevettek, és mindenféle jelvényeket osztogattak. Jellegzetes szaguk – ami vagy a tankjaik üzemanyagától vagy a csizmakenőcsüktől származott – máig az orromban van.

Jött azután néhány nap, amikor csend volt, és a felnőttek elindulhattak élelemszerző körútjukra. Persze mindenütt hosszú sorok álltak azoknál a boltoknál, amelyek ki mertek nyitni, és még árujuk is volt. Nagypám különlegesen szívós harcossá edződött – ő már az első világháborúban megjárta az olasz és az orosz frontot –, és képes volt órákon át sorba állni, hogy szerezzen némi kenyeret, vagy bármi más ehetőnek tűnő táplálékot. Egyszer éppen egy hosszabb sor végére készült beállni, amikor a gyalogátkelőhöz egy szovjet tank érkezett. Nagypám természetesen meghátrált, utat engedve a Budapestben immár otthonosan közlekedő óriásnak, amikor az is megállt. Nagyobb veszélyt nem sejtetett a helyzet, mert a tank csövei másfelé néztek, de nagypám mégis vacillált, hogy ilyenkor mi is a teendő. Egy kis várakozás után a tank tetejének kerek páncéllemeze felnyílt, s kibukkant alóla egy elszánt harcos, aki előzéke nyen intett nagypámnak, hogy menjen át előtte.

Lehet, hogy éppen ez a tank volt az egyike azoknak, amelyek a meredek Ostrom utcán igyekeztek volna a Vár felé, amit a forradalmárok kenőszappannal tettek járhatatlannul síkossá. A szovjet tankok addig csúszkáltak ezen a kaptatón, amíg az ablakokból lehajított Molotov-koktélok, vagy a bátrabb forradalmárok – akik nem féltek felmászni a riasztó, ám gyalogsági támogatás nélkül immár védtelen monstrumokra – meg nem semmisítették őket. Apám azt mondta, hogy ezekben a vasszörnyekben valószínűtlenül kicsinyre sülték össze a „ruszki” katonák.

Nem mondhatni tehát, hogy eseménytelen napok voltak ezek, azonban házunkban az okozta a legnagyobb szenzációt, hogy megérkeztek az amerikai nép adományai. Olyan csomagokat kaptunk, amelyben a mi vajunknál is finomabb margarin, kakaó- és tejpör, tömbökbe préselt lekvár (szüleink ezt valamiért Hitler-szalonnának nevezték), sőt még bálnahús-konzerv is volt. Közben pedig állandóan szólt a Szabad Európa Rádió, s a felnőttek arról beszéltek, hogy Amerika és a Nyugat meg fog segíteni bennünket. A pesszimistábbak azonban elkezdtek csomagolni, hogy Ausztriába meneküljenek. Úgy mondták: disszidálni akarnak. (Utóbb megítélve reakcióikat: nekik volt igazuk.)

A mi családukban is szóba került ez a lehetőség, de nem sokáig foglalkoztunk vele, mert nagyszüleim idősebb emberek voltak, senki nem beszélt a magyaron kívül más nyelvet, s egyébként is: „a belövésbiztos lakásban már nemcsak egy ilyen (ellen)forradalmat úsztak meg, hanem Budapest ostromát is, ami olyan optimizmussal töltötte el őket, amit később – immár felnőtt fejjel – soha nem értettem meg.

Egyszerre csak vége lett mindennek. Újra iskolába kellett menni. Többen hiányoztak, mert szüleikkel együtt elmenekültek ebből az országból, s tudtuk azt is, hogy az egyik osztálytársunknak az elmúlt napokban megölték az édesanyját, de nem nagyon beszéltünk (beszélhettünk?) az elmúlt időszak eseményeiről.

Eltelt ötven év, s mire én is nagypapa lettem, immár szó eshetett arról, hogy valójában mi történt itt Magyarországon azokban az emlékezetes napokban.

Ráadásul az a megtiszteltetés ért, hogy az ezerkilencszázötvenhatos forradalom ötvenedik évfordulóján, október huszonharmadikán Érden beszédet mondhattam egy szoboravató ünnepségen. Ez délelőtt tizenegy órakor történt, s utána úgy éreztem, hogy az ünnepi hangulattal eltelítődve, nem kell elmennem az Astoriához, a Fidesz által szervezett ünnepségre. Azonban feleségem és tizenhárom éves kisfiam – aki büszkén lengetett egy saját maga által eskábált piros-fehér-zöld zászlót – útnak indultak. Én – megvallom: némi lelkiismeretfurdalással – itthon, Jókai utcai lakásunkban bibelődtem valami írással, amikor arra lettem figyelmes, hogy egy helikopter állandóan visszatérő

zúgása-berregése zökkent ki gondolatmenetemből. Valahogy megéreztem a veszélyt, és mobiltelefonon megkérdeztem a fiamat, hol vannak, mert mégis utánuk megyek.

Aztán ahogy elindultam az utcán, rögtön láttam, hogy itt óriási baj lesz. Már a Podmaniczky utca és a Bajcsy Zsilinszky út sarkán terjengett a könnygáz szaga, s az utamat fekete ruhás, sisakos, műanyag pajzsos, tonfával és még egy csomó fegyverrel ellátott antropoloidok sorfala állta el. Állítólag rendőrök voltak. Nem hittem a szememnek.

Döbbenetemhez tudni kell, hogy én az úgynevezett „ifjúsági probléma” – valójában pedig a Kádár-rendszer rettegésének – kulminálásakor (hisz az ezerkilencszázötvenhatos forradalmat is a fiatalok robbantották ki), a hatvanas-hetvenes években szocializálódtam, s ez magyarázatul szolgálhat arra, hogy miért rándul össze a gyomrom ma is, ha rendőrt látok, pedig az elmúlt húsz évben igyekeztem leküzdeni magamban ezt az érzést. Nem állítom, hogy megszerettem volna őket, de beláttam, hogy afféle szükséges rosszként el kell viselnem egy olyan erőszak-szervezetet is, amely ugyan csak az esetek húsz-harminc százalékában áll mellettem, a többiben pedig az ellenségem, de hát valamiért ennek így kell lennie...

Most, amikor felidézem magamban ezeknek a fegyvertelen emberekre uszított, felfegyverzett és gyáva álca mögé bújtatott antropoloidoknak a képét – akikről eszembe jutnak azok a feketék is, akik egy március tizenötödikén, a Nemzeti Múzeum timpanonjában álltak fegyvereikkel, miközben a náluk még gyávább miniszterelnök gyermekek között vegyült el –, szinte még most is valószínűtlennek tűnik, hogy a fekete jelmez mögött emberi lények rejtőzhetnek.

Az antropoloidok sorfala – mozgásszabadságomban korlátozva – meggátolt abban, hogy gyalog elinduljak a Bajcsy Zsilinszky úton az Astoria felé, s azt is láttam, hogy sorra érkeznek rendőrségi szállító járművek, amelyekből ugyanilyen lények tömege ömlik ki.

Jól ismerem a városnak ezt a részét, így kis mellékutcákön igyekeztem célpontomhoz, s közben láttam, hogy ezek az embervadászatra idomított lények minden mellékutcában ott vannak.

Az Astoriánál aztán meg is találtam feleségemet, kisfiamat és még néhány barátomat, akik nem akarták elhinni nekem, hogy rövidesen meg fognak támadni bennünket. Ők akkor még azt hitték, hogy egy politikai párt – a Fidesz – ünnepélyes megemlékezésén vannak, amelyet még csak megzavarni sem lehet egy demokratikus államban (a miénk, papírforma szerint, az volt). Pedig az én beszámolómon kívül is érzékelhették volna, hogy mi készül, hiszen az a helikopter (vagy egy másik?), amely engem is kiugrasztott otthonról, egy-

folytában ott körözött fölöttünk, s szemlátomást az ünnepség megzavarása volt a célja.

Aztán véget ért az ünnepi megemlékezés, és a hatalmas tömeg kezdett szétszéledni, ám a műsor moderátora – Rákay Philip, aki valószínűleg maga sem lehetett tisztában a helyzettel – csak annyi információval szolgált, hogy az „ajánlott útvonal” a Keleti pályaudvar és a Kálvin tér felé vezet.

Ugyanakkor az emberek közül sokan követelték, hogy kimehessenek a Kossuth térre, amit az akkori fősmasszer törvénytelen módon, úgynevezett „műveleti területté” nyilvánított, s vaskordonokkal véttetett körül. A tömegben röpcédulákat osztogattak, (szerintem elsősorban az állambiztonság provokatőrei voltak a terjesztők), s feleségem is azon volt, hogy menjünk ki a Kossuth térre, hisz jogunk van részt venni azon az állami ünnepségen, amelyen a hírek szerint sok ország képviselője is megjelenik. Őt és barátaimat könyörögve kértem, hogy inkább meneküljünk azon az úton, amelyiken én jöttem, ám ők egészen addig nem hittek nekem, amíg a távolban, a Károly körúton fel nem tűnt egy vízagyú, majd a Filmmúzeum felől a tömegbe nem rontott egy csapat lovas rendőr.

Be voltunk hát szorítva.

Az emberek először megdöbbenek a lovas rendőrök láttán, majd az ezerkilencszázötvenes évek terrorista erőszak szervezetének a nevét kezdték skandálni: „á-vé-há, á-vé-há, á-vé-há”.

A lovon ülők vad dühvel, kivont karddal támadtak ránk. Mellettem egy piros-fehér-zöld zászlót lobogtató embertől megijedt és meghökölt a rendőr ló, amelynek lovasa a kardjával azonnal lesújtott az ember felé, de nem találta el. Itt kell megjegyezni, hogy az úgynevezett „kardlapozás” – amit valaha úgy képzeltem, hogy az egykori, lóháton ülő „rendfenntartók” a megfigyelmeznit kívánt egyed testi épségére ügyelve nem a kard élével, hanem a lapjával paskolták meg azt – nem létezik. Eufemizmus. Hisz már a kard markolatának kiképzéséből eredően sem lehet vele úgy lesújtani, hogy az áldozatot csak a lapja érje el.

Barátaink egy részétől elszakadtunk ugyan, de öten még együtt voltunk, s a többiek végre hinni kezdtek nekem, hogy csak a mellékutcákön menekülve, együtt maradva lehet esélyünk arra, hogy épségben jussunk haza. Feleségem azonban egyre erősködött, hogy ő márpedig ki akar menni a Kossuth térre, mert joga van ünnepelni. Az egyik mellékutcában oda is ment a sorfalat alkotó fekete lényekhez, és közölte velük mindezt. A hajam is égnek állt, de tudtam a feleségemről, hogy ritka elszánt, sőt erőszakos teremtés, s csak az járt a fejében, mit tegyek akkor, ha ütni kezdik. Legnagyobb meglepetésemre ez nem történt meg, amit csak azzal tudok magyarázni, hogy

megmagyarázhatatlanul bátor fellépése meglepetést keltett, s a lélegzetvételnyi szünet nekem pedig elég volt arra, hogy gyorsan elvonsozjam a helyszínről.

Elég az hozzá, hogy épségben hazaértünk, de közben hatalmas dörrenések rázták meg a levegőt, amelyekből számunkra nyilvánvalónak tűnt, hogy – talán az ezerkilencszázötvenhatos „ruszlik” emlékére – ezek az újabb ávósok immár ágyúval is lövik az embereket. Aztán ott-hon kinyitottuk a televíziót, és azt láttuk, hogy a miniszterelnök a külföldi vendégekkel és más kiválasztott prominensekkel, a vaskordonokkal körülvett Kossuth téren, a Parlament előtt, „zárt körben” ünnepel, s a durranások egy tűzijátéktól származnak.

Soha nem hittem volna, hogy megtörténhet mindez. Miközben felfegyverzett vadállatok támadnak fegyvertelen emberekre, az ország miniszterelnöke tűzijátékot rendez a maga és meghívottjai szórakoztatására. Ennél megalázóbb esemény már nem is történhetett ezen a szörnyű napon.

Később a pribékek valami olyasmiről próbáltak hazudozni, hogy dehogyis akarták ők megzavarni a Fidesz nagygyűlését, csak hát a randalírozó „csőcselék” „tolták rá” mintegy véletlenül, valami rendőri tévedés folytán az ünneplőkre. Még ahhoz is volt merszük később, hogy bejátszanak a rádióba egy lehallgatott mobiltelefonos beszélgetést úgynevezett Gyík és Debil (?) fedőnevű ügynökeik között, ami arról szólt, hogy a derék provokátorok miként próbálják meg „ráhúzni” az állítólagosan randalírozó embereket (feltételezésem szerint ezek többsége is rendőrügynök volt) az ünneplő tömegre. Ezt pedig annak bizonyítékeként tálták, hogy a „csőcselék” milyen aljas szándékokkal próbálta meg kikényszeríteni a rendőrség jogos önvédelmét.

A miniszterelnöknek és sánta kutyáinak cinikus hazugságai ugyanolyan megalázóak voltak, mint az ominózus augusztus 20-i tűzijáték, amelynek emléke örökre belém égett.

Akkor visszagondoltam az ötven évvel azelőtt történetekre, meg arra a kilencéves kisfiúra, aki megérezte a körülötte zajló események hősiességét, abszurditását és szörnyű fájdalmit, de abban nem volt semmi, amit megalázónak lehetett volna mondani. Ez, most, mindennél rosszabb volt, mert azóta is arra gondolok, hogy vajon az én akkor még tizenhárom éves kisfiam – aki a maga eskábálta, nemzeti színű zászlajával a kezében úgy hitte, hogy a szüleivel ünnepelni indul – miként raktározta el magában mindezt. Azóta sem beszéltünk róla, mint ahogy apám sem beszélt nekem forradalmár múltjáról. Csakhogy a hallgatás okai egészen mások. Apám félt és féltett, én meg szégyeltem magam. Miért? Mert elhittem a családdal, hogy velem biztonságban érezhetik magukat.

Aztán, körülbelül egy héttel ezek után – amikor az egyik barátom fiát már felfegyverzetten, bünszövetkezetben elkövetett, államellenes felforgatással vádolva lecsukták (talán mondanom sem kell, hogy később felmentették), amikor a volt Magyar Rádió udvaráról még éppen csak hogy felmosták az ott megkínzott emberek vérért, és amikor még városunk főpolgármestere nem tüntette ki a főpribéket – furcsa találkozásnak voltam részese. Egy antropoid maszkja lehullott.

Egy fiatal, jóarcú, szimpatikus, rendőrtiszt főiskolát végzett rendőrrel találkoztam egy sörözőben, akit megkérdeztem, hogy miként vélekedik az elmúlt napok eseményeiről. Kiderült, hogy ő is ott volt az Alkotmány utca és a Bajcsy Zsilinszky út sarkánál az egységével, amikor fülhallgatóján azt az információt kapta, hogy a szomszéd utcában egy társukat megkésélték. Talán említenem sem kell: az információ hamis volt – hisz ha igaz lett volna, akkor máig erre az eseményre hivatkozna minden rendőrségi forrás –, ám az kiderül ebből, hogy a rendőri vezetők hamis információkkal próbálták nagyobb agresszivitásra serkenteni az embereiket.

Megkérdeztem a fiatal rendőrt, valószerűnek tart-e egy ilyen sérülést a sorfalba tömörült, pajzsos, gyakorlatilag páncélozott egység bármelyik tagján, amire ő csak meg-rándította a vállát. Aztán feltettem neki a kérdést, hogy tudja-e, ki fizeti őt a munkájáért. Rosszul tudta. Elmondtam neki, hogy az ő fizetése az én adóforintjaimból van, és ha én vagyok a „csőcselék”, akkor ő minek nevezné magát? Beszélgetésünk nagyjából itt ért véget.

Később sok szó esett az állítólagos rendőrök azonosítóinak hiányáról is, amire a főpribék egészen arcátlan módon azt találta mondani, hogy azok a „csőcselék” elleni, embert próbáló védekezés közben eshettek le. (Érdekes, hogy a sok ezernyi azonosító közül egyet sem talált senki Budapest utcáin.) A válasz tehát egy primitív emberhez méltó hazugság volt, de a számonkérés is naivnak érzem. Mert mi van akkor, ha az engem kínozó ember ruháján levő számot leolvashatom, mint egy számháborúban? Semmi! Erre ugyanezen év november negyedikén jöttem rá, amikor a Terror Háza felé igyekeztem a megemlékezésre, s korábbi tapasztalataimból okulva ismét a mellékutcákon jutottam a Hunyadi térhez, ahol egy rendőrnök öltözött és azonosító számmal ellátott valaki röhögve kérdezte a társát, hogy: „Figyelj már! Akkor most ki is vagyok én? A Horváth? És ő most hol van?”

Magyarul: a szám ugyan leolvasható, viszont az arcátlan erőszakszervezet maradéktalanul bizonyítani tudja, hogy a gazdája éppen akkor egészen máshol volt. Ügyes!

Ha fenti sorok azt a benyomást keltik, hogy az ezerkilencszázötvenhatos és kétezerhatos események közül én az utóbbiakat találom sokkal szegénylenebbnek, akkor azt hiszem: sikerült mindazt elmondanom, amit akartam.

TURCZI ISTVÁN

Hiszekegy

Hiszek a szemnek és a fülnek hiszek az ujjbegyemnek hiszek a színek és szagok hűségében a madarak mindenhatóságában a Nap és Hold kitartásában és a Természet nagy kifestőkönyvében hiszek a másoktól tanult történetekben a minden második szavát elhallgatóban a lehetséges olvasatokban az idegrendszer bábelében kis dolgok keservében lépések sehováiban kromatikus fantáziákban hiszek a kigondolt tett geometriájában hiszek a harmincadik században van hogy tíz év kell egyetlen perchez ebben is hiszek hiszem hogy a halottak előttünk járnak hiszem hogy utánunk igazabbak jönnek hiszem hogy a történet végül lefut a sorról és egy kozmikus Búgócsigában folytatódik hiszek abban hogy a műalkotás üzenete az az üresség ami a sajátja hiszek abban hogy a költészet nincs egyedül jobb meggyőződésem ellenére benned is hiszek Uram

Népdal

Gondolj el valamit, ami jólesik. Mondd: asszonyod fürdik a tóban. Ismételd meg: fürdik a tóban. Illesz hozzá tájat: opálos, tagolatlan derengésből szódd újra alakját. Bízd magad a csöndre, és nagyon figyelj. Láthatod: ahogy hosszú vizes haját előre-hátra dobja, megremeg a föld. Szél fészüli, víz a tükre. Meghitt füvek beillatozzák. Fenyők vigyázzák méltóságát. Felhők utánozzák mozdulatait. Madárraj dicséri, miközben pillantásod aranypora messziről hull rá. Az est csak egy borzongás szemhéjad alatt. Csipőt, hasat, kebleket, végtelen megtérések helyeit világítja be a tülevelekről aláhulló nedves fény. Kitartó szitakötők surrannak bőre és emléke közé. Tedd meghitté: kezekben lebbenjen rétpuhaságú törülköző. Már kész a rajz; ujjaid, e fázékony madarak, hozzárepülhetnek végre, mielőtt elfödi előled a gyorsan leszálló éj-paraván.

BENEDEK SZABOLCS
**Két történet Gyuriról
 és a szocializmusról**

1.

– Tudod, mikor lenne itt jó világ? – kérdezte egyszer Gyuri, aki azzal szerzett magának előbb megvetést, majd elismerést, hogy elsőként merete vállalni ország-világ, vagy legalábbis előtünk, osztályársai előtt, hogy szerelmes egy lányba. Mi az efféle egészen odáig titkolnivalóként kezeltük, azt gondolván és állítván, hogy a szerelem nevetséges és ostoba dolog (talán nem is sokat tévedtünk ebben), Gyuri azonban átvágta a gátat, és nemhogy nem rejtegette az érzelmeit, de az órák közötti szünetekben látványosan ölelgette a tetőtől talpig elvörösödött leányt, s közben filmekből ellesett szerelmes szavakat sugdosott a fülébe.

A fenti kérdés még a szerelmi affér előtt hangzott el. Gyuri egyike volt azon keveseknek, akik nem panelházban laktak, hanem egy, a lakótelep mögött megbúvó téglapületben, régimódi, mai szóval polgárinak mondott lakásban. Az osztályársak többsége kicsit idegenkedett tőle, mivel Gyuri mindig roppant elegánsan öltözött (mármint öltöztették): mintha nem szimpla tanítási napra érkezne az iskolába, hanem folyton ünnepségre. Tőlünk eltérően nem pólót és kordbársony nadrágot, esetleg farmert viselt, hanem inget, vászonpantallót, sőt olykor gombolható mellényt. Mindezek tetejébe délutánonként soha nem jött le a játszótérre, ő ugyanis olyankor teniszezni járt.

Közönyösen, arisztokratikus lenézással kezelte számkivettségét, én viszont éppen azért igyekeztem a barátságába férkőzni, mert úgy gondoltam, hogy bizonyos dolgokban osztozom a sorsában. Gyuri ezt szokásos hűvös eleganciájával fogadta. Néhány alkalommal ellátogatott hozzánk, a szüleimre olyan jó benyomást téve, hogy anyám nagylelkűen be is jelentette, hogy Gyuri bár mikor följöhet, olyankor is, amikor ők nincsenek otthon. Ez tényleg nagy dolognak számított, hiszen az ilyesmit általában nem engedték. Én persze nem tartottam magamat ehhez, így aztán bárki volt nálunk, közben folyamatosan füleltem, nem csapódik-e a folyosón a liftajtó, és nem zörög-e a zárban a kulcs. A kockázat mindig édes, ám én mégis azt fogadtam a legnagyobb örömmel és megnyugvással, ha sikerült megúszni a dolgot, azaz a látogató még azelőtt távozott, mielőtt a szüleim hazaértek volna. Soha nem csináltunk semmi rosszat. Leszámítva azt, hogy nem tanultunk, hanem ehelyett sarkvidéki, déltengeri és bolygóközi utazásokat tervezgettünk, popzenei kazettákat hallgattunk és másoltunk, vagy a szüleim szekrényén lévő könyveket lapozgattuk.

Amikor megemlítettem, hogy elmennék Gyurival teniszezni, megnézni, mi az, anyámék semmi ellenvetést nem támasztottak. Éveken keresztül jártam vívni a helyi sportegyesületbe, azonban sikereket nem értem el benne: azok közé tartoztam, akik a versenyeken az utolsó helyek valamelyikén végeztek. A megszokás viszont nagy úr, meg se fordult a fejünkben, hogy abba kéne hagynom – én sem akartam. „Edzésre járni” ugyanis rangot jelentett. A sportot nagy megbecsülés övezte – aki sportolt, annak ott volt a kiugrási lehetőség a panelhétköznapokból: a versenyek kapcsán világot láthatott, és olyan tisztelet lengte körül, amilyen a betonrengetegben keveseknek jutott. Amikor vívni kezdtem, a házunkban lakó olimpiai bajnok példája lebegett mindnyájunk szeme előtt. Ő képes volt egy-egy könnyed mosollyal túllépni a lakótelepen élők apró-cseprő, számunkra mégis hűsbavágó hétköznapi gondjain. S noha igen távol voltam nemcsak attól, hogy az olimpiára, de attól is, hogy a megyei és városi úttörőbajnokságokon túllépve országos versenyre is eljussak, rendületlenül, állhatatosan eljártam hetente kétszer kudarcaim helyszínére: a városi vívócsarnokba.

A teniszezés azonban izgatni kezdett. Nem igazán tudtam, hogy mi fán terem, illetve amit láttam belőle, az addig nem nagyon érdekelt. Nyaranta rettentően rühelltem, hogy a tévében órákon át a végtelen teniszmeccseket adják Wimbledonból vagy Párizsból. Ugyanakkor megvolt az a rossz vagy jó tulajdonságom, hogy részletekbe menően igyekeztem azonosulni aktuális cimboráimmal. Amikor először pendítettem meg odahaza a dolgot, apám közölte, hogy rendben van, menjek el Gyurival néhány edzésre, próbáljam ki, aztán meglátjuk, hogyan tovább. Egyedül az jelentett némi nehézséget, hogy a teniszpályák a ligetben voltak, a folyó túloldalán, nem messze a pártiskolától. Vagyis tőlünk – akkori léptékkel számolva – irdatlan távolságra. Ennek ellenére belevágtam. Egy ragyogó, meleg, késő tavaszi hétfő délután, éppen abban az időpontban, amikor a vívócsarnokban kellett volna lennem, fölültem Gyurival a buszra, és kizötykölődtünk a ligetbe. Gyurinak természetesen már saját ütője volt, elegáns, fekete tokban – meg is bámulták útközben, akkortájt az ilyesmi ritka látványnak számított. Én is megcsodáltam a finom, puha sportcipőjét, a márkás pólóját, a teljes öltözékét, ami éles kontrasztban állt az én vászon tornacipőmmel és melegítőalsómmal.

Mivel Gyuri már huzamosabb ideje teniszezett, semmi csodálkoznivaló nem volt azon, hogy jóval előrébb jár nálam, aki ütőt még csak nem is tartottam a kezemben. Kiderült, hogy meg sem tudom fogni a teniszütőt rendesen, azt ugyanis nem oly módon kell megragadni, ahogyan a tollasütőt szokás: lazán, három vagy négy ujjal, hanem nagyon is keményen, de mégsem

mereven. Miközben Gyuri szorgalmasan ütögette viszsza a gépből kirepülő labdákat, az edző egyre vörösödő fejjel vette ki kezemből és tette bele újra meg újra az ütőt. Nem igazán értettem, hogy mi a baj a fogásommal, csupán annyit szűrtem le, hogy rossz. Az edző rákérdezett, milyen kezes vagyok egyáltalán, és amikor azt feleltem: bal, még jobban rám ordított, hogy ezt miért nem mondtam előbb.

Azért nem mondtam, mert nem volt egyértelmű. Most sem az. Bal kézzel írok, a labdát bal lábbal rúgom vissza, a vívócsarnokban a bal kezemben volt a tör. Ugyanakkor a kanalat a jobb kezembe teszem; ha kés-sel-villával eszem, a balban van a kés, de ha csak vágni kell valamit, villa nélkül, akkor már a jobb kezemmel fogom. A tollaslabda-ütőt is a jobb kezemben tartottam, logikus volt tehát, hogy a teniszütőt is azzal ragadtam meg. Az edző viszont indulatosan átnyomta a bal kezembe. Azzal még sutábban fogtam. Az edző legyintett, és közölte, hogy inkább fussak néhány kört a drótkerítés mentén, a pályák körül.

Első edzésem tehát azzal telt, hogy néztem Gyuri és a többiek ütögetését, közben hol futottam, hol gimnasztikáztam az egyik pálya sarkában. A végén apám értem jött, így megmenekültem attól, hogy Gyurival menjek haza, és meghallgassam élménybeszámolóját aznapi előrehaladásáról.

Másnap azonban nem úsztam meg. Az iskolában nem nagyon beszélünk egymással, csak annyit, hogy délután találkozunk a pályaudvaron. Aztán amikor föltelepedtünk a buszra, ömleni kezdett belőle a szó. Elmesélte, hogy az edző nagyon meg van elégedve vele, és noha neki szemtől szembe nem mondott ilyet, de a szüleinek elárulta, hogy amennyiben kitartó, lelkes és szorgalmas marad, akár még teniszező is lehet belőle. Márpedig – jelentette ki Gyuri határozottan, csillogó szemekkel – ő az akar lenni. Olyan, mint Taróczy Balázs. Aki győzött Wimbledonban. Ő is szeretne eljutni oda. Meg Párizsba. Meg a többi nagy világversenyre. Az apja is megmondta: a tenisszel sokra viheti. Kijuthat ebből a mocsokból.

Csodálkozva kérdeztem:

– Miféle mocsokból?

– Hát ami itt van – magyarázta Gyuri, és széles mozdulatot tett a kezével. – Ezt az országot úgyis teljesen szétcseszték már a kommunisták.

Nem hittem a fülemnek. Ilyen beszédet még nem hallottam senkitől. Igen, ott vibrált a levegőben, hogy nem egészen úgy mennek a dolgok, ahogyan az a szocializmus nagy könyvében meg van írva, de efféle kemény szavakat legalábbis az én környezetemben senki nem használt.

– El akarok menni innét – folytatta Gyuri, félig az ablak felé hajolva, miközben a bánatos, szürke, lebeto-

nozott várost nézte. – Minél előbb. Apukám is el akart, de neki nem sikerült. Én viszont nagy teniszező leszek, és itt hagyom ezt az egészet a francba. – Hirtelen felém fordult, és azt kérdezte: – Tudod, mikor lenne itt jó világ? Olyan, mint nyugaton?

– Akkor, ha az amerikaiak értek volna előbb ide a háborúban, és nem a szovjetek? – kérdeztem vissza, mivel ehhez hasonlót már hallottam korábban apám és nagyapám egyik diskurzusából.

Gyuri megrázta a fejét.

– Nem. Hanem ha ötvenhatban győzött volna a forradalom.

Erre már az előttünk ülő idősebb bácsi is megfordult, és komor arccal, de őszinte érdeklődéssel a tekintetében néhány pillanatilag méregetett bennünket.

– Te hülye vagy? – förmedtem halkán Gyurira. – Hiszen ötvenhatban visszajöttek az urak! Akik sanyargatták a népet. Vissza akarták venni az addigi birtokaikat.

Gyuri arcán egy mosoly futott át. Aztán legyintett, és a téma a részéről le volt zárva.

Nem ez a beszélgetés volt az oka annak, hogy végül is lemondtam a teniszezésről, és visszakullogtam a vívócsarnokba. Miután az edző letett arról, hogy rövid időn belül megtanítsa a helyes fogásra, kiderült, hogy a labdát sem tudom visszaütni. Sőt nemhogy visszaütni: beleütni se tudok. Földobtam magam elé a zöld teniszlabdát, majd suhintottam egyet az ütővel. Jó, éles hangja volt, egyébire nem jutottam vele.

A harmadik alkalom után nem mentem többé. Az edző megüzent, hogy jobb is. Gyuri készséggel, hideg eleganciával átadta az üzenetet. Ő tényleg egy másik világhoz tartozott.

2.

A konyhai rádió nemcsak középhullámú sáv vételére volt alkalmas, hanem rövidhullámúéra is, mi több, volt rajta három kapcsoló, amelyekhez (akár a tévénél) be lehetett hangolni valamelyik rádióállomást, ilyenformán csatornaváltásnál nem kellett tekergetni a keresőgombot. Az öcsémnek és nekem nem is volt szabad hozzányúlunk, egyedül apámnak, aki olykor a hírek kellős közepén hirtelen nyomogatni kezdte a kapcsolókat, dacára annak, hogy a megszokott tiszta és szép hang helyett bántóan recsegett és sípolt a készülék.

Egyik este, vacsora közben annyira zavart már a hangszóróból süvöltő kakofónia, hogy indulatosan megkérdeztem apámat, miért váltott át ide, miért nem maradunk a jól bevált helyen.

– Azért, mert ezt a műsort csak itt lehet hallgatni.

Nem értettem: hogyhogy csak itt? S mi van a szokásos adótoronnyal? Lekapcsolták?

– Nem – apám elmosolyodott. – Nem kapcsolták le. De ez most máshonnét jön.

Tanácsstalanul néztem a hűtőszekrényen álló készülékre, és miközben haraptam a virslit és a kenyeret, igyekeztem jobban odafigyelni arra, amit hallok. Nem sokat értettem a dologból. Nemcsak azért, mert a bántó recsegésből csupán nagy erőfeszítések árán lehetett elkapni egy-egy mondatot, hanem mert az a rekedt, mégis indulatos férfihang különös dolgokról beszélt. A budapesti helyzetet ecsetelte, de nem úgy, ahogy a Kossuth rádió, hanem mintha egy másik országról volna szó. Annyit sikerült fölfognom a mondandójából, hogy a magyar hatóságok újabb olyan személyeket vettek őrizetbe, akik hallatni merészelték hangjukat a kommunista rezsim ellen, ám a nemzetközi tiltakozás hatására remélhető, hogy rövid időn belül lekerül kezükről a bilincs, és hazatérhetnek otthonaikba.

– Micsoda? – kérdeztem őszinte csodálkozással és teli szájjal.

Apám nem válaszolt: a mosogató fölé hajolt, és nagy lendülettel törölggett.

„A Kádár-kormányzat erőtlen és gyáva – folytatta az ismeretlen férfi. – Ahelyett, hogy vitába merne szállni a társadalmi és a gazdasági problémákat illetően, a rendszer amúgy is sajnálatosan kicsi, megfélemlített és elhallgattatott ellenzékét az első bírálattal fenyegető hangok hatására azonnal rácsok mögé veti.”

A férfi akkor elhallgatott, és a hazai adók jól ismert szignálja helyett azt mondta valaki:

– Itt a Szabad Európa Rádió, München.

– München?!

Apám végre elfordult a mosogatótól. Ismét csendes mosolyféle játszadozott a szája szélén:

– Onnét sugározzák. Meghallgatjuk, mit mond az ellenség.

Ugyanott folytatták, ahol abbahagyták a szignál előtt. Vagyis hogy Budapesten egymást érik a letartóztatások, amelyek ellen immáron a nemzetközi közvélemény is fölemeli a hangját, de még nem eléggé, szükséges tehát, hogy minél többek megismerjék a keserű tényeket arról, hogy majdnem harminc évvel a forradalom véres leverése után a Kádár-rezsim még mindig lábbal tiporja a szabadságot Magyarországon.

Döbbenetemben el is felejtettem megkérdezni, hogy miféle forradalomról van szó.

Utólag visszagondolva csodálom apám bátorságát, hogy éppen előttünk hallgatta azt az adót, amely számunkra végképp érthetetlen és ezért megdöbbentő dolgokról beszélt. Én például mindjárt elkönyveltem, hogy amit Münchenből sugároznak, az mind hazugság. Elvégre olyan, hogy az embereket csak úgy, büntett nélkül, pusztán

a gondolataik miatt letartóztatják és börtönbe vetik, nálunk utoljára a Horthy-rendszerben történt meg – éppenséggel pont a népért küzdő kommunistákkal. Az a világ azonban elmúlt, győzött a szocializmus, ahol ilyesmi nem fordulhat elő. Ma már mindenki szabad, az elnyomásnak vége, kizárt tehát, hogy azokat az embereket pusztán a semmiért tették rács mögé. Bizonyára igenis elkövettek valamit.

– Hát jó – mondta apám kesernyés mosollyal. – Ha te így gondold, akkor legyen így.

A Szabad Európát jobbára akkor hallgatta, amikor anyám ügyeletes orvosként a kórházban éjszakázott. Ennek semmi köze nem volt a politikához – anyámat egyszerűen zavarta a bántó recsegés. Ha valaki becsöngetett, apám rögvést elzárta a rádiót. Azt is a lelünkre kötötte, hogy az iskolában még véletlenül se említsük meg, mit hallottunk az előző este. Ő is csak azért hallgatta, mert kíváncsi volt rá, mit mond az ellenség rólunk nyugaton.

Természetesen első dolgom volt ezt Gyurinak elmesélni. Már túl voltunk a teniszkrachon, ám én továbbra is igyekeztem barátkozni vele, amit ő változatlanul a szokásos hűvös lekezelésével fogadott. Akárcsak a müncheni rádióadóról szóló bejelentésemet.

– Mi minden este ezt hallgatjuk – közölte fölényesen.

– Tegnap is hallottátok? – kérdeztem izgatottan. – Mármint hogy letartóztatások voltak...

– Hát persze. Mondjuk, most a szokásosnál is nehezebben lehetett hallani. Nagyon zavarták az adást. Az elvtársak nem akarják, hogy megtudjuk az igazságot.

Ez mindjárt két kérdést is fölvetett bennem: egyrészt, hogy miféle elvtársak, másrészt hogy kik zavartak.

– Hogyhogy kik? Hát a ruszkek. De az is lehet, hogy a magyarok.

E beszélgetésünknek is akadt fültanúja: Marika néni, a magyartanárnunk. Egy lépésre tőlünk, ugyancsak az emeleti korlátnak támaszkodva fogyasztotta tízórai vajjas zsömléjét. Mindeddig türelmesen hallgatta diskurzusunkat, ám ekkor felénk fordult, és elmagyarázta, hogy zavarásról szó nincs, egyszerűen az a helyzet, hogy azok, akik abban a rádióban beszélnek, idős emberek, ráadásul idegen nyelvi közegben élnek, így aztán két mondat között beletelik némi időbe kitalálniuk és magukban megfogalmazniuk, hogy mit is akarnak mondani.

Láttam Gyuri arcán az udvarias mosoly dacára a kételkedést, s nem is kellett csatlakoznom. Amikor megszólalt a szünet végét jelző csengő, és fölsorakoztunk a tanterem előtt, foghegyről még odavetette nekem:

– Hülyeség. Igenis zavarják az adást. Azt hiszik, hogy el lehet hallgattatni az igazságot.

Komorán, némán bölintottam, és egyszeriben az a bizonytalansággal járó érzetem támadt, miszerint minden addigi hitem ellenére egyre kevésbé értem a világot.

BORSI-KÁLMÁN BÉLA Busquets és Forlan

Az európai és dél-amerikai férfitársadalom zöme (sőt, gyaníthatóan mindinkább az afrikai is) két dologban hiszi abszolút tévedhetetlennek magát: azt vélelmezi, hogy „ért” a nőkhöz (hiszen mindegyiküket anya szülte, s elsőprő többségük a „szebbik nemhez” vonzódik), és szakértőnek gondolja magát a földkerekség valóban legizgalmasabb csapatjátékában, amelynek futball a neve.

Második tételünk persze *evidencia*, különben a négyévente rendezett világbajnokság mérkőzéseit nem bámulná kiguvadt szemmel több milliárd férfi – s egyre több nő is...

Nem kell viszont kifinomult focitudornak lenni ahhoz, hogy megállapítsuk: a 2010. június 11. és július 11. között – s első ízben a „fekete kontinensen” – rendezett XIX. Labdarúgó VB egyike volt a sportág másfél évszázados története legpocsecsébb tornájának.

Ám, noha mindegyik világbajnokság bővelkedik a meglepetésekben, s szinte sohasem az a csapat nyer, amelyet a szurkolók és a szakértők a legjobbnak tartanak, emlékezetem szerint még sohasem fordult elő, hogy ennyi világsztár mondjon sorozatban csődöt, mint ezen a nyáron: a gigerlis portugál Cristiano Ronaldo, a páncelszekrény méretű, dokkmunkás külsejű angol Wayne Rooney, a szintén brit karizmatikus Steven Gerrard meg az elegáns Frank Lampard (bár ez utóbbitól elvettek egy látványos – és fontos – gólt a többnyire ugyancsak gyatrán teljesítő játékezők) alig rúgott labdába, s ha mégis, abban semmi köszönet nem volt. De még az afrikai „fekete gyöngyszemek” (az elefántcsontparti Drogba és Kalou, valamint a kameruni Eto) sem csillogtak ezúttal, nekik is, ahogy a hajdani „népsportos” szlengben írták, csupán „felvillanásaik” voltak. És ha igazán őszinték akarunk lenni, nem hallgathatjuk el: az utóbbi évek két világszinten is letehetségesebb játékos: a brazil Kaká és az argentin Messi is igen messze volt legjobb formájától, mondhatni árnyéka volt korábbi önmagának... (Igaz, ehhez gyaníthatóan az is hozzájárult, hogy mindkét ’nagy csapat’ játékmódjára erősen rányomta bélyegét szövetségi kapitányai – Dunga és az ’isten’ Maradona – stílusa, személyisége. Az előbbi túl szürke és defenzív volt a világ talán legtechnikásabb s legötletesebb csapatának – elméleti – lehetőségeihez képest, míg a másik sajnos azt ’bizonyította’, hogy amilyen fantasztikus volt futballistaként, éppoly gyöngé, már-már szájalmas trénerként, stratégaként!)

Nem a világbajnokság értékelése a célom, csupán egy többrétű, nagyon pozitív – s rendkívül biztató! – fejleményre, s ezzel párhuzamosan egy másik (valószínű-

leg csupán kevesek által észlelt), szerfelett *negatív jelenségre* szeretném felhívni a figyelmet.

A némi optimizmusra okot adó tény, amely a „vált-szemű” futballguruknak és az alkalmi szurkolóknak egyaránt feltűnt, hármasszoros:

1. a világbajnokság vitathatatlanul legjobb játékos: egy harmincegy éves, arisztokratikus arcélű, dél-amerikai technikájú, de európai mentalitású csatár lett, az uruguayi Diego Forlan;

2. a leglátványosabb – ötletességre és kreativitásra alapozó – futballt két európai csapat mutatta fel: a fiatal – összetételében majdnem felerészben lengyel, török, ghánai, tunéziai származású spílereket integráló – német *Nationalelf*, mondhatni általános és nagyon kellemes meglepetésre; és a két évvel korábbi Európa-bajnok, s most végső győztes spanyol együttes – amelytől mindenki várta, sőt elvárta ezt!

Elvárta, s részben – de csak nagyon *kis részben!* – meg is kapta: a világbajnoki tróféával együtt! Ám a szellemes futball híveiben – bármennyire örültek is, hogy nem a holland „iparosok” nyerték a csapnivaló színvonalú döntőt – maradt valami kielégületlenség, nyomasztó hiányérzet! Ne kerteljünk: a *spanyol armada*, jóllehet a világ tetejére került, s végeredményben megérdemelten győzött, összehasonlíthatatlanul ötletlenebbül, egysíkban, már-már *sablonosan* játszott, mint két évvel ezelőtt!

Próbáljuk meg közösen megfejteni, hogy *miért*:

1. ez a csapat három (de inkább négy) poszton volt gyöngébb amannál. Egyik legnagyobb csillaga, a hosszú térdésrüléséből alig felgyógyult Fernando Torres végig formán kívül volt, úgyszólván alig akadt értékelhető megmozdulása. Ennél fogva éktársa, a különben kiválóan futballozó David Villa hamarabb felőrlődött egyedül, nem beszélve arról, hogy *így* számos taktikai variáció *elve* kiesett...

2. a spanyolok legfélelmetesebb fegyvere, a rövidpasszos, sokmozgásos, „labdaeldugós”, szellemes adogatásra alapozott *kreatív* csapatmunka már amiatt is akadozott, mert az együttesben különféle okok miatt „csupán” két játékmester (fazonszabász) maradt: a barcelonai Xavi Hernandez és Andrës Iniesta, holott két évvel ennek előtte még jobbára *négyen* voltak, David Silvával és Cesc Fabregas-szal kiegészülve. S valljuk ismét meg: a katalán tandem tagjai, bár most is „hozták magukat”, Dél-Afrikában jóval halványabbak voltak, mint az osztrák–svájci Európa-bajnokság évadján...

Tehát arra a kérdésre *kell* választ találnunk, hová tűnt Silva és (többnyire) Fabregas – s velük együtt a hispán csapat *kivételes kreativitása*? Ennek megértéséhez ki kell merevítanem egy jelenetet!

Immár sporttörténeti tény, hogy a spanyol válogatott a svájciak elleni nyitómérkőzést 1:0-ra elveszítette. De hogyan?

Úgy, ahogy futballnyelven mondják: majd „felbillent a pálya” – akkora fölényben futballoztak, a derék svájciak alig mentek át a felpályán – s mégis akár két góllal is nyerhettek volna... Sokan tudják, s magam is vallom: a futball (társas)lélektan is, ha az első helyzetek kimaradnak, elég ha csupán egyetlen kulcsjátékos bizonytalanodik el, máris „baj” lehet, mert a kishitűség ragadós, legközelebb a másik is hibázik, ami már láncreakciót indíthat el... A végén pedig az ellenfél szinte törvényszerűen „talál” egy gólt, valakiről rossz felé (helyre) pattan a labda – s a meccs „elmegy”...

S most forgassuk vissza a képzeletbeli videót (s persze a könyörtelenül múlt időt, hiszen ez is már „történelem!”): a második félidő elején, 0:0-ás állásnál, sok-sok kihagyott „ziccer” után egy jobb szélről belőtt/beadott labda az egyik svájci védőről a 16-os jobb oldalán őrizetlenül maradt David *Silva* elé perdült. Ahogy a focisták mondják: épp „kapásra” jött, ráadásul a „jobbik” (azaz a bal) lábára. *Silva* annak rendje és módja szerint „lendített” is, s valószínűleg szétrúgja a hálót, ha ... ha nem bukkan fel a döntő pillanatban mellette csapattársa – *Busquets* –, aki nagy igyekezetében oly közel jött hozzá, annyira *leszűkítette a teret*, hogy *Silva* technikailag nem tudta végigvinni a mozdulatsort, önhibáján kívül képtelen volt „leszorítani” a labdát – „ordító” helyzetben fölé bombázott... S az ellentámadásból a svájciak borzasztóan szerencsés, amolyan „mázlis” gólt rúgtak. *Silvát* kisvártatva lecserélték, a világbajnokság végéig talán ha tíz percet kapott az újabb „bizonyításra”, vagyis kimaradt a csapatból...

Ami engem illet, a fenti pár pillanatba sűrített jelenetsort *szimbolikusnak* tekintem. Aki bármilyen szinten is futballozott már, tudja, hogy a *csapaton* – akármelyik csapaton! – belül késhegyre menő versengés folyik, még a legjobb barátok között is. Hát még ha a *rivalisok* alkatilag, mentálisan s beidegződéseikben olyannyira *különböznek* egymástól, mint *Silva* és *Busquets*! A tét pedig nem egy vasárnapi haveri körben való „villantás”, hanem a világ egyik legjobb együttesében – a „kezdőcsapaton”! – kivívott/megőrzendő *hely*!

Nincs terem itt bővebben kifejteni, ezért csak néhány tőmondatban mondhatom el véleményemet: *Silva* szerintem nagyságrendekkel képzetesebb, ötletesebb, technikásabb, szellemesebb, vagyis *kreatívabb* futballista, mint az amúgy megbízható, jó labdaszerző s emberfogó *Sergio Busquets*, aki még életében nem rúgta el két alkalomnál többször húsz méternél messzebbre a labdát. Mindig a legkézenfekvőbb megoldást választotta: megszerezte (félreértés ne essék: ez sem kis dolog!), majd lepasszolta azt a legközelebb álló játékostársnak, rontsa el más, de ő sohasem... Vagyis, leegyszerűsítve: kettejük nagyon

diszkrétan lezajló (bár életre-halálra menő) párviadalában a *középszer* diadalmaskodott a *tehetség* felett.

Az előbb arról elmélkedtem, miként lehetséges, hogy a 2010-es VB-győztes csapat három-négy poszton gyöngébb a 2008-as Európa-bajnoknál. Ennyi „előkészítés” után most már kerek-perec leírhatom: végső soron *egyetlen* ember: *Busquets* – vagyis az *aura mediocritas* (arany középszer) győzelme – következtében.

Vegyük ismét lajstromba:

1. bántóan hiányzott a spanyol együttesből a honosított brazil *Marco Senna*, aki két évvel korábban az EB egyik kimagaslóan legjobb futballistája volt, s harmincegy évesen (lásd *Forlan*!) talán hasznára lehetett volna még csapatának. Mit gondolnak, ki szorította ki az utazó keretből? Eltalálták: *Busquets*!

2. Mint fentebb írtam, ugyancsak a Barcelona emberfogója miatt tért át a spanyol válogatott a két labdaszerzős játékmódra (korábban csak a baszk *Xavi Alonso* volt „vízhordó”), emiatt *Silva* korábban *stabil helye* rögvest megkérdőjeleződött, s *Fabregas*nak is csupán tehetségéhez méltatlan *epizód szerep* jutott. Vagyis *egyetlen*, az érdekérvényesítésben minden jel szerint verhetetlen (noha *objektive* futballistának csupán közepes képességű) játékos (*ember*) *térfoglalása* miatt (következtében *három* nála kvalitásosabb másik esett ki a versenyből: *Senna*, *Silva* és (részben) *Fabregas*... Mindez pedig, mint már volt róla szó, összességében a szellemesség, a kreativitás, az alkotóképesség kárára ment: a spanyol csapat észrevétlenül (?) eltolódott a *középszer* irányába. Igen, vethetik szememre mindazok, akik nem értenek egyet fejtegetéseimmel: de így is *nyert*! Persze, de milyen áron, milyen (latensen továbbra is meglévő) értékek rovására (s emberi sorsok feláldozásával)? – felelem erre én. Vagyis megítélésem szerint ezért *is* volt olyan pocsek az idei világbajnokság.

Szerencse, hogy *Diego Forlan*, a megtettesült *anti-Busquets* megdicsőülését immár senki sem vonhatja kétségbe, s nem is veheti el tőle, még talán a megrögzött „busquetsek” sem...

S ez az, ami, végül is, biztató. Biztató, talán még az évtizedek óta a bányabéka feneke alatt ücsörgő *magyar labdarúgás* szemszögéből is. De csak akkor, ha a honi futballban (és a magyar társadalomban) helyreáll végre a *dolgok természetes rendje*; nem feltétlenül szervezeti és intézményes értelemben, mert az egy kis odafigyeléssel, egy kis következetes szigorral, néhány gondosan kiporciózott pénzügyi injekcióval viszonylag könnyen és hamar megoldható. Jóval nehezebb lesz kigyomlálni, de legalább háttérbe szorítani a (magyar) „busquetsek” *hálózatát* (networkjét), amely a futballt (s napjaink „rendszerávtós” magyar társadalmát) keresztül-kasul átszövi, s minden szinten, mond-

hatni, minden szegmensében és sejtjében *domináns* (uralkodó) helyzetbe került. Lassan, fokozatosan, észrevétlenül.

Ez a hihetetlenül pusztító, alattomosan romboló folyamat a *futballban* voltaképpen már az 1954. július 4-i berni döntőben (esetleg már a májusi britek elleni 7:1-et közvetlenül megelőző méltatlan és igazságtalan pénzosztás¹) elkezdődött, *társadalomtörténetileg* pedig – erőteljes dualizmus kori, majd a két világháború közötti előzményekkel – az 1956 utáni megtorlásokat követő Kádár-kori konszolidáció idején, úgy 1962/63 körül hatalmasodott el. S *lényege* – újfent minden szinten – a XX. századi nemzet- és társadalomépítő kudarcainkból eredeztethető „össz-nemzeti” meghasonlással, általános elbizonytalanodással, értékviszálygal- és vesztéssel párhuzamosan – a magyar virtus, a kreativitásra, technikai-taktikai tudásra, szellemességre, váratlan megoldásokra épülő *magyar (dunai) iskola* fokozatos megsemmisítése volt. Talán mondanunk sem kell: a nemzeti jelleg, a magyar nemzeti öntudat, önkép, önazonosság a közszférában s az oktatásban történő fokozatos szétzúzásával, legalábbis alig jövátelhető módszeres irtásával együtt, csaknem egyidejűleg. Jóllehet Albertben, Göröcsben, s főként az idén április 9-én (pénteken) 65 évesen (stílszerűen: egy zuglói futballpályán) elhunyt Varga Zoltánban még mindez fölösen is megvolt. De nem hiányzott Tichyből, Mészölyből, Farkasból, Benéből és a többiekől sem... Mégsem érvényesülhetett igazán, egyfelől történelmileg, társadalomtörténetileg szervesen kódolt kiegyensúlyozatlanságunk, másfelől a Kádár-kor mindent egyneműsítő, az öröklött struktúrákat szétverni, nemzeti sajátosságainkat lejáratni igyekvő lélekromboló, polipszerű rendszere miatt és következtében.

S itt kell ismételtlen figyelmeztetnem a nosztalgiára (s a történelmi összefüggések összemosására és félremagyarázására) szerfölött fogékony magyar futballszakírókat (esetleg futballal „fertőzött” történészeket), hogy az utolsó számottevő és (papíron) esélyesnek vélelmezhető 1986-os „mexikói” csapat jobbjára csupán a nevében volt „magyar”. Stílusában, játékfelfogásában, mentalitásában – végső soron a a Kutas István által intézményesített közröhejbe fúló „mezeifutásos”, Cooper-tesztes *erőfutball* nyomdokain – inkább *holland import* volt, s nem a Puskás-féle *aranycsapat* által csaknem tökélyre fejlesztett dunai iskola egyenes ági (direkt) folytatója...

1 Ma már tudható, hogy nem sokkal a legendás londoni 6:3-as mérkőzés budapesti visszavágója előtt a kor viszonyaihoz képest igen nagy összegeket osztottak szét az aranycsapat játékosai között: Puskás és Bozsik az átlagnál négyszer többet (200 000 forintot), míg a három ex-ferencvárosi (Budai, Kocsis és Czibor) aránytalanul kevesebbet (mindössze 10 000-et) kapott. A dolog persze kipattant... Sokan tartják úgy, hogy ez az eset bontotta meg a csapategységet és mérgezte meg az addig kifogástalan bajtársi szellemet! Vö. *10-10 Czibor és Kocsis ért fel 1 Puskással? 19 sztori a XIX. világbajnokság előtt*, VI. rész Mártha Bence – toftem@hotmail.com

Megítélésem szerint ezért is vallott oly látványos, már-már tragikomikus kudarcot a szovjetek elleni emlékezetes nyitómeccsen (0:6!). Merthogy abban az egyébként szakmailag jól „összerakott”, gondosan kiválasztott együttesben is jóval több volt a „busquets”, mint a „forlan”, noha Détári, Dajka és a Nyilasi szerepét nála egy kicsit sablonosabban (ám technikailag tökéletesen) átvevő Bognár zsigereiben még érintetlen volt a valódi (klasszikus) magyar futballtudás, s magas szinten meg is valósíthatták volna, ha hagyják őket... Ám a fegyelmezett, szigorúan „emberfogásos” Mezei-séma eleve kevés lehetőséget adott a magyaros kreativitásra, a felkészülés pedig – már amennyi az elmúlt huszonhat év során kiszivárgott a magaslati edzőtáborozással kombinált hőségtesztekből meg a térszertaneműs étrendből – finoman szólva is *katasztrófális* volt...

Száz szónak is egy a vége: vissza kell(ene) térni a Bozsikék által világszínvonalon művelt magyar futballhagyományhoz! Társadalom- és politikátörténetileg pedig – megannyi felemásra sikeredett XX. századi *kísérletezgetés* (Horthy-rendszer, Rákosi és Kádár-féle „szocialista építés”, valamint „rendszerváltozás/változtatás”) után (s a sorozatos kudarcok tanulságait végre megszívvelve) – ugyancsak vissza kellene kanyarodni a francia mintákon nyugvó *európai polgárosodás* (polgári átalakulás) *magyar (hungarus) változatához*. Ahhoz a sok évszázados honi formációkra, rétegződésekre, mentális beidegződésekre alapozó, úgy 1910 körül tetőző *szerves fejlődéshez*, amelynek végterméke – ha akarjuk, ha nem – mi magunk vagyunk, félig nemes, félig (vagy alig) „polgárisodott” rétegek és egyének laza, szét-esett, kohézióját veszített alakatlan halmaza: önmagu(n)kkal és egymással meghasonlott „úriemberek” („úrhölgyek”).

Mindez egyszersmind a sokat emlegetett „magyar reneszánsz” záloga is. A futballban és a társadalomtörténetben egyaránt.

Ha nem így lesz, marad a múltba nézés és a ködévés: a „régiség” talmi idézgetése, felelősségáthárítás és bünbakkeresés: a csökevényes nemzetéválásért, a felemás (befejezetlen) polgárosodásért, az eltiport szabadságharcokért, Trianonért, az 1954. július 4-i berni vereségért s az 1986-os irapatúói vesszőfutásig... és így tovább.

S ez kies honunkban mindaddig tartani fog, amíg a „busquetsek” állítják össze a csapatokat, ők döntenek el, ki és hol játszik („játszhat-e” egyáltalán); mit tehet és mit nem.

Vagyis addig a (történelmi) pillanatig, amíg közös erővel véget nem vetünk a kis (nagy) *magyar kontraszelekcionak*. De ehhez óriási eltökéltség s emberfeletti erőfeszítések sorozata szükséges. Meg a számunkra meglehetősen szűken mért, zavartalan ’hasznos idő’, és nem utolsósorban: jó szerencse! S akkor (de csak akkor) a magyar társadalom és a magyar futball elindulhat fölfelé!

JUHÁSZ ATTILA

fehér

dermedéspont

egy kevés ezüst

*a kutyák csak rohannak tovább
szemünkbe fagy
az élettelen szél*

*kőmorzsalékon él a nap
szűkül az ég
elmosott fehér*

*fagyott bőrdarabokkal
takargat
a föld
s hasadt
öleről rendre ledob*

*kinek áldozzak
miféle istennek még
medvét gyermeket.*

*ki véd az istenektől
ki véd meg önmagamtól*

testmeleg

télre nyár nyárra tél

*szétomlanak a lassú hegyek
üres fennsíkon
irány nélkül
kalandoz a szél*

*kőtörmelékkal
mosakszanak
a fehér szemű
földlakók*

tél jön hosszú langymeleg

*fogatlan asszony dúdol
fekete pépet csokol szájába
a néma újszülött*

ROSONCZY-KOVÁCS MIHÁLY
**„Ablakomba besütött
 a holdvilág”**

**Az éneklésről és annak hiányáról Béres József
Szép Magyar ének című kötetét forgatva**

Egyetemi éveim kezdetén fél évig laktam egy albérletben Kulcsár István Barnával, egy vajdaszentiványi asztalos fiúval. Barni napi tíz órát dolgozott egy piliscsabai mesternél. Egyik héten arra lettem figyelmes, hogy esténként egy kisalakú kockás füzet fölött görnyed, és írogat valamit. Mikor végre megkérdeztem, naplót ír-e, azt felelte, hogy megpróbálja leírni az összes népdalt, amit ismer. Mint mondta, vagy ötszázat biztosan tud, de rögtön hozzátette, hogy ebben nincs semmi különös, mivel a falujában ezt mindenki elmondhatja magáról.

Mifelénk ez ritkaságnak számít, ezért is öröm kézbe venni Béres József daloskönyvét, a *Szép magyar éneket*. Béres Józsefnek – a rövid előszóból kiderül – hasonló indítéka volt, mint Kulcsár Barninak: „Összegyűjtöttem hát a számomra kedves dalokat, hogy megismerkedhesenek velük, és a kották alapján könnyen megtanulhassák, vagy ha tudják, akkor biztatást kapjanak arra, hogy minél többször énekeljék is.” A végén hozzát teszi: „Jó volna, ha minél többen és többen énekelnének! Szeretettel kívánom, használják igaz örömeikre ezt az én daloskönyvemet.”

Mielőtt azonban olvasóinkkal együtt kezünkbe vesszük a kötetet, tegyük föl a kérdést: miért van szükség ilyen énekgyűjteményekre? A válasz szomorúan egyszerű: nem tudunk énekelni. Erre vonatkozó tapasztalataim első kézből valók. Népzeneész hegedűsként gyakran mesélik velem, hogy bandámat olyan mulatságba hívják, ahol hamarosan kiderül: a népzenekarra csak mint vitézkötésre, a házigazda kulturális státuszszimbólumára van szükség. Amikor ugyanis megkérdezzük, melyik dalt játsszunk, a vendégek feszengve pillognak egymásra: „... Na, mondjatok már valamit...” (Itt jegyezzük meg: a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetében mintegy 200 000 népdalt őriznek.) Természetesen a jó primás feladata, hogy ő „adja be” a dalt, úgyhogy elkezdünk egyre közismertebb népdalokat, majd nótákat játszani, sokszor mindhiába. Aztán előbb-utóbb csak rátalálnak egyre, és lelkesen el is kezdik énekelni: „Az a szép, az a szép...” A zenekar megy utánuk (rég nem számít, hogy mit, csak énekeljünk legalább, közösen, hangosan). De a harmadik sornál ekkor is már csak a társaság negyed-

nek hangja hallatszik, majd az is elhalkul. Mentőövként a Kossuth-nótát szoktam „bedobni.” Föl is csillannak a szemek, felharsan a dal, szinte már érzi az ember, hogy tényleg toborozzák az új regimentet Kossuthnak, de mire a kalapjára esne az eső, már csak hírmondónak maradnak néhányan. Még páran megpróbálkoznak az „acsitárihegyekalattal” vagy a „marosszékikerekdővel”, az „általmennékénatiszánladikonnal”, egy-egy operettrészlettel, majd a házigazda megkér, hogy muzsikáljunk valamit a háttérben, amit szeretünk, de ehetnénk is már végre egyet nyugodtan. Tanulságos volna elmenni egy román, cigány, szerb, bolgár, horvát, macedón vagy szlovák mulatságba...

Igazságtalanság volna a fenti mulatozóknak szemrehányást tenni, sőt. Örülhetünk, hogy egyáltalán élő zenét szeretnének hallani, és lehet, a következő alkalommal már eszükbe jut egy-egy népdal vagy nóta, amit még valamikor régen hallottak a szüleiktől, nagyszüleiktől.

Nem őket kell okolni, hiszen nem is lehet mást elvárni ott, ahol az egyik közszolgálati rádióban egy moldvai csángókról szóló hosszú délelőtti műsorban a szerkesztőnek nem zavarja a fülét, hogy amerikai slágereket válogat a magyarfalusi nénikkel készített riportok közé. Ott, ahol az általános iskolákban és gimnáziumokban egyre kevesebbet énekelnek a heti egy énekórán (érthető, hogy az általános műveltséghez hozzátartozik Robert Schumann életműve, de miért nem kell ismerni Lajtha László vagy Martin György munkásságát, a bonchidai táncrendet vagy néhány kalotaszegi primás nevét és muzsikáját?)

Azt is érdemes megemlíteni, országunk Európában talán abban is egyedülálló, hogy nem lehet zenélni, énekelni a kocsmákban. Többször előfordult, hogy – jóllehet, az egész helyiség velünk mulatott – a kocsmáros, hiába engedte meg korábban, mégis leállította a zenét. Arra hivatkozott, hogy a másik teremben nem lehet hallani „normálisan” a zenegépet, amelyből éppen belsőphiladelphiai rap muzsika szólt. Egészen friss élményem, hogy a nagyhírű Falk Miksa utcai Tokaji Borozóban a zeneakadémista népzeneész lányokat utasította rendre a főnökasszony, amikor énekeltek. „Itt nem szabad énekelni, csak beszélgetni” – mondta.

Az énekelni-nemtudás kérdése sokrétű, s ez a rövid írás nem alkalmas arra, hogy a részletekre kitérjünk. Az azonban kijelenthető: nem ismerjük zenei hagyományainkat... És ami nagyobb baj: nem énekelünk.

Pedig igény van az énekre. Barátaimmal legénybúcsúink egy részét Budapest utcáit járva töltjük; énekelünk és táncolunk, mindezt többtagú vonószenekar kíséretében. Ilyenkor a BKV teljes utazóközönsége velünk mulat, kurjongat, éljenez, sokan velünk jönnek

tovább, miután leszálltunk. Legtöbbször a sofőrtársadalom tagjai is kitesznek magukért. Egyszer a hangosbmondón szólt hozzánk a vezető: „Jó mulatást!”, de rendőrautó hangszórója is üdvözölt már minket: „Szer-vusz-tok!” kiáltással.

Nemrégén éjszakai járaton utaztam egy ismeretlen társasággal, amelynek tagjai, miután látták a nálam lévő hegedűt és harmonikát, megkértek, hogy zenéljek nekik. Apránként az összes utas odagyült körénk. Egyszer csak a vezető leállítja a motort, nyílik a fülkeajtó. Én már készülök elrakni a hegedűt és megköszönni neki, hogy eddig is türelmes volt. Ő viszont legnagyobb elképedésemre az előttem heverő harmonikára mutat: „Szabad a hangszert?” Meglepetten bólintok, mire ő nyakába veszi, majd megkérdezi „C-dúr mehet?” Egy pillanat múlva már újra a zenéé a főszerep. Az emberek énekelnek, mi pedig a sofőrrel kísérjük őket.

Ezeket a példákat azért említettem, hogy személyes élményeimmel támasszam alá: igenis, a magyar emberek szeretnek, szeretnének énekelni, és énekelve nemesen mulatni. Azonban az ötvenes-hatvanas évek nemzedéke nem tanulta meg szülei énekeit. (Hogy miért nem, arra válaszként el lehetne olvasni egy huszadik századi magyar történelemről szóló tankönyvet). Ebből következően szinte magától értetődő, hogy nem tudta fiainak, lányainak továbbadni a népdalt. Ezt a hiányt most még lehet pótolni. És ebben segít Béres József *Szép magyar ének* című gyűjteménye.

A keménykötésű, duplabilag, finom papírra nyomott könyvben hozzáteljesen félezer dalt találunk a következő öt nagy csoportba gyűjtve: gyermekdalok, népdalok, népies dalok, XIX–XX. századi zeneszerzői dalok és hazafias énekek, valamint szent énekek. Ezek a kategóriák aztán további alcsoportokra bomlanak. A felépítés világosan látszik a könyv elején található tartalomjegyzékből, de tájékozódásunkat egy betűrendes mutató is segíti „felhasználóbarát” módon (pl.: Tinódi leghíresebb művét keresve *Egri históriának summája* és *Summáját írom Eger várának* címek alatt is eligazítást kapunk a XVI–XVIII. századi történelmi dalok és virágénekek alfejezet 343. oldalára).

Az egyes dalok első versszaka az alapdallam hangjegylejegyzésével együtt található (néhány helyen a díszítésekkel és hajlításokkal együtt), majd a további versszakok következnek. A kottákban Béres nem a tudományos életben elfogadott egy b-s előjegyzést használja, hanem mindig az adott énekhez kényelmes hangnemet javasol.

A gyűjtemény külön értéke a lejegyzést követő ismertető, amely (a dalcímekhez hasonlóan) angol nyelven is olvasható. Ezekben az ismertetőkből a szerző

kitér a dalok keletkezéstörténetére, a hozzájuk kapcsolódó népszokásokra, utal a feldolgozóikra, valamint az énekléshez kapcsolódó gyakorlati tanácsokkal is ellátja az olvasót. Ezekre mutatunk most néhány példát:

Az „II. 4. Egyéb népdalok” kategóriában találjuk az *Erdő, erdő, de magos a teteje* című Beleznában gyűjtött népdalt. Az ehhez kapcsolt megjegyzés jól illusztrálja a gyűjtemény igényességét: „Feldolgozója: Bartók Béla *Mikrokozmosz* (zongoramuzsika a kezdet kezdetétől 1932–1939) V. 127. Bartók feldolgozásának az *Új magyar népdal* címet adta, ami – ha tudományos megfogalmazásra lett volna szükség – így hangzott volna: új stílusú magyar népdal. A XIX. század második felében kialakult ún. új stílust Bartók különítette el népzeneinken belül, s legfőbb jellemzőjéül a visszatérést jelölte meg: az első dallamsor visszatér az utolsóban. Ami ezúttal őt a dallamban megragadhatta, az az új és régi ötvöződése: a dallam szerkezete a lehető legújabb, hangneme viszont a régire jellemző, még a honfoglalás előtti évszázadokból magunkkal hozott tiszta pentaton.”

Ezekből az ismertetőkből megtudjuk például, hogy a *Fel nagy örömré, ma született* karácsonyi ének szövegét és dallamát is (!) Gárdonyi Géza szerezte. Az *Ettem szőlőt, most érik* kezdetű népdallal kapcsolatban a szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy „... a szőlőtermés védelme a lányok dolga volt, amihez lármát csaptak, ebből a dalok, párosítók sem hiányoztak”. A betyár Bogár Imréről pedig közli, hogy „Bogár Szabó Imrét 1862 nyarán, húszéves korában fogták el, állították rögtönítélő bíróság elé és végezték ki”.

Béres az énekléssel kapcsolatban gyakorlati tanácsokkal is szolgál, például a *Réten, réten, sej, a kassai réten* kezdetű dalhoz: „A szokatlanul széles hangterjedelem miatt – ha a hangmagasságot nem kellő gondossággal választják meg – a két középső sor első ütemét sokan egy oktávval mélyebbre helyezve éneklék. Ezt a rendkívül csúnya megoldást feltétlenül kerülni kell.” Kár, hogy a megjegyzések után nincsen pontosítva a forrás, bár a könyv végén található részletes irodalomjegyzék alapján meg lehet találni.

Külön figyelmet érdemel a gyűjtemény szent énekeket bemutató része és a hozzájuk kapcsolódó ismertető. A majd másfélszáz énekben találunk gregorián dallamokat (pl.: *Te Deum*) az egyházi év különböző ünnepeihez kapcsolódó énekeket (a karácsonyi rész különösen gazdag), Máriaénekeket (*Üdvözítőnk édesanyja*), különböző napszakban imádságként énekelhető (*A fényes nap immár elnyugodott*) és felekezeti, köztük görög katolikus énekeket (a görög katolikus énekek esetében külön szakértő segítette Béres munkáját: Bubnó Tamás, a téma egyik legismertebb hazai tekintélye).

A legterjedelmesebb rész természetesen a népdaloké, mintegy kétszázötven dallammal. A *Kelj fel gazda, kelj fel* regőléstől kezdve itt találjuk a Csíkmenaságban gyűjtött pentaton *Röpülj, madár; röpjülj*-höz hasonló régi népdalokon át az olyan új stílusúakat, mint az *Ez a gőzös most van indulóba*. Ez a rész főleg kismagyarországi dallamokat közöl, de mások mellett találunk csíki, székelyföldi és moldvai dalokat is benne. Nemcsak azok számára érdekes ez a gyűjtemény, akik még nem ismernek sok éneket, de „rutinos táncázásoknak” és népdaléneklőknek is, hiszen számos szövegváltozatot és kevésbé ismert dallamváltozatot találunk benne. Elsőre példa a *Körösfői kertek alatt* ismert dalhoz kapcsolt kevésbé ismert változat:

*Azt gondoltam míg a világ
Mindig ég a gyertyavilág
Sej, haj, de már látom, hogy elalszik
Rám a világ is haragszik*

Kevésbé ismert dallamváltozatra jó példa a Szentegyházásfaluból közölt *Az oláhok, az oláhok facipőbe* járnak kezdetű népdal, amelyben a harmadik sor első fele teljes egészében különbözik a megszokott dunántúli változattól.

Személyesen legkedvesebb tájegységem, Kalotaszeg dallamainak nagyobb számát hiányoltam a kötetből, és remélem, minél többen fogunk belőle hiányolni minél több dallamot. Ez azt jelentené ugyanis, hogy sokan sok népdalt ismerünk. Béres József a maga legkedvesebb dalait osztotta meg velünk. Ezek bizonyára különbözőek azoktól, amelyeket Kulcsár István Barna írt le a kis kockás füzetébe, vagy azoktól, amelyeket bárki más jegyezne le. Bizom benne, hogy példájuk nyomán lesznek, akik kedvet éreznek, hogy megosszák szeretett dalaikat másokkal, és egyszer majd úgy sorakoznak az ilyen jellegű gyűjtemények a polcokon, mint a szakácskönyvek. Addig is forgassuk Béres János *Szép magyar énekét*, és primásként csatlakozva hozzá azt kívánom, énekeljünk minél többet, hogy a zenekarok még hajnali ötre se jussanak dalaink végére. És akkor egyszer talán megérjük, hogy középiskoláinkban ismerni fogják Martin György és Neti Sanyi bácsi nevét, a kocsmákban lehet énekelni, és egyszer talán azt is, hogy a válogatott focistái győztes gól után kalotaszegi legényest járnak a szögletzászlónál.

(Béres József: *Szép magyar ének – Fine Hungarian Song*; Akovita Kft., 2009, második kiadás 2010)

[*Sír az Isten Báránya...*]

*„Sír az Isten Báránya, van, aki őt sajnálja.
Bűneinket siratja, Szűz Anya így ringatja:
Áj, áj, áj, Jézus, aludjál!*

*Ne sírj, gyönyörűségem, ki vagyon ékességem.
Szép bölcsődalt zengenek a mennyei seregek,
A, a, a, lelkem sugara.*

*Jaj de kemény a jászol, kislel, jaj de fázol!
Tél ellen itt nincs bástya, csak Szent József palástja,
Áj, áj, áj, Jézus, aludjál!”*

(Vitnyéd, gyűjtő: Volly István, 1924)

CZAKÓ GÁBOR
**A látás logikája,
 avagy a szem esze...**

A 34. zsoltárban olvassuk: „*Ízleljétek és lássátok, mily jóságos az Úr!*” Az Úr jóságát kóstoljuk a szemünkkel? Nem képzavar ez? Ízlelni a nyelvünkkel szoktunk, a száunkkal, a látás a szemünk dolga! Igen érdekes, hogy az angolban a *‘képzavar’* fogalma sem létezik, úgy lát-szik, hogy a mostani egyes számú világnyelv már kevésbé lát képekben, így számára azok zavara sem *‘szembeszökő’*. A magyar viszont továbbra is láttató nyelv – az angol pidginizáló hatása ellenére is. Nyilván ez az oka annak, hogy a *‘szem’*, *‘lát’*, *‘néz’*, *‘figyel’*, *‘fűrészlik’*, *‘les’* stb. vagy éppen a *‘sötét’*, a *‘világos’*, a *‘vak’* és a *‘homályos’* szavaknak mély, szellemi jelentése van. Persze más nyelvekben is. Hogy éppen angol példával éljek, az *‘I see’* jelentése *‘értem’*, szó szerint pedig: *‘én világos’*. *Világos* az összefüggés? A látáshoz világosság kell, ezért igen sok nyelvben *‘megvilágítják’* a nehezen érthető Európától Kínáig: *‘to light’*–*‘suoming’*. Mi, magyarok, sajátos mód, anyanyelvünkben érezzük a tisztázó erőt, ezért *‘magyarázunk’*.¹

*

A zsoltárok keletkezésének idejében,² a hagyományos, másképpen a tradicionális fölfogás szerint az emberiség nemcsak a fizikai, hanem a metafizikai világot is lakta. Hamvas Béla összefoglalásában a *‘clairvoyance’*, magyarul a tisztánlátás, az „őskor”,³ a körülbelül Kr. e. VI. század körül, Püthagorasz, Zarathusztra, Buddha idejében lezárult korszak alapvető megismerési módja volt. Az őskor embere kevesebbet okoskodott, többet nézett, és *‘látta a kinyilatkoztatást.’* A látás *‘tanulhatatlan, az éberséggel jár. Belőle ered a tudás. A látás logikája az analógiás gondolkodás.’* Vagy látom a lét összefüggéseit, vagy nem. Ennek tanúi *‘tulajdonképpen’*, *‘hasonlóképpen’*, *‘másképpen’* stb. szavaink, melyek alapja a *‘képpen’*, annak pedig a *‘kép’*. A *‘kép’* a magyarban több az *‘ábránál’*: a megvalósításnak is szava: *‘képes’*, *‘képzés’*, *‘képvisel’*, stb.⁴

Az *éberség* a látás-gondolkodás kulcsfogalma. Az Evangéliumban tizennégyyszer szerepel, leginkább

Jézus fölszólításaként: *‘Legyetek éberek!’* Vagyis legyünk készek Isten szavát mindenkor meghallani és befogadni. Úgyis mondhatjuk, hogy legyünk híd Föld és Ég között.

„Éber” szavunk jelentését a hunfalvysta TESZ⁵ az *‘éber’* szócikknél adja. Elvonásnak véli és ismeretlen eredetűnek tartja, s elveti, hogy a *‘virrad’*, *‘virraszt’*-tal kapcsolatos volna. A CzF⁶ szerint *‘Eredetére nézve egyiknek látszik vir vagy virr gyökkel, ezekben: virad, viraszt stb. t. i. az i hang helyet cserélvén, vagy középről előre nyomulván, lesz: ivr v. évr v. ébr; a minthogy régebben mindig ez vala a tőszó, például ezekben: ébr-en, ébr-ed, ébr-eszt, és csak újabb időben keletkezett az önálló éber alak; ha már vir gyökből az r betűt mint képzőt elvonjuk, marad: vi, melynek a főtebbiekkel szinte rokon értelme van a magyar vi-gy-áz, latin vi-gil, vi-det stb. szókban.’*

Egyébiránt azt is vélhetjük, hogy eredetileg ember vala, azon ém gyöktől, melynek származékai émik = *virraszt, émett, virrasztó, vigyázó állapotban levő.’*

A *‘vir’* gyöke a *‘virág’*, *‘virít’*, *‘villog’*, *‘világos’*, *‘világ’* stb. szócsaládnak, mely nemcsak hatalmas, de igen mély értelműen mutatja a világ és a világosság egységét. A *világ* teremtésekor elhangzó első mondat: *‘Legyen világosság!’* (Ter 1,3)

A CzF által szóba hozott elavult *‘émik’* igénk, egy gyökű az *‘emel’*, *‘émelyeggel’*, vagyis alapértelménye az emelkedés: az éberség szellemi értelemben emelkedett lelkiállapot.

Hamvas szerint az éberség a clairvoyance-szal együtt a kinyilatkoztatásra irányul és ugyancsak tanulhatatlan. Ám az éberség, mint készség, bizonyos értelemben fejleszhető és állandóan karbantartandó. *‘Meg kell tanulni magunkat a látszattal nem összetéveszteni, ugyanakkor a valósággal azonosítani.’* Ilyképpen valósul meg *‘a lélek ellenállhatatlan kapcsolódása mindahhoz, ami lélek, vagyis szeretet; ugyanakkor minden káprázat elutasítása; a lét legmagasabb intenzitása, világossága; formái: mámor, álm, humor.’* Gyakorlatai az ima, a szemlélődés, az aszkézis, a jógák.

A *‘szemlélődés’* a misztikusok, vagy egyáltalán az elmélyült emberek imaformája, melyhez hozzátartozik a szavakon túl szent látványoknak, pl. Jézus életeseményeinek a földézése, mintegy átélése. Gyakran megeskik, hogy a szemlélt tapasztalás akkora erővel *‘képlik meg’* = realizálódik az illetőben, hogy megjelennek rajta Krisztus

1 A németek *‘deuten’* igéjüket *‘magyaráz’* értelemben ma már ritkán használják.

2 A legrégebbi zsoltár, a 90. szerzője Mózes, (kb. Kr. e. 1280–1160) sokat Dávid királynak (kb. Kr. e. 1010–970.) tulajdonítanak, az utolsók a babiloni fogság idején (Kr. e. 597–536) keletkeztek.

3 Hamvas Béla kifejezése.

4 Bővebben l.: Cz. G.: Beavatás a magyar észjárásba, CzSimon Könyvek, Bp, 2009.

5 A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, főszerk.: Benkő Loránd, Akadémiai Kiadó, Bp. 1967–1976.

6 Czuczor Gergely–Fogarasi János: A magyar nyelv szótára, Emich Gusztáv magyar akadémiai nyomdászánál, Pest, 1862–1874.

sebei, mint Assisi szent Ferencen, vagy a múlt században Konnersreuthi Neumann Terézen és szent Pió atyán.

*

Nyelvédesanyánk a látás logikáját követi, mert *'tisztánlátó'*. Soroljuk idevágó szavait és kifejezéseit: *'lényeglátó'*, *'látnok'*, *'látomás'*: a természetfölötti érzékelése! A köznapi életben is mondjuk: *'fölnyílt a szeme'*. *'Kinyílt a csipája'*. A *'látóhatár'* a szellemi befogadóképesség körét jelenti. *'Belátó'*, aki mélyen megérti mások *'szempontjait'*, a *'látó ember'* misztikus, aki a testi szemek elől rejtettet érzékeli. Az *'éleslátó'* nem a távcsövet pipálja le, hanem *'átlát'* a hamisságon, a csalóka *'látszaton'*, ami csak *'jól néz ki'*, de belül romlott, vagy éppen üres. A *'látszat'* kapcsán figyelmezzünk arra, hogy az érzékelések közül egyedül a hamis látványra van külön szavunk, a hamis ízre, hangra, szagra nincs. A *'vesébe látó'* nem egészségügyi dolgozó, röntgen- vagy ultrahangkészülék-kezelő, hanem olyan ember, aki előtt lehetetlen elrejtteni az igazságot. Az ókori Mezopotámia és a Biblia szóhasználatában Isten információgyűjtés helyett *'belelát a szívekbe és a vesékbe.'*

*

A régi jósek az áldozati állatok belső részeiből, köztük a veséből igyekeztek kiolvasni az istenek üzenetét. Vagy inkább *'kifigyelni'*, miként ma is mondjuk arra, aki *'kifürkészi'*, *'kilesi'* a másik ember titkát. Például egy ártatlannak tetsző *'látogatás'* értelme nem holmi pillantás, hanem testi jelenlét, amikor *'szemtől-szembe'* kerülünk. A *'szem'* itt a találkozás irányát, fölületét és teljességét jelenti. Bibliai szólásunk szerint a *'szem a lélek tükre.'* Tudvalévően a *'lélek'* személyt is jelent. *'A 'személy' eredeti jelentése a szemről nevezett ábrázat, kép, alak'* – írja a Czuczor–Fogarasi Szótár. A *'szemtelen'* *'arcátlant'*, durvábban *'pofátlant'* jelent, aki az emberi mérték alatt él. Azaz a *'szem'*, a *'látogatás'* és a *'látás'* analógiás egységbe tartozik magával az *'emberrel'*.

*

Szemünkkel *'tekingetünk'* erre-arra, futólagosan és nagyjából, ám amikor *'áttekintjük'* a helyzetet, akkor az összes részletre *'tekintettel vagyunk'*, vagyis mindet mérlegeljük – értelmünkkel. *'Tekintélyesnek'* és *'tekintetesnek'* hívjuk azt a fontos embert, akire föltekintünk. *'Tetszik'* igénk az elavult *'tetik'* = néz maradéka. *'Tünik'* igénk egyszerre jelent gyors, fölbukkanó s máris elenyésző jelenséget, és ennek látását. Innen a *'tünemény'*, *'tünde'*, *'tündér'*, *'tündöklő'* stb. szóbokrunk.

7 *'Szám'* szavunkról, a püthagorasi alapszámokról és ezek geometriai összefüggéséről bőven írtam *Beavatás a magyar észjárásba* című könyvem *A magyar nyelv lelkéről* című fejezetében (Czakó, 2009, 104–124.).

Igen érdekes a *'szemérem'* szó! A mai hivatalos álláspont nem ismeri eredetét. A Czuczor–Fogarasi Szótár szerint *'E szónak gyöke a látérzékeny jelentő szem, mely a szégyenérzetnek mintegy székhelye, és tükre, midőn erkölcsileg megilletődve lehunyorodik. Innen a szemtelen és szemérmetlen legközelebbi rokonok. (...) Néhány példa házi föladatnak: 'Nézd' meg az anyját, vedd el a lányát! Hogy néz ki? Jól kinéz! Szemmel ver, szemtelen.'*

*

Jézus mondja: *'A test világa a szem. Ha szemed ép, egész tested világos lesz. De ha szemed rossz, sötét lesz egész tested. Ha tehát a világosság benned sötétség, mekkora lesz maga a sötétség?'* (Mt 6,22–23) Jézus a benső világosságról és sötétségről beszél. A *'rossz'* értelme itt gonosz; a korabeli zsidóság szerint ugyanis a *'rossz szem'* irigységet, álnokságot, rosszakaratot jelent, a *'sötétség'* pedig az Istentől való távolságot.

Magyarul is így van: aki *'rossz szemmel'* néz felebarátjára, az sötétséget terjeszt, saját benső sötétségével fertőzi a világot. Csak *'jó szemmel'* lehet a valóságot *'ízlelni és látni.'*

A legmélyebb látáshoz a testi szem kevés, ezért volt vak a jós Teiresziasz és Iustitia, az Igazság istennője, aki kendőt is viselt a szemén. Pál apostol az Igazság megismerését Krisztustól kapott vaksággal kezdte. Az igazi látók nem járnak moziba...

A köznapi szóhasználatban a *'sötét alak'* rossz, erkölcsi világosság nélküli embert jelent, a *'sötétség'* ostobaságot: *'Sötét vagyok, akár a szilvaiz'* – mondta magára Sárrika, a néhai széki takarító asszony.

*

Leszögezhetjük, hogy a *'szem'* és a *'látás'* körébe tartozó jelentések egy igen ősi szemléletnek, az analógiás gondolkodásnak, a látás-logikának a sok ezer éves emlékei nyelvünkben és gondolkodásunkban. Itt bemutatott nyelvregészeti leleteinkről csak annyit állíthatunk erős bizonyossággal, hogy egy magas kultúra tanúi, és összefüggnek az „őskori” analógiás gondolkodásnak a magyarban bőséggel kimutatható hagyatékával, köztük a minőségi, ún. püthagorasi számtudomány máig eleven jelenlétével. Már csak azért is, mert egyazon kor, egyazon gondolkodásmód egybevágó megnyilvánulásai.⁷

Az adatok tehát ismét szaporodtak, de egyelőre nem állnak rendelkezésre olyan tények, amelyek legalább erős valószínűséggel szolgálnának arra nézve, hogy hol, mikor, mi módon tettünk szert ezekre a kincsekre.

*

A látás a teljes megismerés módja. Mivel látunk? A róka Saint Exupéry *Kis herceg* című könyvében így vélekedik: *'Jól csak a szívével lát az ember!'*

LÁSZLÓ NOÉMI

Egy szó

*Kimondanám, ha nem tudnám: utána
csikorgó gépezet darálja fel
mindazt, mi vagy, voltál, leszel,
mindazt, mi lenni együtt érdemes –
ha megszűnik a lárma.*

*Kimondanám, ha nem látnám kegyetlen,
húsunkba mélyedő, égő vasát
a szónak, kampóival át meg át
szakított, hulló szárnyaink, jövőnk,
s hogy jaj, mit tettem!*

*Pedig e szó a közös párna íve,
megosztott étel, ital zamata,
az, hogy zuhanni is van már hova,
fény és erő és álmodó sötét
testünk alá terítve.*

*Pedig e szó légzésem, érverésem,
az óra hangja, áldott logikám,
hiszen ha létezel, rááll a szám
e szóra, s helyrekattan a világ –
s nem mondom mégsem.*

*Nem mondom, mert veszettül vágyom arra,
hogy karikába fonjam ezt a szót
lényed körül, míg nem mozgathatod
se tagjaid, se lelked nélkülem,
csak ülsz, belém takarva.*

*Nem mondom, így süt minden pórusomból
ahányszor gondolok rád, ez a szó,
e kimondatlanul gondolható,
gondban, örömben, kétségek között –
mint aki eget kóstol.*

Hányféle lehet a vers?

Beszélgetés László Noémivel

A Kolozsváron született László Noémi pályája az Előretolt Helyőrség körével együtt, a forradalom után indult. Költészetére a musica poesis éppúgy jellemző, mint a mesterségbeli tudás, a kiváló formaérzék és a játékosság. Poétikája a klasszikus hagyományokban gyökerezik. Költői teljesítményét számos díjjal ismerték el, 2010-ben József Attila-díjjal tüntették ki, s ugyanebben az évben, novemberben, a marosvásárhelyi könyvvásáron *Labdarózsa* című kötete Szép Könyv-díjat kapott.

– „Álom küszöbén / ül a vers / és ébrenléttel ámit” – írod első kötetedben. *Költőien lakozik-e László Noémi, kérdezhetném? Élhető-e költőien az élet?*

– Folyamatosan nem. Legalábbis nem teljesen. Ez valószínűleg az életkortól, élethelyzettől is függ. Tekintve, hogy nem mindenki kerül Lord Byron helyébe, a körülményei által meghatározott, nyomorult halandó számára bizony elég bonyolult költőien lakozni. Ám ettől függetlenül vannak pillanatok, napok, akár hetek is, amikor mintha úrutazásra mehetne az ember, amikor tágulhat az idő és a tér, és ennek köszönhetően előtérbe kerülhetnek olyan képek, élmények, vonatkozások, amelyek a hétköznapi sodrásában egyébként elvesznek, és amelyek a költőien-lakozás tartozékai. Igaz, hajlamos vagyok végletekben gondolkodni, de még ennek tudatában is azt mondom, hogy a költőien lakozás, illetve a szociálisan integrált lakozás kizárja egymást. Így, aki költőien lakozik, azt kockáztatja, hogy mint Hölderlint, fölküldik – esetleg joggal – valami elhagyott toronyba. Bár ez is biztosan divatjamúlt gondolatnak tűnik most, amikor a költőien lakozás is mintha darabjaira hullt volna szét. Talán ez is eurokonform, de mindenképpen konform lett, mert mintha oly nevelésesen kevés múltna már egy költeményen – értem ezen

azt, hogy ha például Petőfi most állna ki a Nemzeti Múzeum lépcsőjére, könnyen elképzelhető, hogy kinevetnék. Esetleg beszállítanák. A vers képtelen tagjait lefűrészelni és fölgyújtani sem tudja magát, úgyhogy manapság elég távol esik a szenzációtól. Pedig a költőien lakozás fantasztikus dolog. És hogyan lakozhatna költőien valaki, amikor a folyóirat, amely a verseit közli, elvárja, hogy a költő érték számlát adjon? De minimum adózon és nyugdíjárulékot fizessen. Egy ügybuzgó, alkalmazkodó költőnek elég nehéz szárnyalnia.

– *Szívesebben lettél volna más korban költő?*

– Erre a kérdésre nem könnyű válaszolni, hiszen még ha vannak is információink arról, milyen lehetett más korban költőnek lenni, azt érdemben valószínűleg csak maguk az érintettek tudták. Úgy gondolom, minden korban megvoltak a költői lét negatív és pozitív hozadékai, és ha a különböző korokat összehasonlítjuk, akkor ezek eredője nagyjából ugyanakkora. Azt hiszem, költőnek lenni – legalábbis az európai társadalomban – úgy, hogy az embernek közben nincs valamiféle más, szociálisan elismert státusza – például nem arisztokrata, nem egyetemi tanár, nem orvos, nem jegyző, nem főszerkesztő –, szinte majdnem minden történelmi korban egyrészt

regényes dolog, másrészt istencsapása. És bár van az egésznek egyfajta romantikus aurája, talán még valamiféle homályosan felfogott sztárjellege, népszerűsége is, ezt egyre inkább csak a magukat költőnek nevezők érzik igazán. Nem lehet az ember csak úgy szimplán költő. A költészet csak valamiféle hobbi, műveltségünk mutatója, szépérzékünk fokmérője, érzékenységünk bizonyítéka vagy hasonló. Hiszen sokszor, sok helyen volt szokás különféle érzelmeket versben elzengeni, foglalkozástól függetlenül – ám az az igazság, hogy a „költészet”, úgy értem: az idea nem valami mellékes kacsakaringó, nem szemet gyönyörködtető dísz az ember porköpenyén, hanem valami elevenbe vágó. Igazi költő csak az, aki arra áldozza mindenét – és nem azért, mert úgy akarja, hanem azért, mert nem tehet mást –, hogy az életéből és a nyelvből a lehető legtöbbet kihozza. Persze vannak káprázatos tehetségek, akik komolyabb elfoglaltság mellett félkézzel ontják a jobbnál jobb verseket, ez azonban még nem költészet. Úgy gondolom, a költő életműve nem csupán verseinek gyűjteménye, hanem az is, ahogyan az életét éli. Nem választanám el a teremtményt a teremtőtől.

– *Úgy látom, hogy csak az tud ma szárnyalni, akinek van bátorsága legyőzni az ellenállást, sikerül len-*

„Egyévesen”

dületet vennie és elrugaskodnia. A tehetség, a szorgalom csak egy része annak, amitől kiteljesedhet egy költői pálya.

– Vérbeli költőnek lenni, olyan-
nak, akiről kortársai és az utókor
egyaránt elismeri, hogy „igazi”
költő, születni kell – úgy van, ahogy
mondod: a tehetség, a szorgalom
nem elég. Azt is mondhatnánk,
hogy a költő színész az élet színpa-
dán vagy forradalmár, bátor udvari
bolond vagy merész újító. A költé-
szetet egyszerűen lehetetlen megta-
nolni, nem lehet „akarni”, vagy jön
zsigerből, vagy egyből kitűnik,
hogy hamis. Furcsa is erről beszél-
ni, mert ez véleményem szerint nem
is tudatos jelenség. Akik jól írnak,
azok nem gondolnak közben arra,
hogy mit csinálnak, vagyis nem kell
arra koncentrálniuk, hogy „adyend-
résen” viselkedjenek, számukra ez
magától megy, mint a levegővétel.
Tehát itt egy tulajdonképpeni pózról
lenne szó, ami valóban pózként hat
olyanok esetében, akik nem arra
születtek, hogy ezt a pózt felve-
gyék. Költőnek lenni összetettebb
annál, hogy egy attitűdnél leragad-
hatnánk, amikor azt tárgyaljuk, mi a

helyzet a szárnyalással. Hiszen számtalan olyan
költőt ismerünk, aki nem
sokban rítt ki környezetéből,
sőt, inkább minden igyeke-
zetével azon volt, hogy a
megszokottól el ne térjen,
miközben versben lenyűgö-
ző dolgokat vitt végbe. De
nem az ilyenek azok, akik
megfájdították a lányok szí-
vét, vagy akik miatt néhány
cimbora hirtelen elgondol-
kodott az élet értelmén.
Vagyis van, aki írásaival hat,
és van, aki írásaival és sze-
mélyével is. Azt hiszem, mi
az utóbbi emberre gondo-
lunk, amikor „igazi” költő-
ről beszélünk.

– *Mikor kezdte el verseket írni, milyen út vezetett első köteted megjelenéséhez?*

– Talán harmadik elemi osztály-
ban, mert megfogott a ritmus.
Élveztem, hogy a szavakkal lehet
dobolni, időt mérni és visszhangoz-
ni. Persze, volt bennem jó adag hiú-
ság is, tekintve, hogy az említett
versek a tanító néninél
nagy sikert arattak. Vala-
hogyan ez ösztönzött. Például,
hogy a Brassaiiban, ahova ötödiktől
nyolcadik osztályos koromig jártam,
volt egy faliújság, amit
Egyed Emese igazgatott,
aki akkoriban ott magyart
tanított, és nekem sokáig
egyik leghőbb vágyam az
volt, hogy a faliújságon
megjelenjen egy versem,
alatta a nevemmel. Szóval,
bizonyos mértékben a
feltűnési viselkedés vezé-
relt engem a vers bozóto-
sába. Mert például labdajá-
tétkban igen ügyetlen vol-
tam, és kézimunka órán is
állandóan szégyenkeztem
kellett. A versről viszont

az első pillanattól fogva tudtam,
hogy az én pályám, itt nekem varázs-
latosan pattogott a labda, és a tű is
boszorkányosan öltött, a szál szépen
simult. Megéreztem, hogy számomra
ez volna az út, ha kitaranék. És kitar-
tottam, annak ellenére, hogy túl nagy
sikerem nem volt, hogy sokan kicsű-
folták a nagy pátoszt vagy a suta
rímeiket, hogy sokszor nem tudtam,
miről írhatnék verset, csak úgy kí-
lódttam hetekig-hónapokig a nagy
versírási vágytól, és csak gyártottam a
süket dumát, miközben tudtam én is,
hogy az üres szöveg. De valahogy
nem ennek a pillanatnyi tragédiája
számított, hanem az, hogy éreztem,
nekem most mennem kell, mert lesz-
nek itt még kevésbé tragikus és
kevesbé üres szövegek is. Valahogy
így jutottam el az első kötetig, amely-
ről úgy éreztem, és a mai napig úgy
érezem, hogy csak egy lépés volt.
A lényeg az út, és hátha annyi idő
alatt, amennyi nekem jut, sikerül
valami érdemlegeset is hagyni
magam után.

– *A környezeted hogyan reagált erre? Végül felkerültél a faliújságra?*

„Húgommal 1977-ben”

– Furcsállották, hogy valaki ilyen-mivel, vagyis versírással foglalkozik, de nem néztek ki ezért maguk közül. Általában is különösebbnek számítottam a többieknél, zárkózottabb voltam az átlagnál, többek között azért is, mert akkoriban a legtöbb gyerekkel ellentétben négyévenként váltottam iskolát. Ebben manapság nincs semmi meglepő, sőt, inkább bevett dolognak számít, akkoriban azonban nem volt az. Így állandóan azzal voltam elfoglalva, hogy az új közösségben valahogy elfogadtassam magam, aztán mire sikerült – mert ez általában számomra elég nehézkes folyamat volt –, akkor állhattam tovább egy házzal. Végül valahogy felkerültem a faliújságra, sajnos nem valamelyik „aktuális”, középiskolás műalkotással, hanem egy versikével, amit elemiben a papagáj-ról írtam. Mert az elég egyszerű, őszinte és mindenféle sallangtól, pátosztól mentes volt ahhoz, hogy a faliújság közönsége röhögés nélkül olvassa. Úgyhogy nem voltam teljesen elégedett, mert abból, hogy a neki adott versek közül a faliújság mentora egyedül a legelsőt tartotta kifüggesztésre érdemesnek, megértettem, hogy itt még nagyon sok kört kell futnom addig, amíg az, amit írok, elfogadható lesz.

– *Mesélnél a családról, arról a környezetről, ahonnan indultál? Kaptál tőlük biztatást arra, hogy írj? Ezt azért is kérdezem, mert általában a környezet jobban és könnyebben fogadja el azokat, akik a többiekhez simulnak, könnyebben kezdenek valamit egy szépen kézimunkázó kislánnyal, mint egy rímfaragóval. Volt ilyen tapasztalatod, vagy inkább biztatást kaptál a költői pályára?*

– Eleinte a tanító nénivel együtt mindenki büszke volt a csemetére,

aki ügyesen versel. Aztán egy idő után, amikor kitént, hogy a szóban forgó utód a regényeket a fizika törvényeinél is jóval többre értékeli, megkopott a lelkesedés. De az is lehet, hogy összemosom a kamasz-

„Édesapámmal és öcsémmel 1983-ban”

kori viharok sérelmeit a túl zajos helyeslés hiányával, és ezért gondolom, hogy egy idő után a szüleim sokkal boldogabbak lettek volna, ha mondjuk boszorkányos könyvelő válik belőlem, akinek időben lesz kocsija, lakása, párja és három gyereke, nem valamiféle szerencsétlen flótás, aki állandóan kívülről nézi a többieket és keserű ízű verseket ír arról, hogy élni jó, de azért nem éppen annyira. De az igaz, hogy minden megjelent könyvem ott virít édesanyáméknál a könyvespolcon. A negyedik kötet környékén édesapám vállon veregetett, és azt mondta, most már mintha kezdene érteni is valamit abból, amit

írok. Ez nagyon nagy dolognak számított. Persze, én nem vagyok igazán költő, mert olyan családból származom, ahol nem kell feltétlenül kacsalábon forgó várat építeni, de kegyelemkenyéren élni vagy éhen halni szégyen, és ezt a felfogást én is vallom. Talán azért sem, mert valószínűleg nem kifejezetten erre születtem, mert nem tudok hetekig bezárkózni és csak a szavakkal és gondolatokkal törődni, nem tudok komolyan és alaposan tájékozódni. Sok minden, aminek esetleg érdekelnie kellene, egyszerűen nem is érdekel – szóval az én tehetségem, ha van, nem az a világfelforgató, hanem csak egy szerényebb alkatú, nőies kiadás, a férfiaknak túl törekeny, a nőknek túl keményfejű – ez jutott. Vagyis a családnak nem kellett tönkremennie amiatt, hogy én „költő” lettem, mert azért a „normális” emberek világában is megállom a helyem, csak kicsit másként irányítom az életem dolgait – már amennyiben azok egyáltalán irányíthatóak –, mint a többség. Azt mondhatom, nem ítélték el, de túl zajos

helyeslés sem volt, néha vállukat vonogatták, máskor megkérdezték, mégis, mit képzelek magamról, megint máskor büszkék voltak rám és örültek, hogy a gyerekük vagyok. De a barátaim mindig büszkék voltak arra, hogy verset írok.

– *Ebből adódik a kérdés: milyen tapasztalatod van arról, hogy költő vagy és nő? Virginia Woolf szerint az alkotáshoz évi ötszáz font kell és saját szoba. Úgy látom, hogy ez sem sokat változott azóta, hiába jöttek a feministák. Szentmártoni János férfiként írja egyik versében: „ma lopva írok”, s felsorolja, hogy mi mindentől veszi el az időt az írás, de mégis ír. Tapasztaltál effélet, vagy*

azon szerencsések közé tartozol, akik jó időbeosztással élnek, s erre is jut idejük bőven?

– Virginia Woolffal teljes mértékben egyetértek. Csakhogy nekem hiába lenne évi ötszáz fontom és külön szobám (ami egyébként sosem volt), az alkotáson kívül akkor is rengeteg dologgal szeretnék foglalkozni. Meggyőződésem, hogy hiába lenne más a szociális helyzetem, csak annyit és olyat írnék, mint most. Talán valamivel könnyebb dolgom lenne, és esetleg többet foglalkozhatnék olyasmivel, ami most is érdekelne, de nincs rá időm. Azt pedig, hogy lopva írnék, nem érzem. Írás közben még nem éreztem azt, hogy olyankor valami mást kellene csinálnom, azt sem, hogy elvonom egyéb dolgoktól az időt. Nálam az írás nem idő, hanem állapot kérdése. Ha írni kell (van miről és tudom, hogyan) akkor írok, és teljesen mindegy, hogy ezzel mitől rabolok időt, azt a dolgot úgyis megírom. Lehet, hogy nem alszom, kikapcsolom a telefonom, vonatra ülök vagy elhanyagolom a munkámat, a barátaimat, aztán utólag helyrehozok mindent. Emiatt például hiába álmodozom arról, hogy egyszer regényt írok – ugyanis erről álmodozom –, mert így nem látom, hogyan lehetne regényt írni, illetve milyen is lenne az a regény. Arról nem is szólva, hogy egyesek szerint regényt már

nem is lehet írni, manapság a klaszszikus értelemben felfogott regény nonszensz. De valamiről csak álmodozhat az ember! Azt hiszem, az embernek, legyen ő nő vagy férfi,

valamilyen szinten szüksége van arra a biztos tudatra, hogy képes önmagát, esetleg gyerekét eltartani. Nem tudnám elviselni, hogy valaki más biztosítsa számomra a megélhetést, mert az azt jelentené: nem vagyok szabad. De lehet, hogy egyszerűen csak bizalmatlan vagyok a világgal szemben. Így pedig persze a „munka” miatt nem vagyok szabad. Csak azt látom, hogy az ember állandóan gúzsba köttetik azzal a felkiáltással, hogy úgy lesz szabad. Szabadság nincs, mégsem tudok a szabadság illúziója nélkül élni.

– *Az Előretolt Helyőrséggel indultál, mit jelent ez számodra?*

– Ez, azt hiszem, egy életre meghatároz. Talán sok köze van a dolognak a „körülményekhez”, hiszen szövegeim alapján nem látom, mások pedig végképp nem látják, mit keresek én ott, viszont azt is mondhatnánk, hogy csak rátermettség és irodalomelméleti furfang kérdése bizonyítani, miféle szövegeknek van vagy nincs egy kate-

meg az, hogy a forradalom után felbukkanó első jelentős irodalmi generáció legyünk itthon, hogy együtt láttuk újra- és átalakulni a kolozsvári és erdélyi irodalmi életet, és egy ideig a magyarországi irodalmi berkekhez is egy bogban közelítettünk. Volt valami közös bennünk, lehet, hogy sok szerző állt ugyanolyan közel a szívünkhöz, vagy hasonló verseket tartottunk nagy verseknek, vagy ugyanolyan komolyan, illetve komolytalanul viszonyultunk bizonyos kérdésekhez. És természetesen volt működőképes saját mitológiánk, ameddig volt – mert anélkül elképzelhetetlen egy igazi kör.

Könnyen egymásra találtunk, mivel mindannyian egy időszakban voltunk diákok a kolozsvári bölcsészkaron. Lassan nyilvánvalóvá vált, hogy mi kicsit duhajabbak, kicsit elszálltabbak vagyunk, mint a többiek, merünk hiányozni vagy ellenkezni, hogy kevésbé érdekelnek a jegyeink és sokkal inkább a

saját véleményünk, hogy nem szöveget akarunk kívülről megtanulni, hanem szövegekben belülről jobban tájékozódni, és ez fokozatosan összekovácsolt bennünket. Nyilván a közös filozofálás margóján voltak mindenféle kevésbé polgári megnyilvánulások is. Egyesek például egy házibuli alkalmával az eufória tető-

E-MIL közgyűlés, Toldi vendéglő, Kolozsvár

Báról Király Zoltán, László Noémi, Orbán János Dénes, Böszörményi Zoltán

(Szentés Zágon felvétele)

góriában keresnivalójuk. Tagadhatatlan, hogy mi együtt találtunk vagy szorítottunk helyet magunknak az erdélyi magyar irodalom színpadán, hogy nekünk adatott

fokán tüzet raktak a fiúbentlakás egyik szobájának közepén, vagy előfordult, hogy egész éjjel tartó alkoholos megbeszélés után reggel a főtéri Mátyás-szobor aljától indul-

tunk nyelvjárastan-vizsgára. Máskor hosszában kétszer is végigsétáltuk Kolozsvárt, mert bonyolult lelki ügyeket kellett meg tárgyalni, és épp nem tudtunk sehová menni. De azt hiszem, ezek a dolgok az akkori diákságra általában véve jellemzőek voltak. Kevés egyetem, sok beszélgetés, sok tánc, sok alkohol, sok utazás és fontos, meghatározó olvasmányok – úgy látom, nagyjából erről szóltak azok az évek. A fiúk erről sokkal többet tudnának mondani, ha akarnának, mert én a szülői fészekben lakó kolozsváriként kicsit mérsékeltebben vettem részt a közös életben, még ilyen körülmények között is a kétségbe-

esés szélére kergetve felmenőimet. Nem is lett soha „rendes ember” belőlem, az az igazság.

– *Annak ellenére, hogy az Előretolt Helyőrséggel indultál, verseid formanyelve különbözik a veled együtt induló alkotói csoporttól, gondolkodok itt versfeldolgozásra, szépségesztétikára. Beszelnél erről és arról is, hogy kiket tekintesz mestereidnek, milyen költői hagyományból táplálkozol?*

– A forma számomra mindig olyan volt, mint a levegővétel. A klisék jöttek maguktól, a ritmus terén legalábbis nem az volt nehéz, hogyan alakuljon ki, hanem az, hogyan törjem meg, hogyan tegyem változatossá, hogyan gyűrjem le az állandó, monoton lüktetést, ami valahogy mégis szívverésszerűen működött, azaz alapjában véve a formának köszönhetem, hogy nem hagytam fel a versírással. Tartalom tekintetében én sokkal holdbélőbb dolgokat tartottam versbe illőnek, mint az Előretolt Helyőrség csoport

tagjai általában, tehát mertem tőlük különbözni. Azonban velük együtt gondolom, hogy a versnek erősnek és érdekfeszítőnek kell lennie, hogy nem kell agyonfilozofálni, sem agyonszenevelegni, hogy nem árt, ha kissé életszagú, és hogy a holdbéli-

Murányi Tóni könyvbemutatója, Bulgakov kávéház, Kolozsvár

ség ellenére végső soron valószínűleg semmi sincs, amiről ne lehetne versben beszélni. Egyébiránt pedig azt tartom jó versnek, amely kábítani képes, vagy valamilyen szinten katartikus élményt vált ki, esetleg formailag bámulatosan bánik a nyelvvel, tehát olyan szövegeket gyűjtök, amelyekben valamilyen formában csoda megy végbe, amelyeknek alkotója talán életében legalább egyszer élő istennek érezte magát, amikor az illető versre gondolt. Nincs kifejezett irányzat vagy szerző, amelyhez, akihez feltétlenül ragaszkodnék, de meghatározó élményem volt Blake, Keats, Verlaine, Rilke, Radnóti Miklós és József Attila művészete. És a *Bóbita* Weörestől. Ugyanakkor nagyon szeretem például Füst Milán hosszú, sűrű sorait, talán éppen azért, mert annyira más, mint bármi, amire én valaha is képes voltam. A kortársak közül pedig Parti Nagy Lajos leleményes, boldog-szomorú, könyvelmüen halálos versét csodálom.

– *Egy korábbi interjúban azt nyilatkoztad, hogy a versírás attól függött, hogyan éltél. Kifejtenéd ezt bővebben, illetve ha ezt a megállapítást már nem vélnéd érvényesnek, elmondanád, hogy mi változott szemléletedben?*

– Ha nem tévedek, ezt akkor mondtam, amikor valaki megkérdezte, mi történt velem, hogy egyszer csak eltűntek a tündérek és manók, és megjelent a város, a por, megjelentek a házak és a kutyák. Ezt a szülői fészekből való elköltözésemhez kötöttem, amikor szembe találgattam az önfenntartás rideg részleteivel, amelyek nyilván a versben is lecsa-

pódtak. De gondoljunk például Villonra, vagy a már említett József Attilára, egyből természetesnek tűnik az, hogy az ember költészete mindennapi élményeiből táplálkozik. Viszont, ha Arany Jánost, Miltont vagy például Homéroszt vesszük alapul, egészen más kép tárul elénk. Ezzel csak azt akartam mondani, hogy nem vagyok egy epikus beállítottságú alkat, tehát nagyjából csak olyasmiről tudok beszélni, amit átéltem. Ez megint nem teljesen igaz, mert versben elég sok mindent el tudok képzelni, csak hogy az kép, nem történet. Ez van, megեսnek velem dolgok, ezek hatására különféle képeket látok, ami nem mindenkivel történik meg ugyanígy. Ezért írom éppen én azt a verset, és jó esetben kevés ugyanolyan verset írtak már. Úgy gondolom, a vers nagyszerű csatorna arra, hogy benne a mindennapokat lecsapoljuk, és megpróbáljuk bajainkat, örömeinket megőrizni, megérteni, átlátni, rendszerezni, egyrészt, hogy

Szálinger Balázs estje, Bulgakov kávéház, Kolozsvár

szórakoztassunk, másrészt, hogy segítsünk, ki-ki saját tehetsége szerint.

– Írták rólad, hogy nem felejtetted el, hogy a vers szómágia. Megrettent a felelősség? Mit gondolsz költőként a szavak iránti felelősségről, arról a felelősségről, hogy érvényes szó kerüljön a papírra?

– Itt, attól tartok, bűnösen kettős a viszonyulásom. Mert egyrészt igen, érzem a felelősség súlyát. Petri Györgyöt parafrazálva belátom, hogy semmit mondani jobb, mint semmit mondani. Másrészt mégis oly hatalmas szívbéli ellágyulással gyártom a szöveget, és oly engedékeny vagyok, oly felszínesen böszavú, hogy azt szégyellni kellene. És mégsem szégyellem, mert még ha alkot is, a költő sem isten. Azt hiszem, nem baj az, ha van öt kevésbé sikerült Ady-vers, de közben megérkezik az *Elbocsátó, szép üzenet*, vagy ide gondolja mindenki azt a címet, amelyik előtte kedves. Tehát van az Idea, a kristályos, súlyos, mágikus, mérhetetlen vers mintája, de ehhez képest még annyiféle lehet a vers, és éppen ez a jó benne. Mint ahogyan kissé embertelen lenne állandóan Beethoven hallgatni és véres marhasültet enni. Az embernek időnként könynyelműnek kell lennie, mert lényéhez az is hozzátartozik, még ha

máglyára is kerül emiatt. Mágia, máglya, két lehetőség.

– Azokban a verseidben, amelyeket az utóbbi időben olvastam tőled, s amelyek látszólag gyermekversek, játszol a szavakkal és a formával, játszol a játék kedvéért is talán. A játékos kedv és az anyaszerep indukálják ezeket a verseket?

– Játsszani mindig vágytam, de azt hiszem, most jutottam el odáig, hogy van bátorságom a formát feltörve, a tartalmat kiforgatva játszani, a játék kedvéért is, de még inkább azért, mert úgy gondolom, ez valamiféle kincskereső gyakorlat, amely felhozza a múlt bányajárataiból az értékes leletet. Az anyaszerep annyiban szól ebbe bele, hogy miután gyermekem született, a kezdeti időszakban, amikor a kicsi még gyakran aludt, sokat gondolkodtam azon, milyen ez a szülő-gyerek viszony, és micsoda felelősség, mennyire félelmetes, hogy a szülő annyi mindent akar, és nem tud befolyásolni, miközben annyi mindent akaratlanul is befolyásol gyermeke életében. Ennek a gondolkodásnak következménye lett a *Feketelevés* című könyv, ami nagyjából arról szól, hova kerül a gyermekben szülő és társadalom jóindulatú nevelő szándéka. És ha ez a kép inkább sötét, az annak tulajdonítható, hogy én egyszerre akartam meg-

felelni, és szerettem volna a rendszert felborítani, és végül egyik sem sikerült. Most pedig attól tartok, én is ugyanolyan sután illeszkedem majd a saját gyerekek életébe, mint ahogyan én érzékeltem szüleim jelenlétét. Ám a sorsát senki sem kerülheti el. Gyermekvers-kötetet pedig a kezdet kezdeté óta tervezek, csak mindig úgy gondoltam, hogy erre a dobásra még nem állok készen, hogy egy ilyen könyvben nem kellene hibázni, felületeskedni, sietni, ezért vártam vele. Végül idén novemberben jelent meg a kötet a csíkszeredai Bookart kiadónál, *Labdarózsa* címmel, Szulyovszky Sarolta illusztrációival. Az elmúlt tizenöt év gyermekverseiből válogattam. Remélem, nem ez lesz az egyedüli könyvem ebben a műfajban.

– Idén megjelent a *Papírhajó* című köteted is, amely válogatott és új verseidet tartalmazza. Milyen volt a válogatás folyamata? Miért tartottad fontosnak, hogy „válogass”?

– Ó, azt a válogatást sokkal szigorúbban kellett volna megejteni, csak az történt, hogy a kiadó szólt: a kötet ne legyen túl vékony, mert ezt most reprezentatív könyvnek szánják. Úgyhogy lett egy vastagabb kötet, amely talán lényegében mégis vékony, és esetleg jelentősebb lett volna, ha karcsúbb. Fontosnak tartottam, hogy válogassak, mert ahogyan az idő telik, az ember egyre jobban látja, vagy azt hiszi, hogy látja, melyek az üresjáratok, és melyek azok, amelyek valóban mondanak valamit. De ez is csak egyfajta önmeghatározás, hiszen sokszor megtörtént, hogy amit beválogattam, abban nem látták a lényegét, amit pedig kihagytam, arról megkérdezték, hol maradt az a gyönyörű vers. A válogatás csak arra jó, hogy kiderüljön, milyen erővonalak mentén határozza meg magát az ember. Végző soron úgyis

majd mások válogatnak – egyrészt a majdani szerkesztők, másrészt a mindenkori olvasók. Azt hiszem, már az is nagy dolog, ha több évtized távlatából marad ez-az, ami az ember munkájából „beválogatható”. Mert kérdés, milyen mércével mérünk: hogy azt nézem-e, hogy a kolozsvári Báthory István gimnázium tanulóinak írásai közül melyek azok, amelyek itt vagy amott megállnák a helyüket, vagy azt nézem, hogy a *Magyar irodalom évszázadai* antológiába vagy egy esetleges *Világirodalom remekeibe* XY versei közül besorolható-e valamelyik. Ha erre

gondolunk, akkor valóban fogas kérdés: miért írt az ember, azért, hogy valamit érdemben hozzátegyen a világhoz, vagy azért, hogy a szomorú szomszédot megörvendeztesse. Valahol mindkét hozzáállás legitim, csak nem mindkettő biztosítja a mű halhatatlanságát.

– *Kiválóan beszélsz több nyelven, sokat fordítasz, s ez is éppoly alkotómunka, mint a versírás, csak kötöttebb játék. Te hogyan tekintesz rá? Szeretsz fordítani, vagy inkább munkának tartod? Vagy esetleg egy vers lefordítása ugyanolyan játék, mint a megírása?*

– A fordítás, amellet, hogy kudarc, számomra csodálatos dolog. De itt nem is annyira a fordításról, mint a többnyelvűségről, vagy több nyelv alapos ismeretéről kellene szólni. Mert valóban, minden alapo-

„Gyermekekkel, Teklával”

san elsajátított nyelvvel egy szinttel mélyebben veszi birtokba a világot az ember, és egy árnyalatnyival másként is érteni kezdi a dolgokat, mint addig. Magyarul érzelmesebb, angolul pajkosabb, románul emelkedettebb hangulatba kerülök. És van némi elképzelésem a francia bonyoldalmakról, illetve a német tárgyszerűségről. Ez rendkívül izgalmasnak tűnik. És bármilyen furcsán hangozna is, ameddig van olyan nyelv, amelyet még nem beszél az ember, addig bármi is történne velünk, valahogy van értelme az életünknek. A fordításra visszatérve,

szeretem is, de munkának is tartom. A versfordítást semmiképp nem lehet annak megírásához hasonlítani. Sokkal nehezebb, mert csupa kötöttség közepette kell mégis új utat taposni. Viszont a versírás sem igazán játék. Valójában az is munka, néha elég keserves. De fordítani, legalábbis számomra, nehezebb, mint verset írni. Inkább az átköltés fele hajlok, mint a pontos fordítás fele. A magyar versfordítások közül is azokat szeretem, amelyek esetében a fordítónak volt bátorsága az eredeti szó szerinti változtatától különbözni annak érdekében, hogy a vers

„lelkét” megőrizze. De ez már nagyon veszélyes téma, ingoványos talaj. Mi a „vers lelke”, vagy kinek mi az, ki milyen versben mit talál, és milyen hangulatot érez. Ez az egész fordításkérdés, az értelmezés-elméletekkel kéz a kézben jár, és emiatt elég problematikus. Először „el kell találni” azt, hogy „mit akar pontosan jelenteni” a vers, utána pedig azt a viszonylag „pontos jelentést” „pontosan” kell egyik nyelvről a másikra átültetni. Ez így dupla kudarc. És mégis tele a magyar fordításirodalom remekművekkel – ez félelmetes.

Erős Kinga

Idén **Vasadi Péter** költő vehette át az ötödik évéhez érkezett **Prokop Péter-díjat** 2010. december 3-án, pénteken a Csepel Galéria Művészetek Házában.

A laudációt Lackfi János mondta, az öt éves évfordulót megélt díjat a fővédnök, Dr. Varga Lajos püspök úr méltatta. Prokop Péter alakját Dr. Prokopp Mária professzor, egyetemi tanár, a Prokop Péter-díj kuratóriumának elnöke idézte fel. Az ünnepségen Dr. Szűcs Lajos zeneszerző, zongoraművész közreműködött.

A díjat Németh Szilárd országgyűlési képviselő, Csepel polgármestere adta át.

A Prokop Péter-díj eddigi kitüntetettjei: *Karátson Gábor* (2006), *Czigány György* (2007), *Somogyi Győző* (2008), *Szakolczay Lajos* (2009).

Mezey Katalin Mezey Katalin:
bolygópályái Bolygópályák,
Széphalom
Könyvműhely, Bp., 2010.

A címlapon Málík Irén textilművész *Ég és Föld* című gobelinje látható. Az evilági szint és a transzcendes távlat együtt van jelen, ahogyan Mezey Katalin verseiben is. Szerzőnk szelíd hangú és egyéniségű, veretes lírai nyelven szóló poéta. A szeretetközpontság és az erőszakmentesség hirdetője. Új kötetében is fölmutatja az emberi kapcsolatok mélységeit, a hit erejét, a hazaszeretetet. S ami ugyancsak fontos: elkötelezettségét az értékörzés iránt. A *Bolygópályák* szerkesztettsége tudatos munka eredménye. A *Háttér* című ciklusban főleg a hétköznapok világa jelenik meg, a másodikban a *Férfi és nő* viszonya, az *Uram, ha nem vezetnél* gyönyörű vallomások és imádságok gyűjteménye, a *Távoli tűz*ben köszöntések szerepelnek, az *Október hazalátogat* pedig a közéletiséget és a gyászt állítja középpontba.

„Mezey Katalin szelektivitása szigorú, rezdülékenysége a szélhárfa húrjainak kiszolgáltatottsága. Ismeri (és lakolja) a szavak mágikus erejét – amely erő a kimondás után visszavehetetlen...” – írta negyedszázaddal ezelőtt Határ Győző. Szavai az új kötetre is érvényesek. Mezey Katalin az a költő, aki a pannonhalmi rét füvei között meg tudja ragadni a mindenséget, aki nem istenhívő, hanem istentudó (miként ezt a szót Jókai Annától hallhattuk), aki a mives formákkal éppoly jól bánik, mint a szabadverssel, s aki a fenti idézet megírása óta egyre inkább elmélyült az emberi kapcsolatok ábrázolásában. Költészete beskatulyázhatatlan, mivel nyitott minden szépségre, erkölcsi értékre, ugyanakkor távol tartja magát holmi divatos tendenciáktól, múltékony álértekektől. A nyugatos eszmény éppúgy jellemzi, mint a közéletiség, az apró dolgok ígérete éppúgy, mint a kozmikus távlatok világa. Hite és versei szerint a Teremtő mindenütt jelen van, és formálja világunkat.

Egyébiránt tudjuk róla, hogy Várkonyi Nándor hatalmas életművének rajongója és kiadója, így hát nem véletlen, hogy egy nyolcsorosban megénekli a hajdani pécsi tudóst: „Volt már hó Pécssett máskor is, / fehér fátyol hullott a háztetőkről, / s a napsütötte utcák csikorogtak, / ahogy a hó csikorog a cipőktől. // Volt már hó Pécssett hajdan is, / mikor te még nem jártál benne. / Várkonyi Nándor bakancsa indult / a hóban fürdő Jakabhegyre.” A játékoság, az intimitás, a milióteremtés itt is érték, mint oly sok más versében. S ha már eltávozott személyek megidézésénél járunk, tegyük hozzá, hogy a kötet címadó versben pedig szüleinek állít lírai emlékművet. Közben fölledződnék a gyerekkori emlékek, az ötvenes évek sajátos levegőjéből. A hazugság korában is a tiszta szív liráját írja az elembertelenedés és az elgépiesedés ellen.

A *Férfi és nő* című ciklus verseinek gyűjteménye a megélt, tartós emberi kapcsolat bölcs tükre, mögötte alapos valóságismeret és tapasztalat van. Szól a másik ember becsapása, a hűtlenség, a megcsalás ellen. Nem nélkülözik ezek a versek a megfontolásra érdemes gondolatokat sem. A *Variációk kanasztáncra* befejezése így hangzik: „Isten néked is azt adja, / amit nékem adtál! / Nékem meg azt adja vissza, / amit tőlem kaptál.” Ezzel egyúttal át is vezet bennünket az istenes versek ciklusába. Itt találjuk Mezey Katalin legszemélyesebb, legnemesebb vallomásait, imádságait. Átéli a kegyelmi állapotot, az Úr vezette útba vetett biztos hitet és tudatot. A túlzott ego elhagyását, a Teremtő világába való beleolvadást önti versformába. *Uram, ha nem vezetnél* című művében így vall: „A mellkasomban lüktetsz, / világod ölen élek, / szertefoszlott a gőgöm, / már nem bánt, hogy nem értlek.” Másutt gyönyörű Mária-énekekben mondja el rejtett titkait (*Hívtál, hiába nem hallottalak*).

Költői nyelve rendkívül mives, mesterségbeli tudása, műveltsége együtt érvényesül. Alázata, a Teremtő elsőbbségének tudata a műteremtés biztos záloga. Hangsúlyos e szellemiségben a valódi megtérés, amelyek lírai krónikáját az előbb jelzett mű zárósoraiiban olvashatjuk: „Add, hogy ne csak a bajban keressünk! / Tudjuk kimondani, hogy: Köszönöm, / hogy bárhonnán hazatérhetek Hozzád, / elhozhatom bánatom, örömöm.” Arra is gondolhatunk, hogy itt találjuk Ady Endre hajdani „köszönöm, köszönöm, köszönöm”-jének mai változatát.

A kötet sokszínűségét jelzi, hogy az *Október hazalátogat* című ciklus közéleti verseket foglal magában. Az azonos című vers az utóbbi évek, s azon belül 2006 októberének az egyik leghitelesebb művészi tükre. Az „arccal a földnek” elhantoltak emléke éppúgy földe-reng benne, mint a félévszázados évforduló brutális terrorja. Finom lírai áttünésekkel, túl a hétköznapiságon. Emelkedett a lelkület, emelkedett a költői hangnem. Konok igazságkeresés és történelmi érzékenység jellemzi Mezey Katalin magatartását. Két kulcssor ebből a műből: „De a szellem nem tér a sírba, szabadon száll, nem köti semmi, / amint a test zárja föl pattan, többé nem lehet rabbá tenni.” Másutt (*Ne hívd vendégül*) a tiszta erkölcs és a hajlíthatatlanság alapján mond véleményt.

És eljött számos búcsú ideje is, hiszen az irodalmi élet veszteségei mindig megérintik Mezey Katalint. Ezúttal a legemlékezetesebb példa ebben a tárgykörben Körmendi Lajos elsiratása. A *Berekfürdői gyászdalokban* fölledződik számos emlék, a gyilkos kórral szembeszálló ember, s a gyászoló belső küzdelme is. Hitelesen, erőteljesen. Úgy, ahogy az igazi költőtől várhatja az ember.

Bakonyi István

Üveggyöngyjátékok Kelemen Lajos:
Föltett igaz
Napkút, Bp., 2010.

Nehéz helyet találni a versnek akkor, amikor mindent eláraszt a szöveg. Amikor minden áttétel, metasztázis (Baudrillard), az „igaz” nehezen találja „értelmét”. A hétköznapi közléssel ellentétben, amelynek célja a (lehetőleg) egyértelmű jelentéssel bíró közlés, a vers a többértelműséget, az összetételt, a jelentéssűrítést keresi. A jel, a szó, vagy akár egyetlen betű aprócska üveggyöngy a versben. Az értelmezés fonalára az olvasó maga fűzi fel. Ez a gyermeknek tetsző, nagyon is emberi játék nyújtja a versolvasás sajátos örömét.

Az olvasó – ez a címe Kelemen Lajos legutóbbi tanulmánykötetének is. Most a szerző válogatott és új verseit gyűjtötte egybe *Föltett igaz* címen. A csalfinta kötet cím meghatározza a könyvhöz való közeledés két, lehetséges módját. A „föltett” ugyanis (ha a szó szerinti jelentést figyelmen kívül hagyom) a „föltételez” szóval áll rokonságban. Amit föltételezünk, az: csak lehetséges. Az első lapon látható mottó erősíti ezt a kapcsolatot: „Mállik csak szét akár a föld / a föltett igaz / s te eszméleted terjengős szünetei / múltán mégis ehelyütt keresed / mondván / ímhol az élet”. Látjuk, a föltett igaz mállik csak; nem erős, nem biztos, nem örök érvényű; mállik, akár a föld. Nehéz, tömör, súlyos sár ez, képlékeny forma. Alakul a kezeim közt, mégis egyneműnek, egyanyagúnak látszik. Nem mondhatom rá, hogy „ilyen” vagy „amolyan”, hiszen a kezeim közt alakul „ilyené” vagy „amolyanná”. Ám ha képlékeny is, erőt képvisel. Kis darabja engedelmesen munkálódik a kezeim közt, mégis megfog, megragad benne a láb. Ha a „föld” a „föltett igaz” metaforája, akkor az igencsak kétarcú valami. Egynemű és alakatlan, sőt tehetetlen, mégis: mindennek az alapja.

És ez csak a „föltett” egyik értelme. De gyakrabban használjuk a szót ebben az összetételben: „föltenni valamit”, mondjuk: „föltenni egy kérdést”. A köznapi nyelv azt súgja, hogy kérdést teszünk fel, nem igazságot. Kelemen Lajos munkái az igazra vonatkozó kérdés érvényét kutatják. Az igazra, amelynek a világban helye van (még ha nem is mindig látszik ez a hely). A könyv első verse, a remekül szerkesztett *Napcsoda* alanya, a bibliai történetben jegyzett csoda idején a horizonton veszteglő nap például arra törekszik, hogy „visszajusson igaz helyére”. Hol van, tesszük fel persze, ez a hely?

Az igazság Kelemen Lajos szövegüniverzumában biblikus igazság – erről árulkodnak a könyv verscímei, témái és nem egy mottója. Mégsem mondanám, hogy vallásos költő. Elsősorban: költő. Nem költészetének „tárgya” a transzcendencia, hanem anyaga, közege, formája. Amitől

a *Föltett igaz* szokatlanul egységes hangot üt meg – és igényel magának az utóbbi években megjelent erős válogatások között is –, az a szerzőre nagyon jellemző, lassan előrehaladó, összetett mondat szerkezet, úgy nevezném: a *tapogatózó mondat*. Minden jelentős költőnek van olyan fémjele, amelyről munkáira ismerünk: Kelemené a mondat szerkezet. Nem csupán a műhelymunka igényességéről beszélek. (Bár ez a műhelygond kritikáit is jellemzi. Tüskés Tibor megjegyezte egyszer: amikor recenziót ír, akkor is olyan, mintha aforizmát írna.) Ha például a már említett verset idézem, a *Napcsoda* első szakaszának alanya a „futni” ige név által kijelölt általános alany – ám ez az alany lassan elvész egy „akár” által jelzett metaforában, és a versszöveg középső tengelyében az „iszkoló hadnép” arctalan sokasága helyett – egy visszatartott, törött mondatban – alanyként a Nap lesz megnevezve: „enyhültre esély; körén / a Nap sincs, elakadt, / vár fönn...” Ez az összetett szerkezetű, tapogatózó mondat halad tovább a már említett zárlat felé. A vers itt, a zárlatban áll össze, „jelenik meg”. Azt gondolom, hogy ez az öröm – a megjelenés öröme – nem a sokaságé. Kelemen Lajos versei olvasót igényelnek; olyan olvasót, aki örülni tud a magyar nyelv sárszerű nehézkedésének. Hiszen – ha maga a könyv sugallja ezt a testes párhuzamot – a hazai talaj sokféleségével a nyelv sokféleségét jogosan állítjuk párhuzamba. A somogyi talaj éppen ilyen, agyagos, sárszerű, és a kötet megfogalmazásaiban, fordulataiban itt-ott érződik is ez a „helyi jelleget”. Ám abban, ahogy a mondattal bánik – lehet, különös lesz ez a párhuzam –, inkább Füst Milán hosszú soraira asszociálok. Nem a ritmus és szólam (Kelemen Lajos mondata nem annyira ritmizált), hanem a mondat felépítése, összetettsége sugallja ezt a párhuzamot.

Kelemen Lajos mondatairól hosszasan lehetne, kellene írni. Ha történetileg helyezném el, biztos, hogy a babitsi mondat szerkesztés is ott lenne a nevelőszülők közt, és ott lenne az avantgárd mondat, a mondat szólamon alapuló, említett szabadvers is. (Mintha verse egyesítene a *kettévált modernséget*.) Szerkezetek ezek a rövid, egy-egy logikai futamot bejáró versek, megmunkált mesterdarabok. Emellett még a verscímeinek fogalomjátékát említeném. Az elemzett ciklust kezdő *Napcsodát* a *Hajnalodik* követi, majd az *Archeopteryx* címűt az *Egyszarvú*, a *Rege*, az *Álom a majomósról*, az *Egy őslény-tankönyv margójára*, a *Denevér*, s váratlanul az *Ábrahám* című munka, a „csupasz ittlét”-re való visszautalással. Láthatjuk, finom elmozdulásokról van szó. Egymással érintkező fogalmak ezek, de minden egyes lépés újabb asszociációs mezőt, képzetkört tár fel, az átértelmezés a korábbi szövegre is visszavetül. Játék? Igen. Mintha olvasás közben az „egy igaznak” szentelt, archaikus játékok egyike elevenedne meg.

Prágai Tamás

**Eretnek
rendszerelváltás** Molnár János:
Apokrif
Barankovics István
Alapítvány – Gondolat,
Bp., 2008.

„Uram, fásaszt engem ez a sok változás, amelyben csak egy dolog változatlan: az emberi gyarlóság. Inkább szeretnék nálad lenni a változatlan szabadságában.” E szavakat Molnár János *Apokrifjének* főszereplője, Magdi néni mondja ki Istennel való folyamatos párbeszédében. Fásasztja őt a sok változás, még inkább a változatlan: az emberi gyarlóság, pedig a regény éppen a gyökeresen felfordult világ, a rendszerelváltás regénye. 1989. március 15-től, a sok-sok év utáni első szabadon megtartott nemzeti ünneptől vezet végig a romániai forradalom napjain át az 1990-es év tavaszáig. Magdi néni monológja, vagy inkább szünet nélküli dialógusa Istennel és időnkénti párbeszéde a körülötte élő emberekkel ennek a különös időszaknak állít emléket.

A hetvenéves Fehér Magdolna az 1989-es márciusi napon fogadja magához az Erdélyből áttelepülő unokaöccsét, Kerekes Károlyt s annak családját. Karcsi református lelkészként szolgált Partiumban, meg nem alkuvó természete révén folyamatosan a hatalom kereszttüzeiben állt, önnön egyháza szintén kitaszította magából, hisz a diktatúrával lepaktált vezetői nem tűrhették maguk között a politikailag megbízhatatlannak számító kollégát. Karcsit az egyház Szegeden sem fogadta tárt karokkal, sokan nem is viselték el rendhagyó teológiai gondolkodását, ám Magyarországon más lehetőségek nyíltak meg számára. Mindezt Magdi néni szemszögéből látjuk, aki nem győzi kárhóztatni új családját, annak – felfogása szerint – „eretnek” hitéért és életmódjáért. Magdi néni nyakas református, nehezen viseli el környezetében mind az általa „eretneknek”, mind pedig a „pogányoknak” minősített szabadosságot és erkölcselenséget. Az olvasó nehezen is azonosul az idős asszonnyal, aki hajthatatlanul szidja a visszasságokat, s aki nehezen fedezi fel önnön hibáit. Csakhogy Magdi néni lassan változik, s ez nem annyira a világ változásának, a szabadság beköszöntének, a rendszer megváltozásának köszönhető, sokkal inkább annak a szeretetbe forduló alkalmazkodási folyamatnak, amely végbemegy benne az unokaöccsével való közös együttélés során. A szigorú és a kétes erkölcsöket ostorozó idős nő igyekezete vitathatatlan. Minden esetben jobbító szándék vezet, amikor úgy érzi, valamiféle misszióra küldte őt az Úr, noha időnként úgy tetszik, elveszti a csatát. Magas erkölcsi elvárásai más-más szint öltve, más-más ellenséget megcélözva végig megmaradnak, csak éppen a

kicsinyes emberi dolgokról áttevődnek egy magasabb síkra. Eleinte ádáz harcot vív a „szép házmesterné” ellen, aki nem is titkolja, hogy élvezzi a testi gyönyöröket a férfiakkal, közben azonban megismeri az asszonyt, és többé nem tekinti ellenségének őt. Ugyanakkor kibékíthetetlenül összeveszik imaköri barátjával, aki szexuális aberráció vádjával akarja befeketíteni előtte a lelkészüket. Erkölcsi ítélete akkor sem hagyja cserben, amikor az Erdélyből érkező menekült papnét képtelen megszívlelni, hiszen az az anyagi jólét kedvéért odahagyja három kisgyermekét, ráadásul nyilvánvalóan besúgó volt, és minden gátlás nélkül kiszolgálta a hatalmat.

A besúgók rendszerének megismerése az egyik alapvető élménye Magdi néninek. Húgához utazva – aki a határ kevésbé boldog oldalán él – kezdi el megérteni ennek az álnok, embertelen rendszernek a mikéntjét, s aztán egyre jobban világossá válik számára, hogy a hatalomtól megfélemlített ember képes sajátjait is elárulni, miközben azt is látja, hogy erre nincs bocsánat. Magdi néni kora és betegsége ellenére sem adja fel bátorságát, s amikor a valósághoz nagyon közel álló hallucinációjában bevitetik a Szekuritátéra, félelmei ellenére sem hajlandó másokat befeketítő vallomást írni. Közben megvilágosodik számára az is, hogy feljelentgetései, amelyeket addig az igaz ügyért vívott harc ártatlan módjának tartott, semmivel sem különbek a besúgás gyilkos eszközénél. Sőt, a feljelentgetés korántsem a Sátán ellen vívott harc eszköze, de éppenséggel a sátáni hatalmak fegyvere.

Karcsiék révén beszüremlik a világ Magdi néni addig viszonylag zárt, belterjes életébe, ahol addig az imaköri asszonyok torzszalkodásai számítottak érdemleges eseménynek. Pedig a néninek nincs televíziója, nincs rádiója, s az újságot is csak azért olvassa el, mert kiteszik elé a konyhában. Közben azonban megjelennek azok az alakok, akik oly fontosak a rendszerelváltás táján: a rendszer megalkuvói, a másként gondolkodó értelmiségiek, a menekült erdélyiek, az otthon maradt erdélyiek (akik állítólag rosszul élnek, aztán látszólag mégsem annyira). Megjelennek Magdi néni lakásán a holland újságírók, akik Doina Corneával, a híres román ellenzékivel akarnak riportot készíteni, s akiket a román hatóságok jól helybenhagynak, majd kitoloncolnak. Megismerjük azokat a sorsokat is, amelyeknek példája fenntartja a félelemre épülő gyilkos rendszert Romániában: a börtönviselt lelkészt, vagy a kínzással megölt fiatal lány történetét. Az idős hitharcos asszony esendő, és olykor együgyű életelvei ellenére is megértheti, hogy a megfélemlítés és a megalkuvás összetartozó fogalompár, az olvasó pedig így, húsz év távlatából rádöbben, hogy a rendszerelváltásnak egyik sarkalatos pontja, az igazi tét ez volt: sikerül-e legyőzni a rettegést?

Az idős nő hallucinációi megnyitják a metafizikai valóság terét. A Sátán és a földi jószág ádáz harca folyik itt, de a Gonosz számtalan arca elbizonytalanítja mind a hitharcost, mind az olvasót. A viaskodás nem szűnhet meg a halál pillanataig, s ott is egy kétségeket keltő kérdőjel marad. Még a megszentelődés sem ad megnyugtató választ. A metafizikai valóság ugyanakkor élesen elkülönül a valóságtól, csakhogy nem az asszony tudatában, hanem az elbeszélésben, amelyből a szerző rendre kikacsint, és jeleket hagy, mintegy tudatva, hogy ez itt most csak Magdika örültsége. Ez az éles cezúra azonban megintcsak dezilluzionál, mintha a transzcendens, a kézzel fogható valóságon túli lét, Isten és a feltámadott Jézus Krisztus nem lehetne része az egészséges tudatnak, csupán a betegének. Magdi néni elméjének elborulása az interpretáció szintjén nehezen helyezhető bele abba a társadalmi, politikai környezetbe, amelyben éppen a tudat, a lét nyílhatott ki, s nyithatta meg a szellem szabadságának új távlatait. Pesszimizmus ez a szerző részéről? Bizonytalannak mondható, és benne lehet a későbbi több évtizedes tapasztalat kiábrándultsága és meghasonlottsága.

Az ó- és újhazához való viszony szimbólumává női ki magát Magdi néni és húgának, Karcsi édesanyjának viszonya a fiatal családhoz. Legjobban mindez abban a sok humorral átszótt közös imádkozásban domborodik ki, amikor a két idős nő egy kiadós veszekedés után Isten előtt védi tovább igazát. A perlekedés az imádság leple alatt folytatódik, az érdemek felsorolása pedig nyílt vetélkedéssé válik.

Az *Apokrif* kimondottan eretnek olvasmány. Kerüli a közhelyeket, kerüli a sztereotip beállításokat. Teológiailag is igaz ez rá. Karcsi szemlélete a kritikai írásmagyarázat talaján áll, messze van a személyes kegyességtől, nézetei sok esetben akaratlanul is az Isten és ember közötti elidegenedést szolgálják. Ezzel a kötet főszereplője, Magdi néni bármennyire vitatkozhat is, kijelentéseinek nincs ereje, hiszen a szerző rendre a hallucináció és a szenilitás tudatállapotaiba szorítja az Isten-jelenlét pillanatait. Isten csak annyira, és pontosan annyira jelenlévő, mint a Sátán, aki ugyan az idős asszonynak éjszakánként megjelenik, ám tudjuk, hogy ezáltal környezete kigúnyolja őt. Isten reggeli jelenléte a Sátánnal való éjszakai csatározásokat követően ugyanakkor nem kézzelfogható, olyannyira, hogy igei üzeneteit, kinyilatkoztatásait még maga Magdi néni is rendre megkérdőjelezi. Kiábrándító és mindenképpen elidegenítő kép ez, amely nem igazán támasztja alá azt az euforikus vallási szabadság-élményt, amely erősen jellemzi a rendszerváltás éveit.

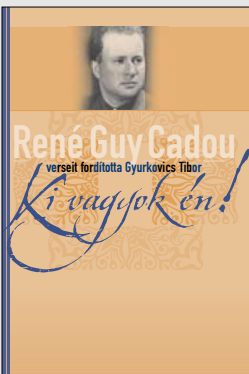
Ugyanakkor a rettegés és a hétköznapok világa nyelvi-eg élesen elkülönül a reggeli hálaadások megformálásától. A kétségbeesett harc és a félelem tónusai megegyeznek a

hétköznapokéval. Végtelenül leegyszerűsített, keresetlen nyelv ez. A reggelek nyugodt, lírai jellegű hálaadásai műve-sebb, izgalmasabb nyelvi megformáltságuk miatt kiemelkednek ebből a köznyelvi átlagból. Ugyanakkor a hétköznap-i jelenetek részletező, olykor végtelenül leegyszerűsített nyelvű epizódjai eseménytelenségük, vagy éppen ismétlődő jellegük révén eszünkbe juttatják a szerkesztői ösbölcsességet, miszerint egy szövegből mindig ki lehet húzni.

A főszereplő megválasztása és a téma megjelenítésének módja telitalálat volt. A nyilvánvalóan számos önéletrajzi vonatkozást tartalmazó történet azáltal, hogy nem egy Erdélyből áttelepült üldözött református lelkész nézőpont-jából láttatja az eseményeket, elkerüli az öngazolás csapdáját. Egy viszonylag beszűkült látásmódú asszony csodálkozik rá a világban történő változásokra, így nem terhelődik a történet fölös politikai és történelmi ábrázolással, ez csupán a felvezető részek néhány népszabadságbeli mondatánál, és Magdi néni ehhez kapcsolódó okoskodásainál fordul elő, de didaktikus volta miatt szerencsésnek mondható, hogy a későbbiekben az idézgetés elmarad. A szinte végig monológban előadott történet ugyanakkor nem enged felülkerekedni azt a humoros, anekdotikus elbeszélőmódot, ami Molnár János novelláit jellemzi: az ironia lényegesen burkoltabban nyer kifejezést az *Apokrif*-ben. Eleinte kissé fárasztónak is hat az elbeszélésnek ez a módja, pontosan addig, amíg meg nem szeretjük a könyv főszereplő-jét. A nyomdai következtelenség a normál és vastag betűs írásmód esetében amúgy sem mindig könnyíti a megértést, ez azonban nyilvánvalóan technikai jellegű hiányosság.

A könyv irodalmi értékén mindez mit sem csorbit. A Barankovics Alapítvány különdíjban részesítette azon a pályázatán, amelyet a rendszerváltozásról és az azóta eltelt időszakról szóló szépirodalmi művek körében hirdetett meg 2007-ben. Az *Apokrif*, amely a terror, a hit és az emberi gyarlóság arcait mutatja be, méltán tartozik a díjnyertes alkotások közé.

Jakab-Köves Gyopárka

Gyurkovics Tibor az 1960-as években ültette át magyarrá a francia költő, **René Guy Cadou** verseit. A Kossuth-díjas szerző ötven versfordítását tartalmazó, **Ki vagyok én!** című posztumusz kötet a Kairosz Kiadó gondozásában jelenik meg karácsonyra, és 2011 januárjában mutatják be a Francia Intézetben.

Gyurkovics Tibor jövőre lenne nyolcvanestendő.

Ó, te mesebeli Afrika! Diallo Julianna:
Virrasztó éden
Magyar Napló, Bp., 2010.

A két évtizede Conakryban, a Ráktérítő és az Egyenlítő között fekvő Guinea fővárosában élő, végzettsége szerint szociálpszichológus magyar író, Diallo Julianna avatottan vezet be minket egy rendkívül érdekes világba – egy kitűnően szőtt regény keretében. A főhős, Lara, a Sorbonne-on végzett francia fiatalasszony az ugyancsak Párizsban tanult, guineai férjével és tízéves lányukkal, Dalandával él Conakryban. Modern, kertes házuk kirí a főváros szegényes környezetéből, de jólétüknek megvan az ára: mindketten látástól vakulásig dolgoznak. A férfi az ENSZ szolgálatában dolgozik, s állandóan a külföldet járja, az asszony pedig a helybeli diákokat tanítja, és pedagógiai tanulmányokat ír a hazai, francia szaklapokba – közben ügyel-bajjal vezeti nagy háztartását, s neveli virgoc, kávébarna lányukat.

A férj rokonai, a távoli falukban, tanyákon élő „bennszülöttek” egész hada látogatja őket, feltartják Larát, néha valósággal megszállják a házat, hangoskodásukkal és semmittevésükkel bosszantják az asszonyt. Larának egyszer csak betelik a pohár. Úgy dönt, hogy otthagyja férjét, hazautazik Párizsba, és mint lánykorában, éli tovább az európai értelmiségi nők életét. Mielőtt összecsomagolna és hazaindulna, úgy dönt, hogy egy régóta halogatott kirándulással búcsút vesz rokonaitól és Guineától. Fölkeresi az ország keleti zugában, az őserdő mélyén meghúzódó landouma falut, hogy elköszönjön többtucatnyi sógorától, sógornőjétől, anyósától-apósától, ipától-napától és a temérdek gyerekétől – van belőlük jócskán a guineai családszerkezetnek és szaporaságnak köszönhetően. Indítékai között némi hiúság is szerepel: hallotta, hogy egy újszülött rokon kislányt róla neveztek el Larának.

Terepjáróján megérkezik az otthonától ötszáz kilométerre fekvő Khorérába, a landouma törzs kis falujába, mely mindössze egy jó karéjnyi kunyhóból áll, de annyi lakóval, hogy egymás hegyén-hátán élnek, ahogy a világ szegényeinél mindenütt szokás. Még aznap este vissza szeretne indulni Conakryba, de kocsija elromlik, óriási felhőszakadás miatt kell meghúzódnia valamelyik rokoni viskóban, és vagy két hónapig nem találja meg a módját, hogy lányával eljusson a városba. Az elakadt autó rádióján arról értesül, hogy az országban felkelés tört ki, elrendelték a katonai szükségállapotot, kijárási tilalom van, leállt a közlekedés, fosztogató katonák, martalócok zaklatják az utakra kimerészkedőket, s már sokan életüket veszítették.

Diallo Julianna jó érzékkel írja meg, micsoda változások zajlanak le Lara lelkében. Kényelemhez szokott

nőként eleinte kétségbeesetten lázadozik a sors ellen, amely ilyen primitív körülmények közé vetette. Háborog a landoumák erkölcsén, a férfiak semmittevésén és azon, hogy ha megunják feleségüket, elvesznek mellé egy másikat. Miért nem segítenek magukon, miért nyugodnak bele sorsukba ezek a lányok és asszonyok, miért tűrik tétlenül, ha egy jelentéktelen sérülésük elfertőződik, és fiatalon elviszi őket a láz? A falu asszonyainak feltűnő vendégszeretetét eleinte pokolba kívánja, de ahogy telnek a napok, rájön, hogy gondoskodásuk nélkül nyomorultul meghalna. Szociológiai érdeklődése fölélénkül, amikor látja, hogy a feketék mennyire összetartanak a bajban, szükségben. Az élelmet nagy fáradtsággal szerzik meg maguknak, s a henyélést képesek bármikor, veszélyek közt is megfeszített munkára váltani. Varázslóik mágikus szertartásainak is értelmük van: ha észreveszik, hogy a szomszéd faluból lopni járnak hozzájuk, messzire hangzó, harsány átokszaikkal félemlítik meg az ismeretlen tetteket, s az elkötött birka vagy tehén az éj leple alatt ismét a helyére kerül.

A személyes tapasztalat messze fölülmúlja az elméleti szociológiát. Lara teljesen kijött a sodrából, amikor rájött, hogy férje hatalmas pénzüsszeget adott rokonainak – ám egészen máshogy látja a dolgokat, amikor megtudja, hogy a landouma falu kútját, amelynek tiszta vize nélkül lányával együtt szomjan halt volna, a helybeliek abból a pénzből fűrták a városiakkal, amelyet az ő kikupálódott urától kaptak.

Végre megszűnik a hadiállapot, helyreáll a közlekedés. Megérkezik a zavargások miatt Szomáliában rekedt férje, s hazaviszi asszonyát és lányát. Az eltelt idő teljesen megváltoztatta Lara érzelmeit. Ráébredt, hogy mennyivel több emberséget kapott a majdhogynem vadon élő emberektől, mint amire a fény városában számíthatott volna a teljes kiszolgáltatottság állapotában. Több szociológiai tudnivalót szerzett viszonylag rövid idő alatt, mint amennyit valaha is összeszedett akadémiai tanulmányaiban. Guineában marad, hogy megírja élményeit – gondolhatóan ezt a könyvet.

Sokat kap a magyar olvasó ettől a műtől. Megtudhatja, mi a különbség a természeti népek állítólagos édené és a valóság között, amikor elered a trópusi eső, amikor betegségek terjednek, amikor elapadnak a folyók, vagy amikor kitör a törzsek közötti háborúság. Egy helyütt azt gondolja Lara, hogy „ez a hely maga a pokol” – édenről szó sincs tehát. De azt is megtanulhatjuk, hogy milyen emberi tulajdonságokat veszített el szinte jóvátehetetlenül a civilizált európai ember: a közösségi érzékét. Ettől találjuk „paradicsominak” a fekete-afrikai állapotokat, amikor a trópusi őstársadalommal szembesülünk, s nem attól, hogy télenyáron terem a banán.

Alföldy Jenő

A nagyvilág céltudatos magyar vándora Margittai Gábor:
Mi a madzsar?
Scolar, Bp., 2009.

A 2009. év utolsó negyedében napvilágot látott magyar témájú könyvek közül Margittai Gábor *Mi a madzsar? Magyar tudatú néptörödékek Ázsiában, Afrikában, Európában* című kötetét nagy várakozás előzte meg. A címben jelzett témán kívül szerepet játszott ebben az is, hogy idevágó írásainak részletei, rövidebb változatai megjelentek a Magyar Nemzet hasábjain. Fogadtatásukat azonban minden bizonnyal elősegítette a szerző korábban *Külső magyarok. Utazás a végeken* című kötete. E riportgyűjteménye a szomszédos országok magyarságának létehelyzetét, tudatállapotát, megmaradásának esélyeit méri fel a csángók lakta Gyimesi-havasoktól a történelmétől és őslakóitól megfosztott Szepességig, a magyaroktól 1944 őszétől elnéptelenített csajkás-körzettől „az elsodort hidak földjéig”: Kárpátaljáig.

Mivel a szerzőt elsősorban a szórvány, a szórványosodás érdekli – mert nem ez lesz-e a mi sorsunk is ötven, száz, százötven év múlva? –, azt a kérdést is megfogalmazza burkoltan, hogy szervesen átgondolt nemzetpolitika, gazdasági szellemi és lelki felkészültség, bölcs és áldozatos közösségi összefogás megállíthatja-e szervezett pusztításunk és közönyös vagy éppen gyalázatos önpusztításunk (lásd a 2004. évi decemberi népszavazást) külső és belső programját, folyamatát.

Kire számíthat például Dél-Erdélyben Borosbenedek utolsó magyarja – az általam is ismert idős asszony – az omladozásában is csodálatos református műemléktemplom árnyékában? A válasz, ha a magyarigeni református lelkész, Gudor Botond szavait idézzük, miszerint „a szórványosodás már olyan fokú, hogy a gyulafehérvári egyházmegye rövidesen kihal”, nem vigasztaló. Az említett lelképásztor tettekkészsége annál inkább az, s eredményességében példaadó is. „Nyaranta táborokat szervez szórványban élő gyerekeknek; apránként javítgatja a templomot, s az egyház birtokait – bár csak a töredékét kapták vissza – négy géppel műveli” – olvashatjuk a róla szóló híradásban. Gudor Botondnak persze nem más kel a segítségére, mint „a hatalmas, elnéptelenedett magyarigeni templom árnyékában” nyugvó Bod Péter, Bethlen Kata udvari papja és könyvtárosa, aki 1766-ban megírta az első írói lexikont: a Magyar Athenást. Sírja zarándokhely lett, amely előtt egyre több magyar (belföldi és külföldi) turista hajt fejet s látogatja meg „a környék gyönyörű, pusztuló templomait”.

A Hunyad megye református esperesével, Albert Istvánnal folytatott beszélgetés ismerteti meg az olvasót

a szórványpap fogalmával: „...e kultúránkhoz oly átközzöttül szorosán kötődő szóban nem az elesettség, nem az elbukás értelme lapul, hanem egyszerű állapothatározás. A szórványpap szórványtemplomokba jár, hogy szórvány-istentiszteletet tartson szórványgyülekezeteinek. Megecsik, hogy csak áll a szószéken, tekintetével végigsöpör a kihalt padokon, majd megállapodik az egyetlen főhajtott emberen, a falu utolsó reformátusán vagy katolikusán. Neki prédikál, páros magányban zsolnároz. Később utolsó útjára kíséri hívét, de a koporsó fölött már románul tart gyászbeszédet, hogy az utódok is értsék. Aztán csomagol. S a szórványtemplom enyészethet indul. Tíz év múlva az utolsó magyar sírokat sem találja meg senki.”

Az ír, ha nyelvében angolra váltott is, rendületlenül megmaradt írnek. A magyar, ha elveszíti nyelvét, az a más népbe való beolvadását jelenti. Bár Margittai Gábor kivételekről is szót ejt a könyvében. Egy Hunyad megyei református hívő románul szögezi le, hogy magyar, noha magyarul már csak a Miatyánkot tudja. Egy teljesen elrománosodott csángó vállalkozó felnőtt fejjel a népzenén keresztül döbrent rá származására. Őket is a magyar nemzet tagjainak kell tekinteni.

Albert Istvánon és Gudor Botondon kívül Margittai Gábor több „szórványpap”, műemlékvédő, helytörténész, RMDSZ-képviselő, odaadó magyarországi „társadalmi munkás” – többek között a szombathelyi Kovács Jenő és társai – múltmentő s a törekeny jövőnek szellemi, lelki fundamentumot vető tevékenységét is számba veszi. Nevüket és cselekedeteiket hallva a hős kiüresedett fogalma egyszerűben megtelik tartalommal.

Mi a madzsar? című kötetében a szerző átlépte az ország történelmi határát. A nagyvilág céltudatos vándora lett, aki a magyar eredetű (vagy annak tartott), tudatú, legendájú népek, néptörödékek megkeresésére, megismerésére indul, talán attól a konokságtól hajtva, hogy a Kárpát-medencében a szórványosodás folyamatától fenyegetett magyarságot megerősítse. Julianus barátéhoz hasonló eltökéltséggel és felkészültséggel indult a nagy útra, a nagy utakra. Ezt dokumentálja a beszámolóiban szétszórta található szak- és memoáirodalom Germanus Gyulától Magyarországi György barátón át Tardy Lajosig.

A *Bevezetőn* kívül négy fejezet címe és alcíme jelzi, kikről kíván fényképekkel gazdagon illusztráltan hírt adni, riportszerűen beszámolni: *Magyar rabszolgák leszármazottai Törökországban? Expedíció Macarköybe, a rejtélyes törökmagyar faluba; Afrika csángói: a magyarabok; Provence magyarjai. Hajszálgyökerek, avagy honfoglalás az Óperencián túl; Törzsi gyűlésen a kazakisztáni madjaroknál. Nomád dominó: élnek-e még Julianus magyarjai?*

Lengyelországban egy általános iskolai történelem-tanárnak biztos, hogy több-kevesebb fogalma van az 1842-ben Isztambultól negyven kilométerre Kis-Ázsia területén Adam Jerzy Czartoryski herceg és a francia lazarénusok által alapított lengyel faluról, Adampolról, későbbi nevén Polonezköyről (Lengyelfalváról), amely ma legfontosabb célállomása a törökországi lengyel kulturális turizmusnak. Az elmúlt évtizedekben üdülőhellyé fejlődött település polgárainak többsége már az őslakosok ingatlanjait megvásárló török, de az adampoliak – részben a két háború közötti lengyel kormányok céltudatos támogatásának s a Lengyelek Világszövetsége mai odafigyelésének – még őrzik anyanyelvüket, tudatukat, kultúrájuk alapelemeit.

Lengyel szintű támogatásban vagy legalábbis odafigyelésben kellene részesíteni Macarköy (hivatalos nevén: Gebiz) közösségét, amelyben meglepő mélyen él a magyar származástudat. Mivel a törökökben általános a magyarok iránti rokonszenv, emiatt a macarköyieket nem éri szemrehányás. Az idevetődő magyar turisták szalmalángszerűen fellobbanó érdeklődésén kívül a tartós együttműködés igénye csak a Macarköybe gyalog elzarándokoló felső-háromszéki Beder Tiborban vált tette. Ő így vall a kezdetről, amely a 2004. decemberi népszavazás által kiváltott sokk utáni időszakra esik: „Könnyebben létrejött a kapcsolat a gebiziekkel, mint mondjuk, egy dunántúli községgel. Kelet mindig izgatta a székely embereket. Bennük erős nemzettudat és Attila-kép él: a hunok leszármazottainak tartják magukat. Van Kis-Ázsiában egy nép, amelyik ugyancsak a hunok utódának tekinti magát – ez már eleve összeköti őket. Erre a találkozásra az egész Kárpát-medence magyarjai felfigyelhetnek, hiszen üzenete van: amikor egymásnak feszül a magyarság anyaországon és határon túl egyaránt, szükség van az összefogás jó példájára. Hogy még afelé is kinyújtjuk a kezünket, aki már nem tud magyarul, s közösen tudjuk megfogalmazni egymás számára a jövőt. A csángókra költött támogatás nem kidobott pénz, hiszen Európában egyedülálló kultúrát, nyelvezetet őriztek meg – ugyanez a helyzet a gebiziekkel is. Most néprajzosokra, nyelvészekre vár a kutatómunka, hiszen e településen találni olyan jelenségeket, amilyenek Törökországban máshol nincsenek.”

Tapasztalatait Beder Tibor *Gyalogosan Törökországban* című könyvében foglalta össze, amelyből Margittai Gábor is merített. Beder Tibor és baráti köre a magyar-török közösség temetőjében székelykaput akart – a halálon túli összetartozás jeléül is – felállítani. Mehmet Cengiz, Gebiz polgármestere azonban ragaszkodott hozzá, hogy a kapu a község főterén álljon, s a fundamentum kialakításához maga is csákányt ragadott.

A Rodostóban is népi diplomáciai leleménnyel székelykaput állító Beder Tibor az összetartozástudat kapcsán jegyzi meg a következőket: „Budapestet én is a fővárosomnak érzem, akármennyire nem számítanak ott rám. (...) Becsapottnak érezzük magunkat minden téren, de ez felerősítette a székely nemzettudatot, meg akarják különböztetni magukat a népszavazáson nemmel voksoló magyarországi magyartól. Ezt mi sosem tudjuk megbocsátani annak a politikai vezetésnek, amelyik a nemre buzdított, és nemzeti tragédiát idézett elő. Pedig nekünk egyetlen gesztus is elegendő. Ez a gondolkodás vezetett Macarköybe.”

Az asszuáni gát építése során a hatvanas évek első felében szétszórta núbiai magyarábok – (akiknek semmi közük az arabokhoz – az *áb* szócska *törzset* jelent) – egy-egy tagjához, családi közösségéhez, csoportjához Margittai Gábornak nem kisebb kalandok árán sikerült eljutnia, mint a világhírű riportírónak, Ryszard Kapuścińskinak némelyik célállomásához néhány évtizede. A szétszórattatásban is egymást számon tartó, ugyanakkor megmaradásában csángómód veszélyeztetett közösség legendaként tekint Budapestre, mintha az szellemi, lelki fővárosa volna.

A kényszerű áttelepülés máig kiheverhetetlen csapás volt a magyarábokra a szovjet–arab barátság virágkorának az egész világot propagandisztikus reménnyel elárasztó nagy építkezése idején. „Másképp millió pálmafa került víz alá, megszűnt a hagyományos mezőgazdaság az áttelepüléskor. Nagyon sokan meghaltak a rossz víz miatt, főleg gyerekek és öregek, amikor az újonnan felépített falvakba költöztek 1963-ban. Ezek a települések most is olyanok, mint a katonai táborok, a társadalom kicserélődött, talán csak a természetüket, a hagyományaikat és a zenéjüket tartották meg az emberek” – vallotta a szerző egyik, magyarokban reménykedő beszélgetőtársa, aki hozzáteszi: „Már nagyon várjuk magukat...” Margittai Gábor honfitársai mai hozzáállásának érzékelésére jegyzi meg: „A kizárólag magyarábok lakta Magyarártin, azaz Magyar-szigeten, ahol 1935-ben Almásy (László az Egyiptomi Térképészeti Intézet tudományos munkatársaként – K. I.) is járt, skandinávok tártak föl számos sírt (az asszuáni gát építésekor – K. I.), csontvázvizsgálatokat is végeztek, s megállapították, hogy az ott talált tárgyi kultúra nem arab, s nem is núbiai. Magyar kutató mindenestre nem tette lábát a néhány hónappal később mindörökké elmerült szigetre.”

Margittai is utal arra, hogy a franciaországi Provence-ban fekvő Régusse és környéke lakóinak magyar eredeztetését nem támasztja alá hiteles történeti forrás, s legfőképp a Franciaországba emigrált magyar újságíró, Garmvölgyi Artúr által kreált legenda táplálja. A köztudatba ezt

a legendát a Régusse-be is ellátogató Illyés Gyula emelte a Magyar Nemzet 1969-es karácsonyi számában közzétett *Hajszálgyökerek* című írásával. Egy idő után a helybeliek által is elfogadott legendának a ténybeli tarthatatlanságára Benda Kálmán felhívta Illyés figyelmét, de az írás ettől függetlenül bekerült és címadója lett 1971-ben kiadott esszé-kötetének. Az író számára ugyanis az volt a legfontosabb, hogy a Régusse-i legenda ürügyén szólhasson az erdélyi magyarság helyzetéről, amelyet az 1960-as évek végéig a Kádár-rezsim tabuként kezelte.

A kötet legizgalmasabb fejezete a kazahsztáni madjarokról szól. Arról, hogy egy mindennapi létében fenyegetett kis nép hogyan tudja őseinek emlékét ápol-

va, s általa erejét megsokszorozva a legzordabb időket – a sztálini véres és a brezsnyevi fondorlatos diktatúrát – túlélni. Térbeli szétverettségén a legnagyobb nehézségek dacára is megszervezett törzsi gyűlésén, amely mintegy az újjászületését jelenti, diadalt arat.

Margittai Gábor *Mi a madzsar?* című könyve *A külső magyarok* című riportgyűjteményével együtt odatehető Kodolány János *Julianus barát* című könyve mellé. A Magna Hungaria lakóinak megpillantásával véget érő középkori történetet ugyanis Margittai Gábor folytatja s jeleníti meg napjainkban a szemünk előtt.

Kovács István

Az Írószövetség új tisztségvielői

A Magyar Írószövetség tisztújító közgyűlését 2010. november 27-én tartotta a Budapest-Fasori Evangélikus Gimnázium dísztermében. A megjelenteket Lezsák Sándor, az Országgyűlés alelnöke, Dr. Réthelyi Miklós, a Nemzeti Erőforrás Minisztériumának tárcavezetője, Tarlós István, Budapest főpolgármestere és Csomós Miklós főpolgármester-helyettes köszöntötte.

Ezt követően került sor a leköszönő elnök, Vasy Géza beszámolójára. Az elmúlt három év munkáját L. Simon László, az Írószövetség volt titkára, a Parlament Kulturális és sajtóbizottságának elnöke értékelte.

Az Írószövetség örökös tagjául választotta Marsall László költőt, Szalay Károly író és Tamás Attila irodalomtörténest; posztumusz örökös tagságot adományozott

Déry Tibornak, Illyés Gyulának, Németh Lászlónak, Tamási Áronnak és Veres Péternek. A Hieronymus-díjat Hárs Ernő és Kodolányi Gyula költők nyerték el műfordítói munkásságuk elismeréseként.

A közgyűlés megválasztotta az 56 tagú választmányt, a választmány pedig az elnököt és az elnökséget.

Elnök: **SENTMÁRTONI JÁNOS**

Elnökség tagjai: **ÁCS MARGIT, FALUSI MÁRTON, IANCU LAURA, KISS GY. CSABA, MEZEY KATALIN, VASY GÉZA.**

Felügyelő bizottság tagjai: **BÁGER GUSZTÁV, BENKE LÁSZLÓ, KELEMEN ERZSÉBET**

A választmányi tagok

L. SIMON LÁSZLÓ	133	BERTHA ZOLTÁN	93	ELEK TIBOR	74	NAGY GÁBOR	58
SENTMÁRTONI JÁNOS	123	OLÁH JÁNOS	93	SERFŐZŐ SIMON	72	SZALAY KÁROLY	58
KALÁSZ MÁRTON	120	IANCU LAURA	90	FARKAS ÁRPÁD	70	SZONDI GYÖRGY	58
VASY GÉZA	117	VATHY ZSUZSA	89	KONRAD SUTARSKI	70	CSONTOS JÁNOS	57
MEZEY KATALIN	114	VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ	87	TÓTH ÉVA	70	SZIGETHY GÁBOR	57
ERŐS KINGA	111	ALBERT GÁBOR	83	SARUSI MIHÁLY	67	FÁZSY ANIKÓ	56
ÁCS MARGIT	110	DOBOZI ESZTER	81	ÉKLER ANDREA	64	PAPP TIBOR	56
PÉCSI GYÖRGYI	109	KODOLÁNYI GYULA	79	VÉGH ATTILA	63	FEKETE VINCE	55
ÁGH ISTVÁN	105	TEMESI FERENC	79	FALUSI MÁRTON	62	GYÖRGY ATTILA	55
SZAKOLCZAY LAJOS	104	KOVÁCS ISTVÁN	78	FERENCZES ISTVÁN	61	SEBEŐK JÁNOS	54
JÓKAI ANNA	103	TÓTH ERZSÉBET	78	TARI ISTVÁN	61	KOCSIS ISTVÁN	53
KISS GY. CSABA	103	KARÁTSZON GÁBOR	76	STURM LÁSZLÓ	60	RÓZSÁSSY BARBARA	51
ALEXA KÁROLY	95	AMBRUS LAJOS	75	BÁGYONI SZABÓ ISTVÁN	59	MONOSTORI IMRE	50
SZÖRÉNYI LÁSZLÓ	94	CZIGÁNY GYÖRGY	74	PAPP ENDRE	59	CSENDER LEVENTE	49

Póttagok

BABUS ANTAL	48	TURCSÁNY PÉTER	43	SÜTŐ CSABA ANDRÁS	33	GYIMESI LÁSZLÓ	25
PÓSA ZOLTÁN	48	FÜZI LÁSZLÓ	40	LÁZÁR BALÁZS	32	SZÁVAI GÉZA	25
KIRÁLY ZOLTÁN	47	MAJOROS SÁNDOR	38	BAKONYI ISTVÁN	30	SZALAI ZSOLT	24
KONTRA FERENC	46	THIMÁR ATTILA	38	MADÁR JÁNOS	30	TÁBORI LÁSZLÓ	19
TURCZI ISTVÁN	46	HODOSSY GYULA	37	BESZÉDES ISTVÁN	29	MÁRTON GYÖNGYVÉR	17
VERESS MIKLÓS	46	LÁNG GUSZTÁV	36	KOPPÁNY ZSOLT	29	SZABÓ TIBOR BENJÁMIN	15
VINCZE FERENC	46	TAKARÓ MIHÁLY	35	BALÁZS TIBOR	27	DEÁK SÁROSI LÁSZLÓ	9
KIRÁLY FARKAS	43	FILIP TAMÁS	34	BALÁZS F. ATTILA	26		
N. PÁL JÓZSEF	43	TÓTH LÁSZLÓ	34	SZENYÁN ERZSÉBET	26		

Alföldy Jenő (1939, Budapest) irodalomtörténész, kritikus, a Nemzeti Tankönyvkiadó nyd. főszerkesztője; József Attila-díjas. Kecskeméten él. Legutóbbi kötetei: „Egy szenvedély margójára” (2005), *Templomépitők* (tanulmányok, 2006), *Csanádi Imre költői világa I-II. (Pályakép, Huszonöt verselemzés, 2009), A megszenvedett éden (Költők, esszéírók, elbeszélők, 2010).*

Antal Attila (1956, Sátoraljaújhely) költő, tanár. 1992-ben egyetemi doktori, 2002-ben Ph.D. címet szerzett. Jelenleg a Nyíregyházi Főiskola Irodalom Tanszékén dolgozik docensként. Eddig négy verseskötete jelent meg, legutóbbi: *Párhuzamos világok* (Szepessy Bélával közösen, 2005). Áprily Lajosról szóló könyve 2003-ban látott napvilágot Kolozsváron.

Bakonyi István (1952, Székesfehérvár) irodalomtörténész, a Pécsi Tanárképző Főiskola magyar-angol szakán, majd az ELTE kiegészítő magyar szakán végzett. 2004-ben szerzett PhD-fokozatot. A kortárs magyar irodalom kutatója, a székesfehérvári Vörösmarty Társaság elnöke. Iszkaszentgyörgyön él. Legutóbbi kötete: *(H)arcok és művek* (tanulmányok, 2008).

Benedek Szabolcs (1973, Budapest) a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem politikatudomány szakán végzett 1996-ban. Az Eső című irodalmi folyóirat egyik szerkesztője. Mórincz Zsigmond-(2006) és Örkény István-ösztöndíjas (2008), illetve József Attila-(2010) és a Magyar Rádió drámapályázatának II. díjasa (2010). Legutóbbi kötete: *Lollo keblei* (novellák, 2010).

Borsi-Kálmán Béla (1948, Csengerbagos) történész, műfordító, diplomata, az MTA doktora. 1976–1981 között az ELTE Román Tanszék, majd a Kelet-Európa Története Tanszék tanára. 1990–1995 között Bukarestben, 1999–2003 között Párizsban teljesített külszolgálatot. Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *Az Aranycsapat és a kapitánya. Sorsvázlatok a magyar futballpályák világából* (2008), *Ifj. Niamessny Mihály és a temesvári Levente-per (1919–1920)* (2010).

Czákó Gábor (1942, Decs) író, kritikus, képzőművész, a magyar katolikus újságírás megszervezője, a Duna Televízió *Beavatás* című esszesorozatának szerzője. Jogi diplomája megszerzése után szerkesztőként dolgozott a Mozgó Világnál (1978–1983), az Igennél, a Magyar Szemlénél. József Attila-díjas. Legutóbbi kötetei: *Beavatás a magyar észjárásba* (esszék, a *Beavatás* VII. kötete, 2008), *Az Antikrisztus és mi* (2009), *Magyar-magyar nagyszótár* (2009), *Hosszúalattság* (2010).

Cseke Péter (1945, Recsényéd) író, szociográfus, irodalomtörténész. 1968-tól újságíró, 1990-tól a Korunk szerkesztője, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem oktatója, a két világháború közötti időszak kisebbségi eszmetörténetének kutatója. Pro Literatura-(2004) és Szabó Zoltán-díjas (2005). Legutóbbi kötetei: *Jöjjön el a mi időnk* (esszék, tanulmányok, dokumentumok, 2005), *Legyen eszünk, ha már volt. Feljegyzések Európán innen, Erdélyen túl* (2006), *A magyar szociográfia erdélyi műhelyei* (2008).

Dobozi Eszter (1956, Cegléd) költő, a kecskeméti Kodály Zoltán Énekzenei Általános Iskola, Gimnázium, Zeneiskola és Zeneművészeti Szakközépiskola igazgatója. 1989 óta a Forrás szerkesztőségi tagja. Kecskeméten él. Többek közt Pilinszky-(1992), Kölcsey-(2000) és Arany János-díjas (2004). Legutóbbi kötete: *Máshatartalan* (versek, 2005), *Túl a rákbarakkon – Angelika naplójából* (regény, 2008).

Erős Kinga (1977, Brassó) kritikus, irodalomszervező, a Magyar Napló Könyvszemle rovatának szerkesztője, Budapesten él. A Kritikai Füzetek könyvsorozat szerkesztője. Mórincz Zsigmond-(2007) és NKA alkotói ösztöndíjas (2009). Kötetei: *Könyvbölcsőm* (tanulmányok, 2007), *Pályatükörök (Hús portré fiatal alkotókról, Ekler Andreával közösen szerk. 2009).*

Farkas Gábor (1977, Miskolc) 2002-ben diplomázott a Debreceni Egyetem magyar szakán. 2001 óta jelennek meg versei, tanulmányai folyóiratokban, antológiákban. Debrecenben él.

Filip Tamás (1960) költő, szerkesztő, közjegyző. Megjelent verseskötetei: *Fékezett habzás* (1986), *Függőhíd* (1998), *Amin most utazol* (2001), *A harmadik szem* (2003), *Mentés másképpen* (naplójegyzetek, versek, 2005), *Rejtett ikonok* (2006), *Saját erőd* (2008).

Jakab-Köves Gyopárka (1971, Veszprémvarsány) író, az ELTE német szakán végzett 1995-ben. Szombathelyen él. Írásai eddig mások mellett a Hítelben és Magyar Naplóban jelentek meg, publicisztikai pedig a *Morfondír* című tárcagyűjteményben (2009).

Jókai Anna (1932, Budapest) író. Többek között Kossuth-(1994), Magyar Örökség-(1998), Prima Primissima közönség-(2004), Stephanus-díjas (2006). Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *Godot megjött* (2007), *Elbeszéltem I-II.* (összegyűjtött novellák, 2007), *Jakob lajtorjája* (regény, 2008).

Juhász Attila (1961) költő, középiskolai magyar-tanár Győrben. Kötetei: *hidgláz* (versek, 2001), *Zalán verziók (Z. T. három évtizede, monográfia), A XIX-XX. századi táborigorodások a Kárpát-medencében* (2004), *eszkimószín* (versek, 2009). Sárkányhajózásban senior Európa-bajnok.

Korányi Mátyás (1974, Budapest) költő. Öt gyermek édesapja. Kritikáit, tudósításait rendszeresen közli az irodalmijelen.hu és a pra.hu.

Kovács István (1945, Budapest) költő, polonista, történész, a Kilencek költőcsoport tagja. *A gyermekkor tündöklése* című regényéből *Budakeszi srácok* címmel játékfilm készült. Az MTA Történettudományi Intézetének főmunkatársa. József Attila-díjas. Legutóbbi kötetei: *Az idő torkában* (versek, 2007), *A barátság anatómiája I-II.* (Írások a magyar-lengyel kapcsolatokról, 2007, 2009). „Egy a lengyel a magyarral” (történelmi esszék, 2008).

Ladik Katalin (1942, Újvidék) költő, előadóművész, performer. József Attila-díjas. Legutóbbi kötete: *Élhetek az arcodon?* (regényes élettörténet, 2007).

László Noémi (1973, Kolozsvár) költő. Többek között Petőfi- (1999), Irodalmi Jelen- (2004) és József Attila-díjas (2010). Legutóbbi kötete: *Papírhajó* (válogatott és új versek, 2010).

Lőrincz György (1946, Kápolnás) író. Zetelaka környékén tanított, majd a székelyudvarhelyi Élelmiszeripari Gépgyár technikus volt. 1989-től a Nemzeti Megmentési Frontnál dolgozott, 2000-tól Hargita Megye Művelődési és Vallásügyi Felügyelőségén, ma Igazgatóságán. Székelyudvarhelyen él. Szabó Zoltán- és Székelyföld-díjas. Legutóbbi kötetei: *Pusztulás* (regény, 2007), *Besúgó voltam, szívem* (regény, 2008).

Makkai Ádám (1935, Budapest) költő, nyelvészprofesszor. 1956-tól az Egyesült Államokban él. A Forum Linguisticum folyóirat megalapítója. 1996-ban látott napvilágot a magyar költészetből válogatott és fordított antológiája. Legutóbbi kötete: *Úristen! Engedj meghalni!* (versek, 2002).

Marosi Gyula (1941, Budapest) 1966 óta publikál. 1973-ban a József Attila Kör alapítója, majd titkára. 1975 és 1978 között a Mozgó Világ prózarovat vezetője, majd 2001-ig a Magyar Televízió dramaturgja. József Attila-díjas (1981) és Balázs Béla-díjas (1997).

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító. A Kilencek alkotócsoport tagja. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től az Írók Szakszervezetének főtitkára. Többek közt József Attila- (1993), Prima- (2007) és Bethlen Gábor-díjas (2009). 2008-tól a Tokaji Íróklub elnöke. Legutóbbi kötetei: *Holdének és más versek gyerekeknek* (2007), *Válogatott versei* (2008), *Bolygópályák* (új versek, 2010).

Papp Für János (1976, Hajdúdorog) költő, gitártanár, Hajdúböszörményben él. A Nyíregyházi Zene-művészeti Konzervatórium gitár-művészettörténet szakán végzett. Verseskötetei: *Rámcsukódott ajtóik mögött* (2007), *Metszetek* (2008), *Apokrif (az út)* (2009). Előkészületben *hiányjelek* címmel Sz. Szécsényi Barbarával közös kötete. A Poet.hu irodalmi portál művészeti vezetője és a Kertész László Hajdúsági Irodalmi Kör elnöke.

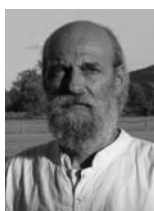
Potozky László (1988, Csíkszereda) 2009 óta közl rendszeresen rövidprózákat erdélyi, illetve magyarországi folyóiratokban. 2009 októberétől a kolozsvári Bretter György Irodalmi Kör elnöke. 2010-ben a Communitas Alapítvány alkotói ösztöndíjasa.

Prágai Tamás (1968, Budapest) író, költő 1991-ben végzett az ELTE Tanárképző Főiskola magyar-angol szakán, majd 1998-ban a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem magyar szakán. 1996-tól 1998-ig a Polisz, 1999-től 2003-ig a Napút, majd a Kortárs folyóirat szerkesztője volt. József Attila-díjas (2005). Legutóbbi kötetei: *Pesti Kornél* (elbeszélések, 2007), *Kivezetés a költészetből* (2010).

Rosonczy-Kovács Mihály (1984, Budapest) a Pázmány Péter Katolikus Egyetem végzős angol-olasz-történelem szakos hallgatója, népzene-sz hegedűs. Az Aetas című folyóiratban publikál, szerepel az Új Élő Népzene című CD-antológiában és a Magyar Katolikus Rádió műsoraiban. A Romengo együtessel decemberben jelenik meg első CD-albuma a Kaláka Kiadónál.

Somogyi György (1944, Budapest) az ELTE Bölcsészettudományi Karán (1968) és a Római Katolikus Hittudományi Akadémián (1972) végzett. Írásai többek között a Vigilia, a Helikon, a Mozgó Világ, a Művészet, a Pannon Tükör és az Új Balaton hasábjain jelentek meg. Fontosabb kötete: *Balaton gyógy- és tengerfürdő: Fölvételek a századvégen és a századelőn* (1998, azóta többször kiadták). 2000-ben a Tihanyi Bencés Apátság Galériájában rendezett kiállítást *Magyar tenger magyar ecsettel* címmel.

Szemadám György (1947) festőművész, író. Tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének, a Magyar Festők Társaságának, a Szinyei Merse Pál Társaságnak, az Altamira Egyesületnek, a Patak Csoportnak, a Magyar Művészeti Akadémiának és a Magyar Írószövetségnek. 1997-ben kitüntették a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztjével, 2001-ben pedig Munkácsy-díjat kapott.

Takács Zsuzsa (1938, Budapest) költő, műfordító. Az ELTE spanyol-portugál tanszékének docense volt. Többek között József Attila- (1988), a Spanyol Királyság érdemkeresztje (1997), Babérkoszorú- (2003) és Kossuth-díjas (2007). Legutóbbi kötetei: *Üdvözlégy, utazás!* (versek, 2004), *A megtevesztő külsejű vendég* (novellák, 2007), *A test imádása – India* (2010).

Toroczkay András (1981, Budapest) költő, publicista. 2006-ban a dokk.hu Arany Vitorla-díjjal jutalmazta. Első kötete idén jelent meg kiadónk gondozásában *Napfényvesztés* címmel.

Turczai István (1957, Tata) költő, író, műfordító. A Parnasszus folyóirat főszerkesztője. 2005-től a Magyar P.E.N. Club alelnöke. József Attila-díjas (2006). Legutóbbi kötete: *Minden ablak nyitva* (vál. versfordítások, 2009).

Paizs Ábel, kiadónk egykori munkatársa, aki éveken át szerkesztette az Európai és Világirodalmi Figyelő című rovatunkat, életének 43. évében elhunyt. Emlékét megőriztük.

A MAGYAR NAPLÓ a világhálón!

A Magyar Napló világhálós változatának ingyenes rovatai:

- Irodalmi hírek
- Könyvruház
- A Hónap verse költői vetélkedő
- Fényképes beszámolók
- Határon túli szerkesztőségek adatai
- Irodalmi kvízzjáték

Előfizetőink részére elérhető rovatok:

- a legfrissebb Magyar Napló lapszámok
- a teljes archívum 2000-től
- szerzői lexikon fényképekkel, folyamatosan frissített adatokkal

A Magyar Napló előfizetői ingyenesen regisztrálhatnak az világhálós változatra is!

Csak internetes előfizetőink részére az előfizetési díj 1 évre

- belföldre 3000 forint
- külföldre 12 euró

Az előfizetéssel kapcsolatban kérjen bővebb tájékoztatást, valamint befizetési csekket az elofizetes@magyarnaplo.hu e-mail címen!

www.magyarnaplo.hu

IRATKOZZON FEL A MAGYAR NAPLÓ LEVELEZŐLISTÁJÁRA!

Csatlakozzon elektronikus hírlevelünk népes olvasótáborához, és a jövőben rendszeres, közvetlen tájékoztatást kap rendezvényeinkről és új kiadványainkról.

Küldje el nevét és e-mail címét az info@magyarnaplo.hu e-mail címre, vagy iratkozzon fel honlapunk Hírlevél rovatában: <http://www.magyarnaplo.hu/hirlevel.php>

Kérjük, ajánlja a Magyar Napló hírlevelét barátainak, ismerőseinek is!

ELŐFIZETÉSI AKCIÓ A MAGYAR NAPLÓ FOLYÓIRATRA!

Szeretne kedvezményesen könyvet vásárolni?

Fizessen elő folyóiratunkra, a Magyar Írószövetség lapjára!

Éves előfizetőink 2500 Ft, féléves előfizetőink 1000 Ft értékű

Magyar Napló Vásárlói Kártyát kapnak ajándékba!

Megrendelem a Magyar Napló havi folyóiratot

- 1/4 évre ~~2010 Ft~~ helyett **1930 Ft-ért**pld.-ban
- 1/2 évre ~~4020 Ft~~ helyett **3870 Ft-ért**pld.-ban
- 1 évre ~~8040 Ft~~ helyett **7390 Ft-ért**pld.-ban

Név:

Kézbesítési cím:

Telefonszám:

E-mail cím:

Megrendelés kezdete:

Aláírás:

Előfizethet:

- telefonon: **06-1/413-6672 • 06-70/388-7034**
- e-mailben: adminisztracio@magyarnaplo.hu
- interneten: www.magyarnaplo.hu
- levélben: **Magyar Napló Kiadó Kft.**

1450 Bp., Pf. 77.

Kérjük, hívja fel erre a lehetőségre irodalomkedvelő ismerősei figyelmét is, továbbítsa számukra felhívásunkat!